



DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 8 września 2017 r.

Poz. 7400

UCHWAŁA NR XXXIII/205/2017 RADY POWIATU KOZIENICKIEGO

z dnia 30 sierpnia 2017 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienskim na lata 2017-2020”.

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt. 7 i art. 12 pkt. 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jednolity: Dz. U. z 2016 r. poz. 814), w związku z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446) Rada Powiatu Kozienskiego ustala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienskim na lata 2017-2020", stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały. Integralną częścią „Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienskim na lata 2017-2020" jest "Lista obiektów wpisanych do gminnych ewidencji zabytków poszczególnych gmin powiatu kozienskiego" stanowiąca załącznik nr 2 do niniejszej uchwały.

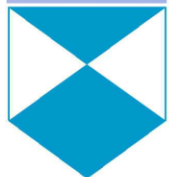
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Powiatu:
Włodzimierz Stysiak

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XXXIII/205/2017
Rady Powiatu Kozienskiego
z dnia 30 sierpnia 2017 r.

2017



Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienskim na lata 2017-2020

Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienickim na lata 2017-2020 sporządzony przez Zespół do opracowania Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienickim na lata 2017-2020 w składzie:

Krzysztof Stalmach	– Przewodniczący
Krzysztof Zając	– Z-ca Przewodniczącego
Jarosław Chlewicki	- Członek
Lucyna Domańska - Stankiewicz	- Członek
Grzegorz Maciejczyk	- Członek
Janusz Patkowski	- Członek
Dorota Purchała	- Członek

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Zarząd Powiatu Kozienickiego.
Program został zaopiniowany przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Delegatura w Radomiu.

Załącznik nr 1 do uchwały Rady Powiatu nr z dnia.....

Spis treści

Spis treści.....	3
Wstęp.....	4
1. Podstawa prawna i procedury opracowania Programu oraz zadania i kompetencje organów powiatu w zakresie opieki nad zabytkami.....	5
2. Cele Programu w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.....	7
3. Przedmiot programu.....	7
4. Organy ochrony zabytków.....	8
5. Relacja Programu z dokumentami wykonanymi na poziomie krajowymi, wojewódzkimi i powiatowymi.....	9
6. Formy ochrony dziedzictwa kulturowego w gminach powiatu kozienickiego.....	14
7. Zasoby dziedzictwa kulturowego i krajobrazu powiatu.....	15
8. Realizacja działań podejmowanych w zakresie Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienickim na lata 2013-2016	64
9. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza SWOT	66
10. Cele Programu opieki nad zabytkami powiatu kozienickiego.....	67
Wizja.....	67
11. Programowe kierunki działania.....	67
12. Instrumenty wdrażania	73
13. Źródła finansowania powiatowego programu opieki nad zabytkami	73
14. Zasady oceny realizacji.....	74

Wstęp

Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienickim na lata 2017-2020 został opracowany celem realizacji zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446), która nakłada obowiązek jego opracowania zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym jak i gminnym. Przepis ustawy wprowadziły również podział na ochronę zabytków podejmowaną przez organy administracji publicznej i opiekę nad zabytkami sprawowaną przez właściciela lub posiadacza zabytku. Przedmiotem Programu jest natomiast dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych powiatu kozienickiego, które stanowi o indywidualności krajobrazu, tożsamości kulturalnej oraz atrakcyjności ekonomicznej regionu. Dlatego też celem programu jest stworzenie strategii ochrony zabytków optymalnymi środkami prawnymi i finansowymi dostępnymi dla powiatu. Zabytki mogą generować rozwój ekonomiczny, społeczny oraz przyczyniać się do podnoszenia walorów turystycznych. Jako znaki tożsamości społeczności lokalnej, właściwie wykorzystane i docenione powinny być ważnym instrumentem w promocji poszczególnych miejscowości i całego regionu. Dbałość o należyty stan ich zachowanie przez władze samorządowe powinna zaowocować świadomą potrzebą społeczeństwa w podejmowania inicjatyw współdziałania w upowszechnianiu wiedzy o nich w procesie edukacji i humanizacji społeczeństwa oraz jego kulturowej identyfikacji.

Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienickim na lata 2017-2020 jest dokumentem stanowiącym podwaliny współpracy, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego pomiędzy samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca stawia sobie za cel zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń w oparciu o cele merytoryczne zawarte w niniejszym Programie. W Programie poza przyjętymi zadaniami należącymi z mocy prawa do zadań powiatu, przedstawiono ogólną politykę powiatu w dziedzinie opieki nad zabytkami, nie naruszając przy tym kompetencji poszczególnych gmin i praw właścicieli. Program ten stanowi kontynuację opracowanego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Kozienickiego na lata 2013-2016, który został przyjęty uchwałą Rady Powiatu Kozienickiego nr XXXIV/260/2013 z dnia 28.08.2013 r. Program został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki i ochrony nad zabytkami.

1. Podstawa prawna i procedury opracowania Programu oraz zadania i kompetencje organów powiatu w zakresie opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienskim na lata 2017-2020 (zwany dalej Programem) został sporządzony na podstawie uchwały Nr 163/2017 Zarządu Powiatu Kozienskiego z dnia 20 lutego 2017 r. Uchwałą został powołany Zespół do opracowania projektu Programu i określone jego zadania.

Podstawy prawne niniejszego opracowania i regulacje w zakresie zadań i kompetencji organów samorządu powiatowego w dziedzinie ochrony dóbr kultury zawarte są w ustawach:

- 1) Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jednolity: Dz. U. z 2016 r. poz. 814, 1579), której zapisy art. 4 ust. 1 pkt 7 mówią, że powiat wykonuje określone ustawami zadania o charakterze ponadgminnym, w tym zadania w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami ;
- 2) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446), określa :

a) procedury opracowania programu zawarte w art. 87

ust. 1. - nakłada na powiat obowiązek sporządzenia powiatowego programu opieki nad zabytkami na okres 4 lat,
ust.3. - program opieki przyjmuje rada powiatu po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
ust. 4. - dokument ten jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
ust. 5. - z realizacji tegoż programu zarząd powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie powiatu,

b) zadania i kompetencje organów powiatu

art. 71 ust. 2. - Zadaniem własnym jednostki samorządu terytorialnego jest sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada,
art. 81. ust. 1 - Organ stanowiący powiatu może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale,
art. 103 ust. 1. - Zadaniem starosty jest ustanawianie, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, społecznego opiekuna zabytków,
art. 12, ust. 1. - Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie,
art. 18 - ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się min. przy sporządzeniu analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu.

- 3) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 1994 r. Nr 89, poz. 414, tekst jednolity: Dz. U. z 2016 r. poz. 290), której zapisy art. 39, ust. 3 mówią: W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno--budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

1.1. Pozostałe akty prawne

1.1.1 Ustawy

Obowiązek ochrony zabytków został uwzględniony również w innych ustawach, takich jak:

- 1) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2001 r., Nr 62, poz. 627 z późn. zm.
- 2) Ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne (Dz. U. z 2001 r., Nr 115 poz. 1229 z późn. zm.),
- 3) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880, t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2134),
- 4) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2000 r., Nr 46, poz. 543 z późn. zm., tj. Dz. U. 2016 poz. 2147)
- 5) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80 poz. 717),
- 6) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 1994 r. Nr 89, poz. 414, tekst jednolity: Dz. U. z 2016 r. poz. 290),
- 7) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 1991 Nr 114, poz. 493 z późn. zm.)
- 8) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tekst jednolity: Dz. U. z 2016 poz. 1817),
- 9) Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r., Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
- 10) Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Z 1997 r. Nr 85 poz. 539 z późn. zm., tekst jednolity: Dz. U. z 2012 r. poz. 642),
- 11) Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698 i Nr 171, poz. 1016 oraz z 2014 r. poz. 822 i Dz. U. 2015 poz. 566)

1.1.2. Rozporządzenia

- 1) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycia lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650),
- 3) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytku za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510),
- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „ Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304),
- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661),
- 6) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2015 r. poz. 1789),
- 7) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153),

- 8) Obwieszczenie Ministra Kultury z dnia 30 października 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 r. Nr 112, poz. 399).

1.1.3. Inne

- 1) Europejska Konwencja Kulturalna przyjęta w Paryżu 19 grudnia 1954 r.,
- 2) Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego podpisana w Hadze 14 maja 1954 r.,
- 3) Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (Karta Wenecka) przyjęta w Wenecji w dniach 25-31 maj 1964 r.,
- 4) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego podpisana i przyjęta w Paryżu w 1972 r.,
- 5) Międzynarodowa Karta Ogródów IFLA-ICOMOS (Karta Florencka przyjęta 15 grudnia 1981 r.),
- 6) Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valleta dnia 16 stycznia 1992 r.(Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz.564),
- 7) Europejska Konwencja Krajobrazowa podpisana 21 grudnia 2001 r.

2. Cele Programu w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Przedmiot programu

Przedmiotem programu są wszystkie zabytki niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte, przy czym za zabytek uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Opiece podlegają, bez względu na stan zachowania (art. 6 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

1. Zabytki nieruchome, będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2. Zabytki ruchome, będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami, stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity: Dz. U. Z 2015 r., poz 1445 z późn. zm.),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3. Zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

4. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. Organy ochrony zabytków

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 89 wymienia organy ochrony zabytków;

- 1) Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków, do którego należy wykonywanie zadań w szczególności:

- a) opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- b) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - c) podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
 - d) prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
 - e) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
 - f) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - g) sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
 - h) promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
 - i) organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
 - j) organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
 - k) opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”;
 - l) współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
 - m) organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - n) podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej
- 2) Wojewodę, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków w myśl art. 91 ust. 4 należy w szczególności:
- a) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - b) sporządzanie, w ramach przyznanego środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - c) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
 - d) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
 - e) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
 - f) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - g) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
 - h) upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
 - i) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

5. Relacja Programu z dokumentami wykonanymi na poziomie krajowym, wojewódzkimi i powiatowymi

5.1 Dokumenty krajowe

5.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004 – 2013 z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Rząd RP 21 września 2004 r. Jej misją jest: „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej

ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.”

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury została sformułowana w oparciu o wnikliwą diagnozę prawną, ekonomiczną, instytucjonalną i organizacyjną sfery kultury. Pozwoliło to określić jej rolę w kategoriach ekonomicznych w rozwoju gospodarczym Polski, wysokości wydatków na tle innych państw Europy oraz dysproporcji w dostępie do niej w przekroju regionalnym i pomiędzy ośrodkami miejskimi i obszarami wiejskimi.

Metodologia dokumentów strategicznych na lata 2004-2013 zobowiązuje Ministra Kultury do wydłużenia horyzontu czasowego do 2020 r., dlatego też zostało opracowane uzupełnienie tego dokumentu.

Założenia NSRK określają m.in. rolę państwa jako kreatora polityki horyzontalnej i „sektorowej” w sferze kultury i realizację tej polityki poprzez działania ministra kultury, który realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, programy operacyjne, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe, wyspecjalizowane instytucje typu arm’s length oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym. Państwo, w tym minister kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego we wspólnym kształtowaniu kultury w regionach. Powinny one zyskać większą motywację w kształtowaniu zaplecza dla rozwoju kultury, a także podejmować współpracę z ministrem kultury na rzecz unowocześniania procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych.

Wskazano również na rosnące powiązanie kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jako podstawy dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanego produktu turystycznego wykorzystującego elementy dziedzictwa kulturowego oraz motywowania do zwiększenia społecznej partycypacji w sferze odpowiedzialności za kulturę w tym wykorzystywanie funduszy europejskich przez instytucje i organizacje pozarządowe.

W okresie programowania 2004-2020 obszarami strategicznymi będą:

- a) promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw,
- b) ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków,
- c) rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy,
- d) wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej,
- e) stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem.

5.1.2. Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” został opracowany przez Ministerstwo Kultury i jest dokumentem służącym wdrożeniu NSRK w sferze spuścizny kulturowej Polski. W dokumencie tym uznano sferę dziedzictw kulturowego za podstawę rozwoju kultury i jej upowszechniania, a także potencjał regionów, który posłuży ich konkurencyjności dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

W programie zostały określone cele państwa w zakresie ochrony zabytków:

- a) przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;

- b) podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego;
- c) poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- d) ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie;
- e) intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

5.1. 3. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017

Ujednoczenie polityki konserwatorskiej - to jeden z celów Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017. Uchwałę w tej sprawie rząd przyjął 24 czerwca 2014 r.

W konsekwencji uchwalenia tego programu planowane są procedury legislacyjne, które pozwolą na tzw. odziespolenie służb konserwatorskich.

Istotnym rozwiązaniem, porządkującym zagadnienia przedstawione w dokumencie i uwzględnionym na każdym etapie prac, są tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych.

Są to:

- podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.);
- porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C);
- zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.);
- wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;
- zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami;
- wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Wg dokumentu postulowane zmiany funkcjonującego systemu organizacyjnego ochrony zabytków w Polsce powinny zmierzać w pierwszym rzędzie do zapewnienia spójnego organizacyjno-finansowego i merytorycznego nadzoru na służbami konserwatorskimi, skupionymi w ręku Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest pierwszym tego rodzaju dokumentem strategicznym, w obszarze ochrony zabytków, przyjętym przez Radę Ministrów.

5.2 Dokumenty wojewódzkie

5.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 (aktualizacja)

Przyjęta uchwałą nr 78/06 Sejmiku Województwa Mazowieckiego „Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020” (aktualizacja) stanowi główne narzędzie polityki regionalnej województwa i jest ważnym punktem odniesienia dla wojewódzkich dokumentów programowych i planistycznych takich jak: strategie sektorowe, programy i plany działań.

Szczególne znaczenie dla Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienickim mają jej działania dotyczące rozwoju konkurencyjnej gospodarki i wzrostu gospodarczego regionu, które określone są, jako 5. Cel pośredni – Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu.

Działaniami w tej dziedzinie są:

„Promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego”.

Celem działań promocyjnych jest budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza, jako obszaru o dużym potencjale rozwojowym, którego dynamiczny rozwój oparty jest na wysokich walorach kulturowych, przyrodniczych oraz krajobrazowych. Promocja regionu powinna opierać się na bogatym dziedzictwie kulturowym regionu (zachowana i utrwalona spuścizna materialna i niematerialna), zróżnicowaniu kulturowym i obyczajowym poszczególnych podregionów, rozwoju turystyki i agroturystyki. W tym celu podjęte będą działania:

- a) wzmocnienie działań samorządu, propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie;
- b) rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych;
- c) wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych;
- d) rozwój sieci szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, w tym sieci dróg o znaczeniu turystycznym, szlaków i ścieżek rowerowych oraz włączenie ich do sieci w sąsiednich województwach;
- e) wykreowanie pasm turystyczno-kulturowych na rzecz rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych przy jednoczesnym upowszechnianiu wiedzy o historii regionu i jego bogactwach;
- f) powołanie Centrum Folklorystycznego skupiając najciekawsze i unikalne wytwory kultury regionalnej;

„Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja produktów regionu”

Ważnym aspektem rozwoju Mazowsza jest utożsamianie się społeczeństwa z zamieszkanym przez nie obszarem. Celem promocji jest budowa pozytywnych skojarzeń związanych z jego wizerunkiem oraz promowanie lokalnych, niepowtarzalnych produktów związanych ze środowiskiem geograficznym i kulturowym, a także z gospodarką regionu.

Osiągnięcie założonego celu będzie realizowane m.in. poprzez:

- a) ochronę i promocję zespołów urbanistycznych i dziedzictwo drewniane, cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast;
- b) wspieranie rozwoju dziedzin nauki, w tym humanistycznych, mających istotny wpływ na zachowanie i popularyzację dziedzictwa kulturowo-historycznego Mazowsza;
- c) kreowanie regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej;
- d) pielęgnowanie i kultywowanie lokalnych tradycji i zwyczajów, znajomości historii regionu.

Pomimo że województwo mazowieckie posiada bogate dziedzictwo kulturowe, charakteryzujące się dużą liczbą zabytków wpisanych do rejestru, co plasuje region na 4 pozycji w kraju nie jest pozbawione obszarów problemowych. Do najważniejszych problemów w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego występujących na Mazowszu należą:

- a) spadek liczby instytucji kultury pociągający za sobą zmniejszenie oferty kulturalnej regionu;
- b) licznie występujące w regionie zabytki znajdują się bardzo często w złym stanie technicznym, zaś zabudowa drewniana ulega postępującej eliminacji z krajobrazu kulturowego Mazowsza;
- c) brak promocji i mała wiedza dotycząca regionu oraz niewystarczająca identyfikacja mieszkańców z Mazowszem;
- d) należy dążyć do wsparcia towarzystw regionalnych i lokalnych oraz organizacji pozarządowych, które pełnią istotną rolę w pielęgnowaniu i kultywowaniu tożsamości regionalnej.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego

Polityka przestrzenna województwa może być określana i realizowana jedynie w ramach ogólnej strategii dlatego też musi być spójna ze Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego i planem zagospodarowania przestrzennego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego, który został przyjęty uchwałą nr 180/14 Sejmiku Województwa Mazowieckiego w dniu 7 lipca 2014 r. jest podstawowym dokumentem wyznaczający cele i kierunki rozwoju regionu w układzie przestrzennym. Dokument zawiera uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne rozwoju województwa mazowieckiego, cele oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego, w tym inwestycje celu publicznego o charakterze ponadlokalnym.

W założeniach aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego w celach strategicznych w obszarze *Przemysł/ transport* i w obszarze *Kultura i dziedzictwo* w celu ramowym *Wykorzystanie kultury i dziedzictwa kulturowego do rozwoju przemysłów kreatywnych* uwzględniono „Politykę kształtowania ochrony i odnowy systemów środowiska kulturowego” i „Politykę kształtowania i ochrony systemów ochrony zasobów i walorów przyrodniczych oraz standardów środowiska”. Polityki te będą miały na celu stworzenie ciągłości przestrzennej systemów o cennych wartościach przyrodniczych, a także zapewnienie pomiędzy nimi powiązań ekologicznych. Ochronie i eksponowaniu będą podlegały najbardziej wartościowe zespoły środowiska kulturowego również te obszary, które po weryfikacji zostaną zaproponowane do ochrony. W szczególności będzie to obejmowało obszary o najcenniejszych walorach krajobrazu i dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej; najcenniejszych układów urbanistycznych, ruralistycznych i zabytków. Wytyczone zostaną także obszary zintegrowane w postaci pasm przyrodniczo-kulturowych obejmujące wieloprzestrzenne elementy krajobrazowe i rejony etnograficzne.

5.2.3 Wojewódzki program opieki nad zabytkami

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą Nr 42/12 z 12 marca 2012 r. Po 2015 r. nie przyjęto nowego programu lub aktualizacji poprzedniego. Obowiązujący program jest podstawowym dokumentem określającym politykę samorządu województwa w sferze sprawowania opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego racjonalnym wykorzystaniem. Zawiera on główne obszary opieki nad zabytkami, część programową: wizję, cele, kierunki działań oraz działania, a także zasady monitorowania i uwarunkowania realizacyjne i zestawienie podstawowych źródeł finansowania.

Wizją programu jest *Mazowsze regionem o bogatym i różnorodnym dziedzictwie kulturowym oraz wyrazistej i opartej na tradycji tożsamości regionalnej, wykorzystującym potencjał przeszłości dla rozwoju regionu oraz kreowania pasm turystyczno-kulturowych i umacniania więzi społecznych.*

Natomiast cel strategiczny został określony jako *Zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawa budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowanie postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystanie dziedzictwa dla rozwoju regionu.*

Jego realizacja ma nastąpić poprzez zdefiniowane czterech celów operacyjnych:

- a) ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu
- b) kształtowanie tożsamości regionu
- c) wzrost społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego regionu
- d) efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno-kulturowych.

Sprecyzowanie i rozwinięcie poszczególnych celów operacyjnych jest zawarte w kierunkach działań.

5.3. Dokumenty Powiatowe

5.3.1. Strategia Rozwoju Powiatu Kozienskiego do roku 2020

Strategia Rozwoju Powiatu Kozienskiego do roku 2020 została przyjęta uchwałą Rady Powiatu nr XXIV/201/2012 z dnia 28 listopada 2012 r. i stanowi podstawę do kreowania polityki rozwoju powiatu. Dbałość o zabytki i dziedzictwo kulturowe znalazło odzwierciedlenie w IV celu strategicznym *Wykorzystanie zasobów i walorów przyrodniczo-turystycznych i kulturowych*, z którym korespondują dwa cele operacyjne: *Rozwój turystyki i rekreacji i Ochrona dziedzictwa kulturowego.*

Pierwszy z nich zawiera dwa cele szczegółowe:

- 1) *Zwiększenie atrakcyjności turystyczno-wypoczynkowej powiatu, w którym zwrócono uwagę na ułatwienia zwiedzającym dostępności do zabytków sztuki sakralnej,*
- 2) *Informacja i promocja turystyczna, który ma za zadanie budowę oferty turystycznej poprzez eksponowanie i wykorzystanie warunków przyrodniczych w oparciu o dziedzictwo kulturowe.*

Realizacja drugiego celu operacyjnego zostanie realizowana poprzez cele szczegółowe:

Ochrona zabytków i miejsc historycznych i Dbałość o zachowanie dziedzictwa kulturowego. Ich szeroki katalog odnosi się do zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami oraz oczekiwań społeczeństwa w zakresie zachowania, promowania i wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego powiatu w celu jego rozwoju i pozytywnego wizerunku.

6. Formy ochrony dziedzictwa kulturowego w gminach powiatu kozienskiego

Niemalże we wszystkich gminach powiatu kozienskiego przyjmowane były lokalne programy opieki nad zabytkami. Gminne Programy Opieki nad Zabytkami przyjęto na terenie 6 gmin:

- Garbatka-Letnisko: na lata 2014-2020, przyjęty Uchwałą Nr XXXVIII/30/2014 Rady Gminy Garbatka-Letnisko z dnia 26 czerwca 2014r.

- Głowaczów: na lata 2013-2016, przyjęty Uchwałą Rady Gminy Głowaczów Nr XXV/141/13 z dnia 15 maja 2013 r.
- Gniewoszków: na lata 2013-2016, przyjęty Uchwałą Nr XXIV/168/13 Rady Gminy Gniewoszków z dnia 27 września 2013 r.
- Grabów nad Pilicą; na lata 2012-2015, przyjęty Uchwałą Nr 17.118.2012 Rady Gminy w Grabowie nad Pilicą z dnia 31 października 2012 r.
- Kozienice, na lata 2015-2018, przyjęty Uchwałą Nr XII/113/2015 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 3 grudnia 2015 r.
- Sieciechów: na lata 2011-2014, przyjęty Uchwałą Nr VII/40/11 Rady Gminy w Sieciechowie z dnia 28 czerwca 2011 r.

Brak informacji na temat przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami w Gminie Magnuszew.

Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków, dokonywany na podstawie prawomocnej decyzji administracyjnej wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa
- 2) uznanie za pomnik historii, dokonywane przez Prezydenta RP w drodze rozporządzenia,
- 3) utworzenie parku kulturowego, następuje w drodze uchwały rady gminy,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

7. Zasoby dziedzictwa kulturowego i krajobrazu powiatu

7.1. Położenie geograficzne i administracyjne powiatu kozienickiego

Powiat Kozienicki położony jest w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego. Jest częścią subregionu radomskiego. Powierzchnia powiatu wynosi 916,96 km² co stanowi 2,58% powierzchni województwa mazowieckiego i 12,57% powierzchni subregionu radomskiego. Powiat Kozienicki leży w widłach rzeki Wisły i Pilicy, która jest naturalną granicą z powiatem grójeckim, a Wisła oddziela powiat kozienicki od powiatu garwolińskiego (województwo mazowieckie) oraz ryckiego i puławskiego (województwo lubelskie). Od południa powiat graniczy z powiatem zwoleńskim, a od zachodu z ziemskim radomskim i białobrzeskim. Administracyjnie do powiatu kozienickiego należy jedna gmina miejsko-wiejska Kozienice i sześć gmin wiejskich: Garbatka-Letnisko, Głowaczów, Gniewoszków, Grabów n. Pilicą, Magnuszew, Sieciechów.

7.2. Rys historyczny rozwoju powiatu i regionu

Terytorium obecnego powiatu kozienickiego i Puszy Kozienickiej już w czasach plemiennych było obszarem przejściowym, nad którym pomimo jego lesistości i bagnistości swoją władzę chcieli rozciągnąć zarówno Wiślanie jak i Łędzianie. Pomimo że w X w. ziemie te znalazły się w granicach monarchii piastowskiej w dalszym ciągu było ono łącznikiem pomiędzy Mazowszem i Małopolską co zdeterminowało kierunek osadnictwa z północy i południa powodując napływ Mazowszan i Sandomierzan. W pierwszej fazie osadnictwo powstawało wzdłuż większych rzek, skąd przemieszczało się w głąb puszczy wzdłuż mniejszych cieków wodnych tworząc wschodnie osadnictwo Puszczy Radomskiej.

Ziemie wchodzące w skład dzisiejszego powiatu kozienickiego należały do dawnej dzielnicy sandomierskiej. W okresie rozbicia dzielnicowego ziemia radomska była przedmiotem rywalizacji pomiędzy książętami mazowieckimi, małopolskimi i sandomierskimi. Ostatecznie sprawę uregulował Kazimierz Wielki odstępując niewielki skrawek północno-wschodniej część ziemi radomskiej, położony pomiędzy rzekami Pilicą i Radomką Ziemowitowi Mazowieckiemu. Obszar ten zwany Zapilcze został przyłączony do Mazowsza. W wyniku późniejszych nadań dokonywanych przez książąt mazowieckich nastąpił rozwój m.in. Magnuszewa, Mniszewa i Rozniszewa.

Po zjednoczeniu państwa polskiego przez Władysława Łokietka księstwa zaczęto nazywać ziemiami. Województwami nazywano te, w których utrzymał się urząd wojewody. Województwo sandomierskie obejmowało całą wschodnią część Małopolski po obu stronach Wisły. Kasztelanie były mniejszą jednostką administracyjną.

Od XIII wieku istniały starostwa, które powiązane były z administracją wojskową, a także z systemem pobierania podatków, a przede wszystkim z sądownictwem. W 1397 roku część województwa sandomierskiego leżącą na lewym brzegu Wisły, podzielono na trzy powiaty: sandomierski, radomski i chęciński.

Najwcześniejsze źródła pisane odnoszące się do początków osadnictwa na terenie obecnego powiatu kozienickiego pochodzą z XI w. Należał do nich, położony na południu Sieciechów, gród założony przez palatyna Sieciecha wspomniany w „Kronice” Galla Anonima z 1096 r., który wraz z Oleksowem stanowił system obrony kasztelanii. Dynamiczny rozwój osadnictwa wokół grodu nastąpił w momencie fundacji w 1122 r. w jego pobliżu opactwa benedyktynów. W XIII w. opactwo sieciechowskie było w posiadaniu 41 wsi i należało do jednych z największych właścicieli ziemskich na ziemi radomskiej.

Najstarszym grodem książęcym broniącym przeprawy przez Wisłę na północy były Świerze. Już w 1121 r. znajdowała się tu kaplica, a po nadaniu ich w 1191 r. kolegiacie sandomierskiej utworzono rozległą parafię obejmującą niemal całą wschodnią część Puszczy Radomskiej. Poza nimi do najważniejszych osad położonych na granicznej rzece Radomce z Mazowszem należały Brzoza i Ryczywół. Ze względu na swoje strategiczne położenie na szlaku wiodącym z Rusi Halickiej na Śląsk i z Krakowa do Wilna w Ryczywole na moście funkcjonowała kamera celna, od XIV w. istniało starostwo niegrodowe, a osada w 1370 r. uzyskała prawa miejskie.

Centralnie położone Kozienice, jako wieś należąca w XIII w. do norbertanek płockich, zawdzięcza swój rozwój królowi Władysławowi Jagielle, który nabył te tereny w 1390 r. w drodze zamiany i potwierdził w roku 1429. Zamianę tę potwierdził ponownie w 1447 r. król Kazimierz Jagiellończyk. Dzięki zamianie własność królewska obejmowała zwarty kompleks leśny Puszczy Radomskiej, który wraz z osadami stanowił od roku 1447 własność królewską podlegającą szczególnej opiece królewskich łowczych. Tylko niewielka wschodnia jej część należała do benedyktynów sieciechowskich. Puszcza Kozienicka, (bo tak zaczęto nazywać centralną część Puszczy Radomskiej) wchodziła od 1607 r. w skład dóbr królewskich, które tworzyły starostwa niegrodowe. Podział ten przetrwał aż do roku 1795, do III rozbioru Polski.

Król Kazimierz Jagiellończyk z powodu panującej epidemii dżumy w Krakowie, schronił się z rodziną w Kozienicach i tutaj 1 stycznia 1467 r. królowa Elżbieta Rakuska urodziła syna - przyszłego króla Polski Zygmunta I Starego. Fakt ten upamiętnia zabytkowa kolumna znajdująca się, od chwili wybudowania w roku 1517, w tym samym miejscu - na terenie parku pałacowego, po prawej stronie alei wjazdowej.

Pomimo bezpośredniego związku pierwszych Jagiellonów z Kozienicami nie nastąpił w XV w. ich znaczący rozwój. Były one raczej miejscem postoju lub wypraw łowieckich. Sytuacja uległa zmianie dopiero w XVI w. po przekazaniu ziemi kozienickiej przez Zygmunta Starego, jako wiano dla

królowej Bony. Jej to należy zawdzięczać ożywienie gospodarcze tych terenów, a szczególnie tutejszego folwarku. W roku 1549 syn Zygmunta Starego, król Zygmunt II August podniósł Kozienice do rangi miasta, a od 1557 r. rozpoczęła działalność tutejsza parafia.

Od połowy XVII wieku dla obszarów obecnego powiatu zaczęły się gorsze czasy. W okresie kampanii zimowo-wiosennej w wojnie ze Szwedami, w 1656 r. Stefan Czarniecki stoczył kilka zwycięskich bitew, w tym bitwę pod Kozienicami 6 kwietnia 1656 r. Wojna dokonała ogromnych zniszczeń.

Królowie polscy, w których posiadaniu były tzw. dobra stołowe, dbali o ich stan i rozwój. Ostatni król Polski Stanisław August Poniatowski po kolejnym pożarze, jaki zniszczył Kozienice, zachęcał mieszczan do budowania domów murowanych. Za jego czasów powstały w mieście hamernia i rusznikarnia, tartaki i garbarnia. Szybko powstawały nowe osady rolnicze, zwiększyło się zaludnienie osad już istniejących.

Z chwilą III rozbioru Polski w 1795 r., Kozienice znalazły się pod panowaniem Austrii. W 1807 roku utworzono Księstwo Warszawskie, które podzielono na 6 departamentów. W 1809 roku w pobliżu miasta generał Józef Zajączek stoczył zwycięską bitwę z wojskami austriackimi, przyczyniła się ona w znacznym stopniu do wyparcia wroga z zagarniętych w 1795 roku terytoriów.

W tym samym roku na mocy traktatu z Schönbrunn Księstwo powiększono i na tych ziemiach utworzono cztery następne departamenty, w tym radomski, w którym wyodrębniono powiaty: kielecki, konecki, kozienicki, opatowski, opoczyński, radomski, solecki, staszowski i szydłowiecki.

Od 1812 r. Księstwo Warszawskie aż do czasów Kongresu Wiedeńskiego było okupowane przez Rosję. Postanowieniami Kongresu z większej części Księstwa utworzono Królestwo Polskie zależne od cara rosyjskiego. W 1816 r. utworzony został nowy podział administracyjny, stolicą województwa sandomierskiego został Radom. Powiat kozienicki jako okręg do celów wyborczych wszedł w skład obwodu radomskiego. W 1827 r. ludność powiatu kozienickiego wynosiła 49 548 osób zamieszkałych w 210 miejscowościach, z czego tylko 10 posiadało prawa miejskie. Największym miastem były Kozienice liczące 2094 mieszkańców.

W okresie walk wojny polsko-rosyjskiej w czasie powstania listopadowego, w lutym 1831 roku generał Dwernicki odniósł pod Mniszewem zwycięstwo nad armią generała rosyjskiego Geismara. Po raz drugi zaatakował Rosjan 19 lutego 1831 r. pod Nową Wsią i zmusił nieprzyjaciela do cofnięcia się na prawy brzeg Wisły. Potem Rosjanom udało się zająć Kozienice, ale znowu wojska Dwernickiego ich pokonały, opuścili miasto i wycofali się za Wisłę. Jeszcze w sierpniu 1831 roku pod Gniewoszowem Rosjanie zaatakowali słaby oddział wojsk polskich, który poniósł dotkliwą klęskę. Po upadku powstania listopadowego nasiliła się rusyfikacja.

Na mocy ukazu z marca 1837 r. województwa nazwano guberniami. Natomiast ukaz z października 1842 r. przyniósł przemianowanie obwodów na powiaty, a powiatów na okręgi. Na mocy tego ukazu powiat kozienicki stał się okręgiem dla potrzeb sądowych o zasięgu terytorialnym bez większych zmian.

W czasie powstania styczniowego obszary Puszczy Kozienickiej i Stromieckiej były terenem licznych walk małych oddziałów powstańczych. Aktywnym dowódcą oddziałów powstańczych był pułkownik Dionizy Czachowski i Władysław Kononowicz - były podpułkownik rosyjski. Z większym oddziałem powstańców lasami przedostał się aż pod Roznieszew, Magnuszew i Grabowską Wołę, gdzie pokonał rosyjskie wojska. Pierwszą na terenie powiatu kozienickiego zwycięską bitwą powstańcy pod dowództwem Turkiettego stoczyli w marcu 1863 r. koło Świerży Górnych. Dużą, niestety przegraną batalią była stoczona rok później - w lutym 1864 r. - bitwa pod Lipą. Liczne

mogły powstańcze w lasach w okolicach Głowaczowa, Rozniszewa są trwałymi śladami tamtych wydarzeń.

W 1867 roku dokonano nowego podziału administracyjnego Królestwa, z części dawnego okręgu radomskiego utworzono powiat kozienicki. Granicami od północy były Wisła i Pilica, od wschodu Wisła oddzielała go od powiatu puławskiego, od południa graniczył z powiatem iłżeckim, a od zachodu z radomskim. Głównymi drogami komunikacyjnymi dla handlu były Wisła i Pilica. Były także dwie bite drogi z Radomia do Zwoleń, do Puław i Lublina oraz droga łącząca Kozienice z Radomiem.

Ludność powiatu w 1870 roku wynosiła 79 796 osób, ale w 1880 roku było już 90 406 mieszkańców. W powiecie było 1 miasto, 8 osad miejskich, 450 wsi i kolonii. Szkół początkowych było 18. Administracyjnie powiat był podzielony na 20 gmin: Bobrowniki, Brzeźnica, Brzoza, Gniewoszków-Granica, Grabów n/Wisłą, Grabów n/ Pilicą, Góra Puławska, Jedlnia, Kozienice, Mariampol, Oblasy, Policzna, Rozniszew, Sarnów, Sieciechów, Suskowola, Świerże Górne, Tczów, Trzebień i Zwoleń. Taka ilość gmin utrzymała się do 1905 roku.

W latach I wojny światowej lasy Puszczy Stromieckiej i Kozienickiej były miejscem wielu długotrwałych walk. Walki o twierdzą w Dęblinie w październiku 1914 roku spowodowały zniszczenia wsi i osad po obu stronach Wisły na długości około 20 km, w Sieciechowie ze 120 domów ocalało tylko 19. W walkach z Rosjanami w okolicy Trupienia, Lasek i Anielina także w październiku 1914 r. chwałą okryła się I Brygada Legionów, tamten czas upamiętnia Mauzoleum Legionistów w Żytkowicach.

W latach 1915 - 1918 państwa centralne podzieliły okupowane ziemie Królestwa Polskiego na dwie strefy niemiecką i austriacką. W strefie austriackiej utworzono od września 1915 r. Generalne Gubernatorstwo z siedzibą w Kielcach, a później w Lublinie, obejmowało ono 14 powiatów, w tym powiat kozienicki. W 1919 r. utworzono województwa: warszawskie, łódzkie, kieleckie, lubelskie i białostockie. W tym samym roku przekształcono urzędy powiatowe w starostwa. Starosta podporządkowany był wojewodzie, a mianowany przez Ministra Spraw Wewnętrznych. Był on przedstawicielem rządu i szefem administracji ogólnej. Organem uchwałodawczym, sprawującym kontrolę był Sejmik Powiatowy, w którym reprezentowane były wszystkie gminy wiejskie i miasta. Wsie wchodzące w skład gminy wiejskiej tworzyły gromady z sołtysem na czele.

Na terenie powiatu kozienickiego były dwie gminy miejskie Kozienice i Zwoleń oraz 19 wiejskich. Według spisu powszechnego, w 1931 r. w powiecie zamieszkiwało 143 237 osób. Było 130 szkół powszechnych, 1 ogólnokształcąca i 2 zawodowe. Istniało 55 młynów wodnych i 2 motorowe, 160 wiatraków, 5 tartaków, 1 gorzelnia oraz Państwowa Wytwórnia Prochu w Pionkach. Taki stan utrzymał się do 1939 r.

W okresie okupacji struktura powiatu kozienickiego uległa zmianom. Generalne Gubernatorstwo podzielono początkowo na cztery, a potem na pięć dystryktów, zachowując podział na gminy i powiaty. Obszar powiatu kozienickiego został włączony w granicę powiatu radomskiego.

W tym czasie działały i walczyły z hitlerowcami oddziały Batalionów Chłopskich i Armii Krajowej, w 1943 roku uwolniły one z kozienickiego aresztu 149 więźniów. Niemcy nasilali terror, w kozienickim parku rozstrzelali 10 partyzantów. Powiat kozienicki należał do terenów najwięcej zniszczonych przez działania wojenne.

Po wyzwoleniu utworzono Rady Narodowe, nad którymi nadzór sprawowała Rada Państwa. Powiat kozienicki do 1950 r. zajmował taki sam obszar jak przed wojną. Ustawa z 1950 r. o reformie administracyjnej wprowadziła terenowe organy jednolitej władzy państwowej. Powstałe Rady Narodowe (miejskie i wiejskie) zajmowały się działalnością gospodarczą, społeczną i kulturalną, a

także porządkiem publicznym. Organami wykonawczymi były Prezydium Rad Narodowych. Nastąpiła zmiana nazewnictwa stanowisk - starosty na przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. Powstało 17 województw i 5 miast wydzielonych. W 1953 r. w powiecie utworzono 30 gmin. Już w następnym roku w ich miejsce utworzono 60 gromad. W latach 1957-1959 zlikwidowano 19 małych gromad.

Na początku 1959 r. w powiecie kozienickim były 2 miasta oraz 33 gromady. W roku 1962 powiat stanowiły 2 miasta: Kozienice i Pionki, 20 gromadzkich rad narodowych, 198 sołectw i 201 wsi. Zamieszkiwało w nim 75 600 osób.

W 1972 r. w miejsce gromad wprowadzono gminy, dokonano też korekty granic powiatu. W latach 1973-1975 po raz kolejny zreformowano administrację terenową, powstało 49 nowych województw. Powiaty zlikwidowano, a znaczną część kompetencji przekazano gminom, organami wykonawczymi zostali Naczelnicy Miast i Gmin.

W 1998 r. na mocy ustawy powstały wspólnoty samorządowe - powiaty i od 1 stycznia 1999 r. zaczęły działać starostwa powiatowe. Powiat kozienicki to 6 gmin wiejskich Garbatka Letnisko, Głowaczów, Gniewoszów, Grabów n/Pilicą, Magnuszew, Sieciechów oraz gmina miejsko-wiejska Kozienice. Na obszarze 917 km², zamieszkuje ponad 62 000 osoby.

7.3. Wykaz obiektów z terenu powiatu wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego

Gmina	Miejscowość	Opis obiektu i lokalizacja	Dane ewidencyjne
Garbatka-Letnisko	Garbatka-Letnisko	1. Budynek dawnej leśniczówki z 1926 r. przy ul. Krasickiego wraz z otoczeniem w granicach działki 509/2	dec. nr 131/2011 z 11.02.2011, wydana przez MWKZ, nr rej.A-1008
	Żytkowice (Laski)	1. Mauzoleum Legionistów z 1914 r., 1933 r.	nr rej., 402/A/89 z dnia 03.04. 1989
Głowaczów	Brzóza	1. Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja z dzwonnica	nr rej. 281/A z16.10.1956, 320/A z 15.06.1967 oraz 34/A z 25.04.1980
		2. Budynek kaplicy-skarbczyka z 4. ćw. XVIII w., zlokalizowany przy ul. Radomskiej	dec. 488/2012 MWKZ z 21.05. 2012 r., nr rej. A-1075
		3. Park pałacowy, XVIII w.	nr rej. 628 z 17.12.1957 oraz 293/A/85 z 19.07.1985
		4. Spichrz folwarczny, poł. XIX w.	nr rej. 384/A z 15.05. 1988
	Głowaczów	1. Najstarsza część cmentarza rzymsko-katolickiego w Głowaczowie	dec. MWKZ nr 464/2014 z 6.05.2014
Wólka Brzózka	1. Park „Grądy”	nr rej.425/A z 15.03.1990	

Gniewoszków	Boguszówka	1. Park, XIX w.	nr rej. 304/A z 19.07.1985
	Borek	1.Fort V (twierdza Dęblin)	nr rej. 3/A z 05.01.1979
	Oleksów	1. Kościół parafialny pw. św. Stanisława Bpa, XVII w	nr rej. 317/A z 16.06.1967 oraz 95/A z 15.03.1981
	Stary Regów	1. Park, koniec XIX w.	nr rej. 305/A z 19.07. 1985
	Wysokie Koło	1. Zespól klasztorny dominikanów - kościół par. pw. NMP Królowej Różańca Świętego - klasztor, ob. plebania	nr rej.319 z 15.06.1967 oraz 179/A z 15.10.1982
Grabów nad Pilicą	Grabów nad Pilicą	1. Cmentarz wojenny z I wojny światowej	nr rej.401/A z 03.04.1989
		2. Strażnica graniczna, obecny urząd gminy, 1897,1920	nr rej.434/A z 30.07.1990
		3. Park	nr rej. 765 z 20.12.1957
Kozienice	Brzeźnica	1. Kościół par. pw. Najśw. Serca Jezusa i św. Leonarda, 1911-37 r.	nr rej.282/A z 01.03.1985
		2. Cmentarz przykościelny (XV-XVIII w.) przy kościele parafialnym pw. Najśw. Serca Jezusa i św. Leonarda w granicach obecnego ogrodzenia	dec. MWKZ nr 1036/2011 z dnia 09.09.2011, nr rej.A-1047
	Janików	1. Park, XIX w.	nr rej. 631 z 17.12. 1957
	Kozienice	1.Kościół par. pw. św. Krzyża, 1868-69 r.	nr rej.277/A z 27.12.1984
		2. Cmentarz par. rzym.-kat., poł. XIX w.	nr rej.464/A z 05.11.1991
		3. Cmentarz żydowski, XVI- XX w.	nr rej.403/A z 03.04.1989
		4. Cmentarz Dehnów, 1 poł. XIX w.	nr rej. 523/A z 06.04.1992
		5. Zespól pałacowo-parkowy, XVII-XIX-XX w. -pałac -park	nr rej.315/A/67 z15.06.1967 oraz 98/A z 18.03.1981 nr rej.200 z 20.08.1955 nr rej.630 z 17.12.1957
6. Pomnik upamiętniający narodziny Zygmunta Starego, I poł. XVI w. na terenie zespołu		dec. MWKZ nr 974/2014 z dnia 21.08.2014	

		pałacowo-parkowego	
		7. Kramy, drewn.-mur., poł. XIX w.	nr rej.246/A z 20.03 1984
		8. Willa, ul. Kochanowskiego 20, 1923 r.	nr rej.340/A z 10.04.1992
		9. Dworek, ul. 1 Maja 10, poł. XIX w.	nr rej. 531/A z 30.10. 1992
	Kozienice-Stara Wieś	1. Kaplica, k. XVIII w., przy ul. Lubelskiej.	nr rej. 627 z 28.10.1971, 830 z 28.01.1959
	Ryczywół	1. Kościół pw. św. Katarzyny, 1876-84, 1945-49	nr rej.439/A z 16.11.1990
		2. Dzwonnica przykościelna	nr rej.439/A z 16.11.1990
	Stary Chinów	1. Cmentarz ewangelicko-augsburski, 1840-1944 r.	nr rej.464/A z 05.11.1991
	Świerże Górne	1. Dzwonnica cmentarna (przy kościele), drewn., poł. XVIII w.	nr rej.851 z 29.01.1959, 318 z 15.06.1967 oraz 159/A z 18.03.1982
		2. Cmentarz wojenny z I wojny światowej	nr rej.274/A z 06.09.1984
Wólka Tyrzyńska	1. Zagroda, k. XIX w., obejmuje: -dom drewniany, chlew, stodołę, spichrz, szopę	nr rej.315/A z 14.08.1985 (obiekt nie istnieje)	
Magnuszew	Magnuszew	1. Kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela, 1786-87 r.	nr rej.477/A/57 z 18.03.1957, 316/A z 15.06.1967 oraz 86/A z 15.03. 1981
		2. Dzwonnica wraz z placem przykościelnym kościoła par. pw. św. Jana Chrzciciela	nr rej. 483/A z 10.10.2005 r.- objęty prawomocną decyzją WKZ nr 1906/05 z 07.09.2005 r.
		3. Dawny zajazd, XVIII/XIX w.	nr rej. 777/A z 30.05.1972 oraz 116/A z 07.07.1981
		4. Otoczenie budynku dawnego zajazdu w Magnuszewie	dec. MWKZ nr 297/2016 z 11.03.2016
	Rozniszew	1. zespół kościelny, wybudowany w latach 1880-85 obejmuje: - kościół pw. Narodzenia NMP,	dec. MWKZ nr 67/10 z 29.01.2010 r.

		-budynek dzwonnicy, -ogrodzenie wraz z placem przykościelnym (d. cmentarz przykościelny) oraz starodrzew w granicach założenia ograniczonego murem ogrodzenia	
	Trzebień	1. Zespół pałacowo -parkowy, 1 połowa XIX w. - pałac - oficyna - park	nr rej.629 z 17.12.1957 oraz 217/A z 05.07.1983
Sieciechów	Głusiec	1. Fort VI „Głusiec”, 1879, 1905-08	nr rej. 2/A z 05.01.1979
	Nagórniki Wielki	1. Fort kolejowy „Wannowski”-Bema, 1885-87, XX w.	nr rej. z 15.01.1979
	Sieciechów	1. Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca	nr rej. z 628/A z 28.10.1971 oraz 145/A z 15.03.1982
		2. Budynek dzwonnicy oraz cmentarz przykościelny w granicach muru kościelnego przy kościele par. pw. św. Wawrzyńca	nr rej. A-992, dec. MWKZ w Warszawie nr 1222/2010 z 12.11.2010
	Sieciechów-Opactwo	1. zespół klasztorny benedyktynów. Obejmuje: -kościół pw. Wniebowzięcia NMP, obecnie parafialny - klasztor - dzwonnica - przeorat, ob. plebania -pałac opacki -ogrodzenie murowane z kaplicami.	nr rej.314/A z 15.02.1967 oraz 146/A z 15.03.1982

7.4. Zabytki archeologiczne

Przeprowadzone w poprzednich latach badania archeologiczne w ramach ogólnopolskiego programu badawczo-konserwatorskiego Archeologiczne Zdjęcie Polski umożliwiło zinventaryzowanie i archiwizację 503 stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie powiatu. Ich karty ewidencyjne są przechowywane w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura w Radomiu. Nasycenie terenu powiatu stanowiskami archeologicznymi jest stosunkowo duże i jest zdeterminowane warunkami osadnictwa w pradziejach, jednak ich rozłożenie jest nierównomierne. Dość intensywne ślady osadnictwa występują wzdłuż Wisły oraz w widłach tej rzeki

i Radomki oraz Pilicy co sprawiło, że na terenie gminy Kozienice zlokalizowano 119, Magnuszew 114, Grabów nad Pilicą 78, Głowaczów 94, a Gniewoszków 71 stanowisk. Mniej liczne znajdują się na terenie gmin Sieciechów 20, Garbatka-Letnisko 7. Stanowiska posiadają zróżnicowany charakter i datowanie. Reprezentowane są przez artefakty archeologiczne sięgające swą chronologią od epoki kamienia gładzonego po okres nowożytny. Mają one charakter przeważnie osadowy i sepulkralny.

Tylko nieliczne z nich zostały wpisane do rejestru zabytków. Wśród nich znajduje się jedno stanowisko z terenu gminy Gniewoszków – Oleksowie stan 1., które jest jednym z najwartościowszych pod względem naukowo-badawczym i archeoturystycznym. Obiekt ten jest pozostałością gródka stożkowego datowanego na XIV w. Na szczególną uwagę zasługuje także pozostałość średniowiecznego grodziska pierścieniowego – Oleksów stan.2.

Do rejestru zabytków zostało wpisane również stanowisko archeologiczne nr 2 w Nowej Żelaznej w gminie Magnuszew w obrębie nr 0012 Żelazna Stara (AZP 66-69). Stanowisko o powierzchni 0,6 ha jest cmentarzyskiem kultury celtyckiej. Znaleziono tutaj unikalny na terenie Mazowsza tzw. obiekt rowkowy czworokątny o proveniencji celtyckiej. Cmentarzysko odznacza się długim funkcjonowaniem od II w. p.n.e. do III w. n.e. Wśród materiału zabytkowego odkrytego na terenie cmentarzyska występowały materiały z brązu wskazujące na kontakty z innymi plemionami germańskimi.

Do najcenniejszych zabytków nie wpisanych do rejestru zabytków należy w gminie Sieciechów stanowisko Zajezierze st. 1 – miejsce grodziska wczesnośredniowiecznego, słabo czytelne w terenie w związku z tym należy teren ten poddać stałej obserwacji i rozważyć możliwość wpisania go do rejestru zabytków. Ponadto na ochronę szczególną zasługuje też stanowisko Sieciechów 4 – osada wielokulturowa oraz rejon Woli Klasztornej ze stanowiskami późnośredniowiecznymi.

Na terenie gminy Garbatka-Letnisko zlokalizowano stanowiska noszące ślady osadnictwa z okresu XV-XVIII w. i jedno z okresu paleolitu i mezolitu znajdujące się w obrębach Gródek Poduchowny (AZP 72-72 3, AZP -72-72 4, AZP 72-72 5, AZP 72-72 5), Garbatka Zbuczyn (AZP 72-72 2, AZP 72-72 6) i Molendy (AZP 72-72 1).

Największą natomiast wartość poznawczą w gminie Kozienice mają stanowiska w pasie pomiędzy Wilczkowicami i Ryczywołem. Szczególną ochroną należy objąć w planach zagospodarowania przestrzennego stanowiska: Ryczywół st. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 11, 12, 13 oraz Wilczkowice Górne st. 2. W związku z powyższym zaleca się wystąpienie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpisanie tych stanowisk do rejestru oraz przeprowadzenie na nich, w miarę możliwości, badań wykopaliskowych.

Spośród licznych stanowisk na terenie gminy Grabów nad Pilicą warte odnotowania są stanowiska osadnicze w Strzyżynie (AZP 68-68/6) z okresu schyłkowego paleolitu (kultura świderska), w Celinowie (AZP 68-69/15) o układzie dekocentrycznym o dużym, równomiernym nasyceniu znalezisk z XII-XIII i XVI-XVII w. oraz w rejonie Brzózki-Zakącie (67-68/22), na którym odkryto ślady osadnictwa z okresu mezolitu-neolitu oraz osadę późnośredniowieczną z czasów kultury przeworskiej. Stanowisko ma układ wielocentryczny o nierównomiernym nasyceniu znaleziskami.

7.5. Obiekty o dużej wartości historycznej i architektonicznej – potencjał powiatu

Do obiektów o dużej wartości historycznej i architektonicznej należą bez wątpienia wszystkie wpisane do rejestru zabytków i podlegają pełnej ochronie prawnej i konserwatorskiej. Wpis rodzi

szereg skutków i ograniczeń prawnych, ale umożliwia także m. in. korzystanie z ulg podatkowych jak i warunkuje ubieganie się o pomoc finansową na konserwację zabytku ze środków publicznych.

Dla dziedzictwa kulturowego powiatu ważna jest dbałość o zachowanie jak największej substancji zabytkowej obiektów znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków. Ich analiza po konsultacjach z władzami gminnymi, podmiotami fizycznymi i prawnymi przy udziale MWKZ umożliwi ustalenie priorytetów działania. Ważnym elementem tożsamości powiatu jest także dziedzictwo niematerialne i miejsca pamięci narodowej, które należy otoczyć szczególną troską.

7.5.1. Zabytki nieruchome

Zasoby zabytków nieruchomych powiatu kozienickiego zostały przedstawione w następujących kategoriach:

a) obszary zabytkowe- układy urbanistyczne i ruralistyczne,

Na terenie powiatu kozienickiego nie występują zabytkowe układy ruralistyczne i urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków, co nie oznacza że charakter takich układów nie został zachowany. Jednym z nich jest zachowany dość wyraźnie układ typowy dla małych miasteczek polskich w Sieciechowie. Pomimo nietrwałego materiału budowlanego jakim było drewno udało się do naszych czasów utrzymać rozplanowanie domów typu miejskiego, które znajdują się w najstarszej części układu przy rynku w miejscu średniowiecznego targowiska i w sąsiedztwie XVIII w. kościoła. Późniejsza część założenia miejskiego rozciąga się wzdłuż ulic 11 Listopada i Kozienickiej. Z zabytkowego układu zachowała się pewna ilość budynków z XIX w. i rozplanowany układ działek, na których późniejsze budynki zostały wzniesione zgodnie z tradycją budowlaną i wkomponowane w historyczną zabudowę nie zakłócając formy zabudowy zespołu urbanistycznego.

Dawny zabytkowy układ urbanistyczny z fragmentami zabudowy małomiasteczkowej, pierzejowej, kalenicowej, jednokondygnacyjnej został zachowany w Głowaczowie. Obejmuje on rejon rynku i przyległych ulic. Cechy charakterystycznego układu urbanistycznego zachowały się również w centralnej części Magnuszewa. Wokół owalnicy i zarysu średniowiecznego rynku usytuowany jest zespół kościelny z kościołem barokowym oraz budynek dawnego zajazdu. Natomiast z XIX wiecznej murowanej zabudowy małomiasteczkowej pierzejowej i kalenicowej z przejazdami bramnymi zachowały się pojedyncze budynki. Nadal jest w pełni czytelny układ przestrzenny zabudowy miasteczkowej Gniewoszowa ukształtowany w końcu XVII w. chociaż zachowana obecnie zabudowa przyrynkowa została znacznie przeobrażona przez przypadkowe prace modernizacyjne co przyczyniło się do wymiany substancji historycznej.

Warte uwagi układy urbanistyczne znajdziemy również w Magnuszewie i Ryczywole. W Magnuszewie zachował się układ średniowieczny z drewnianą zabudową wydłużonego rynku i głównej ulicy. Przy rynku znajdziemy również zabytkowe obiekty: kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, dzwonnica i ogród przykościelny, a także dawny zajazd/karczma. Z kolei układ w Ryczywole, koncentrujący się wokół rynku na którym stoi zabytkowy kościół pw. św. Katarzyny z dzwonnica, jest przykładem translokowanej na pocz. XIX w. osady ze względu na zagrożenie podtopieniami Wisły. Układ ten jest elementem projektu urbanistycznego translokacji Ryczywołu z 1813 r.

Do ciekawych układów urbanistycznych należy również częściowo zachowany układ urbanistyczny Kozienic, który został uformowany po wielkim pożarze miasta w 1782 r. Z inicjatywy Stanisława Augusta Poniatowskiego architekt królewski Jan Kanty Fontana odbudował miasto według projektu zakładającego regularną zabudowę na planie prostokąta z obszernym rynkiem w centrum i szerokimi ulicami, którego główną oś wyznaczał pałac królewski.

Krajobraz kulturowy powiatu zdominowany jest obszarami wiejskimi, który w przeważającej części został ukształtowany w okresie oczynszowania i uwłaszczenia włościan w połowie XIX w., a także procesu kolonizacji. Przeważającym układem przestrzennym zabudowy wiejskiej były rzędówki i łańcuchówki, które na przestrzeni wieków, poprzez przekształcenie terenów rolnych i rozbudowę wsi nabrały cech zabudowy ulicówki lub wielodrożnej. Na terenie powiatu nie zachowały się wyraźne, jednolite układy ruralistyczne chociaż znamiona ciągłości zabudowy wiejskiej można zauważyć w wielu układach przestrzennych wsi.

Zachowanie i utrwalenie układów urbanistycznych i ruralistycznych jest ważnym elementem ciągłości krajobrazu kulturowego powiatu, który w okresie szybkich przemian gospodarczych ulega dynamicznym przeobrażeniom.



Fragment zachowanej zabudowy małomiasteczkowej w Sieciechowie
(Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury)



Fragment charakterystycznego krajobraz kulturowego powiatu
(Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury)

b) zespoły pałacowo- parkowe i parki

Już z czasów średniowiecznych pochodzą informacje o właścicielach dóbr i ich siedzibach znajdujących się w granicach administracyjnych obecnego powiatu. Niestety z tego okresu do czasów obecnych nie zachowała się żadna z tych siedzib. Dopiero ukształtowanie się na przestrzeni XVII i XVIII w. struktury przestrzennej folwarku feudalno-pańszczyźnianego spowodowało wytworzenie zabudowy składającej się z dworu lub pałacu wraz z kompleksem zabudowy gospodarczej. W kluczowych wsiach lub miasteczkach o dogodnej komunikacji lokowano w miejscu eksponowanym siedzibę właściciela, która determinował w znacznym stopniu jej układ przestrzenny. W jego otoczeniu znajdowały się ogrody. W późniejszym okresie ich miejsca zajęły urządzone parki o charakterze krajobrazowym. Stopień zachowania integralności zespołów jest różny. W niektórych miejscowościach nie zachowały się siedziby dawnych właścicieli ziemskich. I tak nie ocalały pałac Ożarowskich w Brzozie i pałacyk myśliwski w Wólce Brzozkiej oraz dwory Lewickich należące od 1930 r. do Seweryna Plewińskiego w Starym Regowie, jak i Komornickich w Grabowie nad Pilicą czy XIX wieczny dwór (wcześniejszy pałac opata sieciechowskiego) w Janikowie. Pozostałością po nich są parki wpisane do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.

Do najcenniejszych zachowanych zespołów pałacowo-parkowych należy zespół w Kozienicach, które otrzymały lokację na prawie średzkim w 1326 r. i zostały włączone do dóbr królewskich. W 1775-78 trwały prace nad królewskim pałacem w stylu barokowym według projektu Franciszka Placidiego. Rozpoczęte prace przy pałacu kontynuował Jan Kanty Fontana, a także realizował projekt przypałacowego parku w stylu angielskim. W latach 1839-1865 dokonano na polecenie gen. Iwana Dehna gruntownego remontu pałacu, a w latach 1896-1900 obiekt przebudowano w stylu renesansu francuskiego wg Projektu Franciszka Arveufa. W czasie II wojny światowej Niemcy spalili i zdewastowali pałac i lewą oficynę. Centralna część pałacu została odbudowana w latach 1956-57 zachowując ocalałą tkankę zabytku, a zniszczoną oficynę zrekonstruowano w latach 90. W obrębie zespołu na uwagę zasługuje położony w zabytkowym parku cmentarz rodziny Dehnów i położona w pobliżu głównej bramy prowadzącej do pałacu kolumna z 1518 r., a odrestaurowana w 1702 r. przez Hieronima Lubomirskiego, upamiętniająca narodziny króla Zygmunta Starego w Kozienicach. We wrześniu 2014 r. pomnik został wpisany do rejestru MWKZ.



Zespół pałacowo – parkowy w Kozienicach

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Drugi zespół pałacowo-parkowy zachował się w Trzebieiniu w gminie Magnuszew. Pałacyk wybudowali w XIX w. właściciele włości Zamoyscy według projektu hr. Platera w stylu eklektycznym, który był wyrazem ówczesnych trendów i mody architektonicznej. Obecny wygląd uzyskał po przebudowie dokonanej przez Stanisława hr. Zamoyskiego będącego od 1933 r. jego

właścicielem. Przy pałacu znajduje się oficyna parkowa, w której w XVII w. istniał dwór myśliwski założony przez hr. Stanisława Herakliusza Lubomirskiego. Otoczenie pałacu tworzą zachowane pozostałości parku, a także pozostałości zabudowy folwarcznej.

Na uwagę zasługuje także zespół dworsko-parkowy w Boguszówce. W zabytkowym otoczeniu XIX wiecznego parku dworskiego znajduje się dworek zbudowany w stylu klasycystycznym przez Wielopolskich, ówczesnych właścicieli włości. Ostatnim jego właścicielem w okresie przedwojennym był Seweryn Plewiński. Walory architektoniczne obiektu wraz z przylegającym parkiem i znajdującą się nieopodal kapliczką z 1847 r. zdecydowały o złożeniu wniosku z urzędu przez MWKZ Delegatura w Radomiu o wpisaniu go do rejestru zabytków.



Zespół pałacowo- parkowy w Trzebieniu

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury



Zespół dworsko – parkowy w Boguszówce

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

e) architektura sakralna - kościoły, kaplice i zespoły klasztorne

Do najcenniejszych obiektów architektury i budownictwa sakralnego należą :

Brzeźnica

Kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda w obecnym kształcie pochodzi z lat 1911-37 i został wzniesiony staraniem ks. proboszcza Czesława Wasińskiego według projektu warszawskiego architekta Jarosława Wojciechowskiego. Usytuowana na wzgórzu świątynia zbudowana z czerwonej cegły jest ciekawym przykładem sakralnej architektury neoromańskiej. Składa się z szerokiej nawy, niższego i węższego prezbiterium, którego część pochodzi prawdopodobnie z XVIII w. Przestronne wnętrze świątyni o systemie filarowo-szkarpowym jest otynkowane z wnękami komunikującymi się z prostokątnymi przęsłami nawy, zamkniętym łukiem pełnym i arkadami. W budowlu występuje kilka rodzajów sklepień – kolebkowe (beczkowe) na gurtach, z lunetami w nawie. W prezbiterium, kruchtach, w gankach po boku krucht bocznych znajdziemy sklepienia krzyżowe. Pokrycie dachowe świątyni jest dosyć zróżnicowane. W zależności od położenia pokryte jest dwuspadowymi, trójspadowymi, pulpitowymi, stożkowymi lub półstożkowymi blaszanymi dachami i daszkami. Bryła świątyni jest masywna, a jej najwyższym elementem jest strzelista, czterokondygnacyjna, czworoboczna wieża z blachy miedzianej, nakryta czworobocznym hełmem, nad którym majestatycznie góruje krzyż. W latach 2013-2014 r. całe poszycie dachowe poddano gruntownej restauracji. Podczas prac konserwatorskich położono nowe poszycie dachowe z blachy cynkowo-tytanowej. W 2011 r. ochronę roztoczono również nad cmentarzem przykościelnym (okres XV-XVIII w.) w granicach obecnego ogrodzenia przy kościele w Brzeźnicy. Dzięki temu prawną ochronę uzyskał kościół i jego najbliższe otoczenie.



Kościół w Brzeźnicy

Źródło: Starostwo Powiatowe w Koziencach, Wydz. Promocji i Kultury

Brzóza

Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja, został wzniesiony z fundacji Adama i Zofii ze Starzeńskich Ożarówskich i zbudowany według projektu arch. Ignacego Leopolda Essmanowskiego w latach 1854-1856 staraniem ks. Ignacego Millera. Nowy, murowany z cegły jednonawowy, halowy kościół w stylu neogotyckim o charakterystycznej i oryginalnej fasadzie został wzniesiony kilkaset metrów na północ od poprzedniej świątyni, która spłonęła w 1845 r. W roku 1866 bp Michał Józef Juszyński konsekrował kościół. W tym samym czasie przy kościele została wzniesiona na planie prostokąta, arkadowa, kryta dachem czterospadowym, z czterema wieżyczkami w narożach neogotycka dzwonnica. W wyniku walk w latach II wojny światowej, zwłaszcza na przyczółku magnuszewskim, świątynia została znacznie zniszczona i ograbiona. Kościół został odbudowany w latach 1944/45-48. Przy kościele w ostatnim czasie dokonano prac konserwatorskich polegających na

remoncie elewacji zewnętrznych wraz z kolorystyką oraz wykonaniem izolacji i remontu elewacji dzwonnicy.

Pozostałością po spalonej w 1845 r. świątyni jest ocalały murowany skarbczyk dobudowany do niej w latach 1778-1794 z fundacji Piotra Alkantary Ożarowskiego. Obecnie dawny skarbczyk pełni funkcję kaplicy pw. Królowej Różańca Świętego. W 2011 r. dokonano renowacji skarbczyka-kapliczki. Budynek zlokalizowany przy ul. Radomskiej w Brzózcie został w 2012 r. wpisany do rejestru zabytków MWKZ.



Kościół w Brzózcie

Źródło: Starostwo Powiatowe w Koziencach, Wydz. Promocji i Kultury



Budynek kaplicy-skarbczyka z XVIII w. w Brzózcie

Źródło: Starostwo Powiatowe w Koziencach, Wydz. Promocji i Kultury

Kozienice

Kościół pw. Świętego Krzyża

Świątynię budowano w latach 1868-1869. Kamień węgielny wmurowano 14.06.1868 r., a 24 października następnego roku biskup sandomierski ks. J. Juszyński konsekrował nowy kościół, który bez większych szkód przetrwał do dziś. Historia pokazuje, że jest to piąty, w przeszło 600-letnich dziejach, gmach kościoła pw. św. Krzyża w Kozienicach. Świątynne mury wzniesione są z cegły, obustronnie tynkowane na zaprawie wapiennej. Sklepienie deskowe przesłonięte jest płaskim stropem, wypełnionym drewnianymi kasetonami. Na podłodze ułożona w 1928 r. terakotowa posadzka. Dach jest drewniany, krokwiowy oparty na koronie muru, krokwie natomiast wzmocnione są drewnianymi słupami. Stolarka okienna i drzwiowa w całym kościele jest drewniana, a framugi i okiennice osadzone są w murach. Drzwi drewniane osadzone są na współczesnych zawiasach, schody zewnętrzne pokryte terakotą. Rzut kościoła usytuowany jest na planie prostokąta, trzynawowy, halowy. Kościół jest orientowany, prezbiterium zamknięte trójbocznie, jest trochę szersze od nawy głównej, z 2 zakrystiami, które mają oddzielne wejścia z zewnątrz. Od frontu świątynia ma wejście główne przez kruchtę, nad którą jest usytuowany chór i wieża kościelna. Dodatkowo są 2 wejścia boczne po prawej stronie ze schodami na chór i wieżę kościelną, a także po lewej stronie od wejścia głównego. Wysoka jednokondygnacyjna bryła budowli zakończona jest dwukondygnacyjną wieżą. Szeroka nawa główna jest nieznacznie wyższa od naw bocznych. Wnętrze podzielone jest na nawy dwoma rzędami arkad złożonych z 8 filarów, które podtrzymują sklepienie świątyni i charakterystyczny kasetonowy sufit wykonany w 1964 r. Nad łukiem tęczowym prezbiterium ścianę przyozdabia fresk przedstawiający Ostatnią Wieczerzę. Najpiękniejszymi elementami kościoła jest 5 rokokowych ołtarzy: ołtarz wielki i 4 boczne – rozmieszczone symetrycznie w nawach bocznych. Wystrój i wyposażenie niewiele zmieniło się od początku urządzenia świątyni. Do dziś nie zachował się pierwotny wystrój malarski świątyni, wykonany przez artystę malarza Zdzisława Jasińskiego w 1887 r. W latach 1926-1927 malowidła ścienne wykonali Wereszczyński, Długosz, Kopiński i Bogucki. Współcześnie podziwiać możemy stonowane, pastelowe freski religijne namalowane przez

urodzonego w Kozienicach, uznanego artystę-malarza Stanisława Westwalewicza. Nad kościelną polichromią pracował w latach 1963-1964, a przeprowadzona pod koniec 1996 r. jej renowacja zachowała kompozycje i układ malowideł.

Od 2014 r. do chwili obecnej nowy administrator parafii dokonuje wielu prac konserwatorsko-remontowych – m.in. remont wieżby i wymiana pokrycia dachowego, osuszenie fundamentów, wymiana tynków z malowaniem ścian ponad gzymsem wieńczącym nawy kościoła i inne.



Kościół pw. Świętego Krzyża w Kozienicach

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach,
Wydz. Promocji i Kultury

Kaplica pw. św. Aleksandra

Kaplica położona jest w pld.-wsch. części miasta, która pierwotnie stanowiła osobną osadę o nazwie Stara Wieś. Stoi przy ul. Lubelskiej 111. Jak podają dokumenty archiwalne, kaplica pw. św. Aleksandra zbudowana została w 1866 r. – ku czci cara Aleksandra II – jako dziękczynienie za uwłaszczenie chłopów w 1864 r. Kaplica jest niewielkim budynkiem. Jej wymiary to: dł. 7,5 m (z gankiem ok. 8,6 m), szer. 1,92 m. Kubatura 126 m³, powierzchnia użytkowa 36 m². Fundament i ściany kapliczki są murowane z cegły, ściany otynkowane z zaprawy cementowo-wapiennej, fundament od zewnątrz obłożony płytami piaskowcowymi. Budynek jest na planie prostokąta, zamknięty od strony wschodniej trójbocznie, od strony zachodniej z gankiem opartym na kolumnach. Bryła jest prostopadłościenna, średniej wysokości ściany nakryte niskim dwuspadowym dachem przechodzącym w trójspadowy, pokryty gontem. Od frontu ganek kryje daszek dwuspadowy, również pokryty gontem. Do dziś istniejąca na fasadzie kaplicy płyta z wrytym łańciskim krzyżem ma trudny do odczytania napis, ze względu na zdrapane częściowo litery, ale wiadomo, że pierwotnie on brzmiał: *Na pamiątkę uwłaszczenia włościan Królestwa Polskiego w dn. 19 lutego/2 marca 1864 r. Wdzięczni włościanie gminy Kozienice wzniesli tę kaplicę.*



Kaplica pw. św. Aleksandra

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Zespół klasztorny Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących

Do zabytkowych obiektów sztuki sakralnej znajdujących się w GEZ Gminy Kozienice należy zespół klasztorny Franciszkanek od Cierpiących powstały na początku XX w. z inicjatywy siostry Kazimiery Gruszczyńskiej. Na rodzinnej posesji Matki Kazimiery powstał dom zakonny, a następnie dom nowicjatu, którego budowę ukończono w 1927 r. W skład zespołu przy ul. Konstytucji 3-go Maja wchodzi: kamienna figura św. Józefa, kaplica murowana i kościół pw. św. Józefa z 1915 r., murowany budynek ZOZ z 1914 r. i budynek gospodarczy z I i II ćw. XX w. oraz brama i mur klasztoru z lat 20. XX w. W obrębie zabudowań znajduje się kapliczka z figurą św. Franciszka z 1914 r. i figura Matki Boskiej z 1903 r. Obydwa obiekty są murowane. Od listopada 2009 r. do października 2012 r. został przeprowadzony pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków gruntowny remont budynków zgromadzenia. W dniu 6.06.2012 r. nastąpiło jego poświęcenie.



Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Magnuszew

Obecny kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela w Magnuszewie został wzniesiony w latach 1786-87 w miejscu starego drewnianego, który uległ spaleniowi w 1778 r. Kościół jest murowany na fundamencie kamiennym, na planie wydłużonego prostokąta z zakrystią i skarbcem po obu stronach prezbiterium. Orientowany, halowy w stylu późnobarokowy. Budynek nakryty jest dachem o konstrukcji drewnianej więźby dachowej krokwiowo-stolcowej przykrytej dachówką. Dwukondygnacyjna, reprezentacyjna fasada świątyni, zwieńczona jest szczytem trójkątnym o uskokowych profilach. Górna kondygnacja rozczłonkowana dwiema parami kolumn przyściennych ze spływami wolutowymi po bokach, zegarem w centralnej części i obrazem. Dolna kondygnacja rozczłonkowana także dwiema parami kolumn przyściennych. Po bokach znajdują się flankowane pilastrami wnęki z rzeźbami świętych. W centralnej części fasady umieszczono główne wejście do kościoła, nad którym usytuowano okno. Elewacje boczne zostały podzielone lizenami i pilastrami.

Wnętrze rozczłonkowane pilastrami. Nad prezbiterium usytuowana jest sygnaturka. Wnętrze jest jednonawowe ze stropem drewnianym. W latach 1952-53 kościół został odnowiony po zniszczeniach wojennych, a w latach 1969-72 dokonano gruntownego remontu. W latach 1972-74 wstawiono witraże autorstwa Józefa Olszewskiego. Elewacja została odnowiona w latach 2011-2012.

W skład zespołu kościelnego wchodzi dzwonnica wzniesiona w 1864 r. z fundacji Stanisława Zamoyskiego. Jest to budynek murowany, otynkowany, dwukondygnacyjny i boniowany. Składa się z głównej wieży i dwóch niskich przybudówek. Budynek kryty jest dachami dwuspadowymi. Otwory okienne są zwieńczone dekoracyjnym łukiem ceglany. W drugiej kondygnacji dzwonnicy umieszczono otwory okienne biforiale.



Kościół w Magnuszewie

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Oleksów



Kościół w Oleksowie

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Pierwotny kościół drewniany istniał w latach 1253-1326. Pod koniec tego okresu erygowano tu parafię. Obecny kościół pw. św. Stanisława Biskupa, fundacji ówczesnego proboszcza ks. Jana Sadkowskiego, zbudowany został w 1652 r. na planie krzyża greckiego z cegły i białego kamienia. Kościół jest budowlą orientowaną, z nawą sklepioną, prezbiterium, zakrystią i kaplicą. W 1858 r.

został odrestaurowany przez ówczesnego dziedzica hr. Działyńskiego, a w 1902 r. została dobudowana staraniem ks. Widuchowskiego zachodnia część nawy z chórem, zakrystia i kaplica św. Stanisława. Kościół został znacznie uszkodzony podczas I wojny światowej, a odbudowano go w 1921 r. staraniem ks. Józefa Mackiewicza i potem ks. Józefa Mączyńskiego. Gruntowna restauracja obiektu nastąpiła w latach 1990-1998, staraniem ks. Stanisława Sikorskiego.

Opactwo

Na terenie dzisiejszej wsi Opactwo został lokowany jeden z najstarszych w Polsce klasztorów – opactw benedyktynów. Obecnie zespół klasztorny należy do jednego z trzech „obiektów kultury materialnej o znaczeniu krajowym” w regionie radomskim. Po pożarze całego pierwotnego kompleksu w 1683 r. odbudowę nowego klasztoru według założenia i planów nieznanego autora zapoczątkował w 1739 r. opat Kurdwanowski. Budowę kontynuował opat Bułharewicz, a ukończył ją w 1767 r. opat Prokopowicz. Poświęcenia dokonał w 1780 r. biskup Lenczewski. Z tego okresu pochodzi większość zachowanych obiektów w tym: kościół, który jest budowlą późnobarokową, zbudowaną na planie krzyża greckiego o krótszych ramionach transeptu, dawny przeorat (obecnie plebania) z herbem klasztoru nad drzwiami wejściowymi, sklepienia w większości kolebkowe lub kolebkowo-krzyżowe, część wschodnia z fragmentem ściany romańskiej i dawnego refektarza, sklepiona kolebkowo z lunetami i obok sala sklepiona kolebką krzyżową (obecnie zakrystia i mieszkania dla siostr), jak też dawny pałac opacki dobudowany pod koniec XVIII w. o charakterze klasycystycznym i dziedziniec przed klasztorem, w którego centrum stoi figura Matki Boskiej. Plac klasztorny ograniczony jest murem. Kościół poklasztorny posiada wewnątrz XVIII w. polichromie przedstawiające Bolesława Chrobrego i Sieciecha autorstwa Szymona Mańkowskiego.



Zespół klasztorny w Opactwie

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Roznieszew

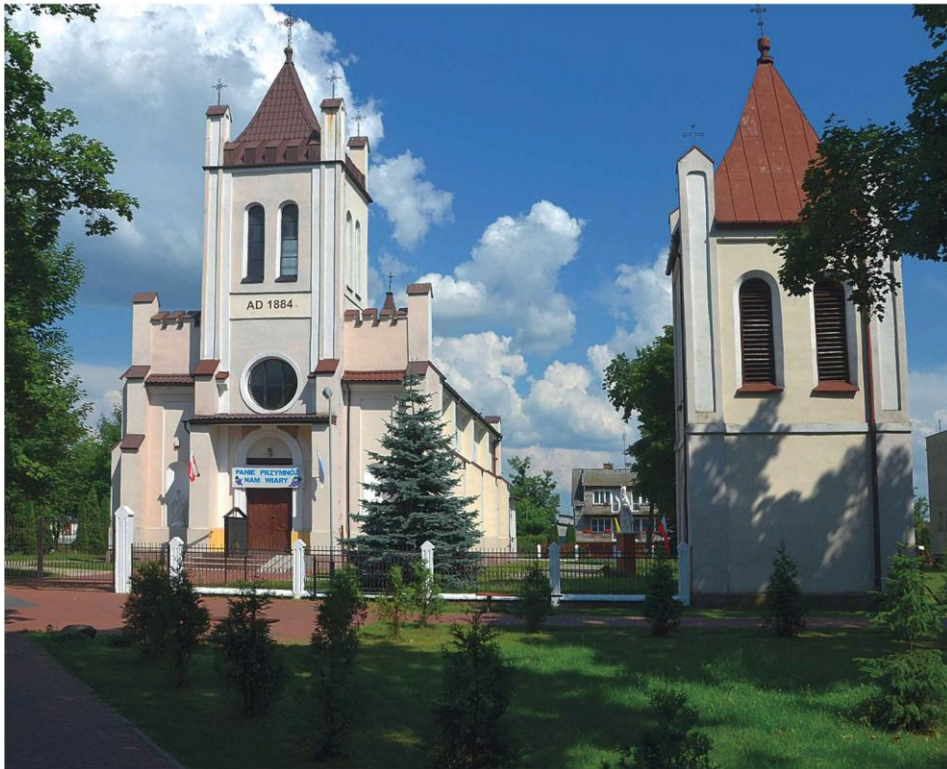
Jednym z najlepszych przykładów neogotyckiego budownictwa sakralnego w dawnym województwie radomskim jest kościół parafialny pw. Narodzenia NMP w Roznieszewie wystawiony w latach 1880-85 według projektu arch. Edwarda Cichockiego i Jana Hanza. Materiałem budowlanym jest cegła czerwona. Budowla jest trzynawowa, z dwiema strzelistymi wieżami i wraz z dzwonnica, ogrodzeniem i terenem placu przykościelnego stanowi zespół kościelny.



Kościół w Roznieszewie

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Ryczywół



Kościół i dzwonnica Ryczywole

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Początki parafii sięgają XIII w., a pierwotnie kościołem parafialnym był od 1390 r. kościół pw. św. Katarzyny. W 1782 r. ks. Dominik Kurowski postawił w starym Ryczywole murowaną świątynię, która ze względu na liczne wylewy Wisły i częstą niedostępność została rozebrana. Nową lokalizację wyznaczono w mieście przeniesionym na wyżej położone tereny. Kamień węgielny pod nowy,

obecny kościół, zlokalizowany przy rynku na miejscu drewnianego kościółka z 1815 r., położono w 1875 r. Murowany z cegły obiekt w stylu neogotyckim został wzniesiony na przestrzeni 1876-84 r. Wewnątrz nawa główna jest wyższa od prezbiterium. Na froncie umieszczono wieżę upięksozoną pięcioma wieżyczkami. Obok kościoła pobudowano wolnostojącą dzwonnice w kształcie frontowej wieży. Kościół uległ znacznemu zniszczeniu w 1944 r. Odbudowa ze zniszczeń wojennych nastąpiła dopiero w 1956 r. Każdy z powojennych proboszczów ryczywolskich starał się o wyposażenie, wystrój i odpowiednią kondycję świątyni. Staraniem ks. Antoniego Brodeckiego w 1975 r. rozpoczęto odrestaurowanie świątyni, która w 1990 r. została wpisana do rejestru zabytków. W latach 90. wielu remontów dokonał ówczesny proboszcz. Nowy proboszcz ks. Marek Bartosiński, pod koniec 2013 r., podjął starania nad osuszaniem elewacji i murów kościelnych oraz innymi pracami konserwatorskimi, które trwają do dziś.

Sieciechów

W początkach XV w. zakonnicy benedyktyńscy wybudowali i uposażyli w Sieciechowie kościół pw. św. Wawrzyńca, który spłonął w 1707 r. W jego miejscu rozpoczęto w 1710 r. budowę nowego według projektu budowniczego Andrzeja Janowicza staraniem ks. Józefa Kurdwanowskiego. Zakończenie prac nastąpiło w 1779 r., konsekracji dokonał bp Jan Lenczewski w 1780 r. Kościół jest orientowany, zbudowany z kamienia i cegły. Jest budowlą jednonawową ze sklepieniem półokrągłym i zakrystią. Kościół nie posiada kaplic bocznych. Budowla jest utrzymana w stylu barokowym, chociaż linie architektoniczne mają cechy renesansowe. Obok kościoła usytuowana jest XIX wieczna, wolnostojąca dzwonnica, w której znajdują się dwa zabytkowe dzwony; jeden gotycki z 1459, a drugi z 1869 r. Świątynia była restaurowana w 1972 r.



Kościół w Sieciechowie

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Świerże Górne

Cennym i jedynym zabytkiem sztuki sakralnej po drewnianym kościele ufundowanym przez bp Michała Kunickiego w 1744 r. w Świerżach Górnych, a który uległ zniszczeniu w 1944 r. jest dzwonnica znajdująca się obok obecnej świątyni pw. św. Jakuba Apostoła. Jest to obiekt drewniany o konstrukcji słupowej, z łamanym dachem namiotowym, krytym gontem.



Dzwonnica w Świerżach Górnych

Źródło: Starostwo Powiatowe w Koźnienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Wysokie Koło

Fundatorem obecnej świątyni w Wysokim Kole był właściciel okolicznych dóbr, kasztelan sandomierski i starosta zwoleński Stanisław Witowski. Budowa klasztoru trwała od 1637 i została zakończona w 1681 roku przez kolejnego właściciela dóbr regowskich – hrabiego Jana Wielopolskiego, kanclerza wielkiego koronnego, przyjaciela i powinowatego króla Jana III Sobieskiego. Konsekracji kościoła wysokolskiego pw. NMP Królowej Różańca Świętego nazywanego także kościołem Św. Krzyża dokonał w maju 1694 r. bp sufragan krakowski Stanisław Szembek. Wraz z powstaniem kościoła wzniesiono zabudowania klasztorne dla sprowadzonych przez J. Wielopolskiego dominikanów, którzy przebywali tu od 1682 r. aż do kasaty zakonu w 1870 r.

Budowla wykonana jest z cegły palonej i kamienia wapiennego. Ma kształt wydłużonego czworoboku z przedsionkiem i dwiema wysokimi wieżami od frontu oraz dwiema bocznymi kaplicami ozdobionymi kopułami. Całość utrzymana jest w stylu barokowym i renesansu włoskiego. Jest to kościół orientowany, trójnawowy, bazylikowy o nawach bocznych niższych, oddzielonych filarami od nawy środkowej i oryginalnie zakończonych piętrowo. Na parterze znajdują się zakrystia i skarbiec, rozmieszczone po dwóch stronach prezbiterium natomiast na piętrze usytuowano dwie kaplice, do których z naw bocznych prowadzą szerokie kamienne schody. Nad wejściem w górnej części nawy środkowej wznosi się okrągły chór z 16-głosowymi organami. Na ścianach zachowały się nieduże fragmenty barokowych polichromii, malowane epitafia oraz portrety fundatorów i zakonników. Pozostałością z dawnego XVII wiecznego klasztoru jest południowe skrzydło, w którym obecnie mieści się plebania, z zachowanym układem cel i korytarzy.



Kościół w Wysokim Kole

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

d) budownictwo miejskie,

Do czasów współczesnych zachowało się tylko kilka obiektów zabytkowych związanych z charakterem i funkcjonowaniem większego ośrodka miejskiego jakim były Kozienice. Poza wspomnianym już zespołem pałacowo-parkowym i obiektami sakralnymi do najcenniejszych obiektów należą: dom mieszkalny-willa przy ul. Kochanowskiego 20 z 1923 r., (nr rej.: 340/A z 10.04.1986); dom drewniany-dworek z połowy XIX w. przy ul. 1 Maja 10 (nr rej.: 531/A z 30.10.1992) i murowano-drewniane kramy kupieckie powstałe około 1820 r.(nr rej.246/A z 20.03 1984). Znaczną wartość historyczną i zabytkową przedstawiają charakterystyczne dla zabudowy miejskiej domy szczególnie przy ulicach: Batalionów Chłopskich, Lubelskiej, Kochanowskiego, Warszawskiej i Radomskiej.



Drewniany budynek w stylu dworku mazowieckiego w Kozienicach

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury



Willa Bezego w stylu modernizmu w Kozienicach
Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

e) budownictwo wiejskie i willowe

Na terenie powiatu zabudowa wiejska zachowała się w szczątkowej formie. Są to obiekty z XIX i XX w. Przyczyn takiego stanu należy upatrywać w nietrwałości materiału budowlanego jakim było przeważnie drewno, a także w dużej mierze w zniszczeniach wojennych. Cechą charakterystyczną budownictwa wiejskiego jest przede wszystkim prostokątny plan zabudowy z dachem dwuspadowym, techniką wieńcową i zdobieniami otworów okiennych.

Po zweryfikowaniu gminnych ewidencji zabytków można zauważyć znaczny ubytek wcześniej zewidencjonowanych obiektów lub znaczące ich przekształcenie przez co zatraciły swoją wartość historyczną i zabytkową. W wyniku wymiany substancji mieszkaniowej część z nich uległa rozbiórce. Na terenach wsi poszczególnych gmin pozostały pojedyncze domy w większości drewniane, mniej murowanych. Wiele z nich jest w złym stanie technicznym, często utrudniającym lub wręcz uniemożliwiającym ich renowację i rewitalizację. Zachowanie i restauracja pozostałych charakterystycznych form architektury wpłynęłaby z pewnością na podtrzymanie oryginalności krajobrazu kulturowego powiatu.

Jeszcze mniejszy zasób stanowią zachowane budynki gospodarcze i całe zagrody. Niestety nie istnieje już jedyna wpisana do rejestru zabytków zagroda z końca XIX w., obejmująca: dom drewniany, chlew, stodołę, spichrz i szopę. Znajdowała się ona Wólce Tyrzyńskiej, jednak kolejne nieuzgadniane z konserwatorem remonty i działania wokół obiektu spowodowały, że stracił on całkowicie swój dawny wygląd.

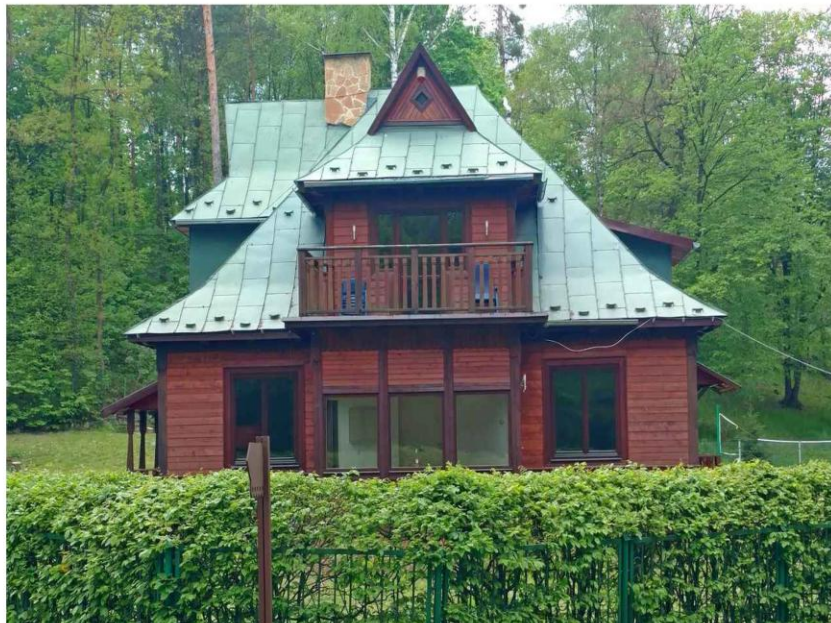
Innym obiektem o podobnym charakterze, który jednak przetrwał do dziś – choć znajduje się w niegodnym stanie wymagającym opieki jest spichlerz folwarczny w Brzozie. Dużą wartość zabytkową stanowi zabudowa drewniana znajdująca się przy ul. Młyńskiej w Kozienicach. W jej skład wchodzi: dom, obora i spichlerz. Nie zachował się natomiast żaden z szachulców znajdujących się wcześniej na terenie gminy Grabów nad Pilicą.



Typowy dom z końca XIX wieku

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Na szczególną uwagę zasługuje zabudowa letniskowo-willowa na terenie Garbatki-Letnisko. Jej powstanie przypada na lata 1923-39, kiedy to rozpoczęto zabudowę na terenach leśnych osiedla im. Jana Kochanowskiego i kolonii letniskowej na północ od stacji kolejowej, która miała być kontynuacją rozpoczętej zabudowy z przełomu XIX/XX w. Powstałe wówczas wille i pensjonaty wkomponowane w leśne otoczenie zachowały w wielu przypadkach pierwotną formę architektoniczną. Najbardziej charakterystycznym typem tego budownictwa są wille: „Słoneczna”, „Willa Róż”, „Zofiówka”, „Marysia” i budynek dawnej leśniczówki z 1926 r. przy ul. Krasickiego, który został wpisany do rejestru zabytków wraz z otoczeniem w granicach działki 509/2. Specjalnie, by uwypuklić walory wymienionych obiektów powstał w Garbatce-Letnisko specjalny szlak turystyczny pn. „Szlak Garbackich wili – ludzie i miejsca”.



Willa „Zofiówka” w Garbatce-Letnisko

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

f) obiekty poprzemysłowe i użyteczności publicznej

Pozostałością po wcześniejszych formach działalności gospodarczej i wytwórczej są zachowane obiekty przemysłowe. Z licznych występujących na tym obszarze wiatraków nie zachował się do tej pory żaden. Również i młyny wodne, będące dawniej charakterystycznymi obiektami lokalnego krajobrazu praktycznie nie istnieją. W ostatnim czasie, w 2015 r. spłonął drewniany młyn z końca XIX w. w Janikowie. Na terenie gminy Kozienice istnieje murowany budynek po młynie z końca XIX w. przy zbiorniku retencyjnym na Zagożdżonce tzw. Stary Młyn. Ponad to zachowały się budynki młynów, które miały napęd elektryczny: w Zajezierzu, Magnuszewie i Gniewoszowie. W Trzebieniu zachował się zabytkowy budynek gorzelni, a na terenie Kozienic znajduje się drewniany budynek hamerni – walcowni, głównie miedzi. Obiekt pochodzący z I poł. XX w. znajduje się w miejscu, gdzie król Stanisław Poniatowski w XVIII w. założył zakład oraz kozienicką manufakturę broni. Zabytkowymi obiektami wpisanymi do GEZ gminy Kozienice są również stajnie oraz obiekty biurowe założonej w 1924 r. kozienickiej stadniny koni.

Osobną grupę stanowią zabytkowe obiekty użyteczności publicznej. Najwartościowszym z nich jest budynek dawnej strażnicy granicznej z 1797 r., a obecnie siedziba Urzędu Gminy w Grabowie nad Pilicą. Pomimo dokonanych przebudów i modernizacji stopień zachowanej substancji historycznej umożliwił wpisanie go do rejestru zabytków. Wartość zabytkową przedstawiają także dawne koszary w Zajezierzu i budynki „starych” plebanii w Brzeźnicy, Roznieszewie i Ryczywole. Ciekawym obiektem jest także dawny budynek poczty w Brzeźnicy, który chwilowo wpisany było do rejestru zabytków, jednak w związku z utratą pierwotnego charakteru architektonicznego, podjęto decyzję o wykreśleniu go z rejestru zabytków.



„Stara plebania” w Ryczywole

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Do grupy tej należą także zabytkowe budynki dworców kolejowych w Garbatce-Letnisko i Zajezierzu. Pierwszy z nich został zbudowanego w 1919, a drugi w 1917 r.



Budynek dworca kolejowego w Zajezierzu

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury



Przemysłowa zabudowa pofolwarczna w Trzebieniu

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

g) budownictwo fortyfikacyjne,

Na terenie powiatu znajdują się zabytki sztuki fortyfikacyjnej wchodzące w skład dawnej Twierdzy Dęblńskiej należącej do najbardziej charakterystycznych XIX wiecznych obiektów obronnych. Impulsem do jej budowy były wydarzenia powstania listopadowego. Prace nad budową głównego obiektu cytadeli na prawym brzegu Wisły rozpoczęto w 1837 r. z inicjatywy Iwana Paskiewicza. Głównym projektantem i budowniczym był gen. Iwan Dehn, a roboty budowlane prowadzone były pod kierunkiem ppłk inż. Rydzewskiego. W 1847 r. ukończono budowę cytadeli, a na lewym brzegu powstał samodzielny fort, znany pod nazwą fortu Górczakowa.

Pod koniec lat 70-tych XIX wieku, na wniosek generała Todtlebena, postanowiono twierdzę zmodernizować na obóz warowny przez wzmocnienie go wysuniętymi do przodu siedmioma fortami, z czego cztery zlokalizowano na prawym brzegu Wisły na terenie obecnego powiatu kozienickiego,, zaś pozostałe trzy na brzegu lewym. Roboty rozpoczęto w 1878 r. Wszystkie forty zbudowano na planie pięcioboku, wszystkie też miały zbliżoną do siebie wielkość i warunki artyleryjskie. Zasadnicze parametry fortów oparte zostały o doświadczenia wojny rosyjsko-tureckiej w latach 1877-78. Każdy obiekt posiadał dwa wały: niski dla piechoty i za nim wysoki dla artylerii. Murowane oskarpowanie ukryte było w fosie bronionej kaponierami skarpowymi; w każdym forcie znajdowały się też koszary szyćowe dla załogi oraz magazyny.

Obecnie zachowały się trzy pozostałości po trzech lewobrzeżnych fortach:

- 1) Fort nr V - Borek - w pobliżu wsi Borek w gminie Gniewoszków, fort ten figuruje jako zabytek w rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- 2) Fort nr VI - Nagórnik - wybudowany w 1885-87 na terenie wsi Nagórnik w gminie Sieciechów; był fortem najbardziej wysuniętym na zachód. Znany również pod nazwą Fortu Wannowskiego od nazwiska byłego ministra wojny Rosji, Wannowskiego, autora planów obronnych imperium rosyjskiego pod koniec XIX w. lub fortem Bema,
- 3) Fort nr VII - Głusiec - wybudowany 1883-84, położony między wsiami Głusiec a nieistniejącą już wsią Piwonia (obecnie Przewóz).



Fort Borek w Borku, gm. Gniewoszków

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

h) cmentarze,

Do najdawniejszych zabytkowych nekropoli należą cmentarze przykościelne. Najstarsze z nich, których pochodzenie określa się na XVI-XVIII w. znajdują się w granicach obecnych ogrodzeń przy kościołach parafialnym pw. św. Jana Chrzciciela w Magnuszewie i Najświętszego Serca Jezusa w Brzeźnicy. Dawne cmentarze stanowią również otoczenie kościołów w Sieciechowie i Roznieszewie, obiekty te ze względu na wysoką wartość zabytkową zostały wpisane do rejestru zabytków. Przykościelne cmentarze znajdziemy również w Wysokim Kole i Świerżach Górnych. Cmentarze parafialne, które zostały wpisane do rejestru zabytków znajdziemy również w Kozienicach i Głowaczowie. Znajdziemy na nich wiele okazów sztuki sepulkralnej datacją sięgające 1 poł. XIX w.

Z okresu powstania listopadowego i styczniowego zachowały się pojedyncze kwatery i mogiły powstańców poległych w bitwach na terenie powiatu. Znajdziemy je na cmentarzach parafialnych w Oleksowie, Głowaczowie, Roznieszewie. W Oleksowie znajduje się kwatery żołnierzy

płk. Teodora Kalinkowskiego poległych w bitwie stoczony pod Gniewoszowem 9 sierpnia 1831 r. oraz kwatery powstańców styczniowych. W Głowaczowie w mogile powstańczej znajdziemy młodych powstańców poległych w bitwie z wojskami carskimi w lutym 1864 r. pod Lipą. Przy mogile w latach 70. XX w. został postawiony pomnik. Interesującym miejscem jest także mogiła powstańców styczniowych poległych podczas bitwy pod Rozniszewem. Mogiła, nad którą góruje „Pomnik Orła Białego” znajduje się na cmentarzu parafialnym w Rozniszewie. Żadne z tych miejsc nie jest wpisane do rejestru zabytków. Oprócz wymienionych nekropoli, pochówki powstańców styczniowych znajdziemy również na cmentarzu parafialnym w Kozienicach. i Wysokim Kole.

Pozostałością po burzliwych latach I wojny światowej na obszarach obecnego powiatu kozienickiego są licznie zachowane cmentarze wojenne. Większość z nich pochodzi z okresu operacji dęblińsko-warszawskiej w październiku 1914 r. i walk frontowych latem 1915 r. Na cmentarzach tych spoczywają żołnierze austro-węgierscy, niemieccy i rosyjscy. Wśród nich pochowani są również Polacy wcieleni do armii zaborczych.

Rozmieszczenie ich odpowiada linii frontowej co sprawiło, że na terenie każdej gminy znajduje się przynajmniej jeden z 17 zlokalizowanych obiektów. Najwięcej z nich znajduje się na terenie gmin Kozienice i Garbatka-Letnisko. Dotychczas tylko dwa cmentarze zostały wpisane do rejestru zabytków: w Grabowie nad Pilicą i Świerżach Górnych. Pozostałe znajdują się w Gminnych Ewidencjach Zabytków, chociaż niektóre z nich ze względu na daleko posuniętą degradację i trudności w lokalizacji nie zostały nią objęte.

Z tego samego okresu pochodzi cmentarz-mauzoleum polskich legionistów w Żytkowicach poległych w bitwie pod Laskami i Anielinem w 1914 r. oraz kwatery wojenna z mogiłami legionistów na cmentarzu parafialnym w Kozienicach.

Cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej

Gmina	Miejscowość	Dane ewidencyjne
Garbatka–Letnisko	Bąkowiec	GEZ
	Molendy I	GEZ
	Molendy II	GWZ
	Brzustów	GEZ
	Mauzoleum w Żytkowicach	Wpis do rejestru nr 402/A/89 z dnia 03.04. 1989
Głowaczów	Maciejowice	b.d.
	Sewerynów	b.d.
Gniewoszków	Oleksów	GEZ
	Wysokie Koło	GEZ
Grabów nad Pilicą	Grabów nad Pilicą	Wpis do rejestru zabytków nr rej.401/A z 03.04.1989
Kozienice	Aleksandrówka	GEZ
	Kociołki	GEZ

	Stanisławice Świerże Górne	GEZ Wpis do rejestru nr rej.274/A z 06.09.1984
Magnuszew	Rozniszew Trzebień	b. d. b. d.
Sieciechów	Słowiki Nowe	GEZ

Na terenie powiatu kozienickiego znajdziemy również cmentarze i pochówki ewangelickie. Związane one są ze zjawiskiem niemieckiego osadnictwa, występującego na powiślu kozienickim w XVIII i XIX w. Teren powiśla był najdalej na południe wysuniętym przyczółkiem kolonizacji nadwiślanej osadników niemieckich nazywanych przez lokalną ludność rdzenną olędrami. Najlepiej zachowanym jest cmentarz ewangelicko-augsburski w Chinowie, który został wpisany do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W ewidencji zabytków Gminy Sieciechów znajduje się cmentarz ewangelicki w Słowikach Nowych (chodzi tu jednak zapewne o cmentarz z I wojny światowej na którym faktycznie są pochowani m.in. niemieccy żołnierze - ewangelicy). Ponadto w gminnej ewidencji zabytków Gminy Kozienice znajduje się cmentarz ewangelicki w Holendrach Piotrkowskich, zaś od 2015 r. ujęty tam został również cmentarz leżący na terenie Kozienic tzw. „Śmigiel”, przy ul. Lubelskiej. Nie znajdziemy już śladów po cmentarzu ewangelickim dawniej istniejącym za cmentarzem katolickim w Magnuszewie.

Osadnictwo żydowskie na terenie powiatu było zauważalne już od XVII w. Od tego czasu w różnych miejscowościach powiatu kozienickiego z różnym natężeniem rozwijały się społeczności żydowskie miast i wsi powiatu. W okresie międzywojennym ludność pochodzenia żydowskiego stanowiła prawie 10% populacji powiatu, a w wielu miejscowościach stanowiła około połowę lub nawet przewyższała liczebnie ludność rdzennie polską. Zagłada ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej sprawiła, że o jej obecności na tym terenie świadczy niewiele zachowanych śladów. Materialnymi świadectwami po ludności żydowskiej są głównie pozostałości po cmentarzach - kirkutach. Najstarszym i najlepiej zachowanym obiektem zabytkowym jest cmentarz żydowski w Kozienicach, założony około 1630 r. Według aktualnych danych kirkut położony jest na działce 3704/18, o powierzchni 59 583 m². Obiekt w obecnej chwili to charakterystyczne wzgórze, porośnięte sosnami z fragmentami nagrobków i nielicznymi śladami po murowanych grobowcach. Na kirkucie znajduje się ohel cadyka Izraela Hopsztajna. Ohel jest jednym z dominantów cmentarza otoczony specjalną czią współwyznawców. Jest to grobowiec (dom) cadyka, Magida z Kozienic. Wewnątrz grobowca znajduje się kilka współczesnych macew i mniejszych tablic epitafijnych. Cały teren jest ogrodzony. Obiekt został wpisany do rejestru zabytków.



Kirkut w Kozienicach. Widok na ochel oraz jego wnętrze.
Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Z XVII w. pochodzi również kirkut w Głowaczowie. Zniszczony i zdewastowany w czasie II wojny światowej nie posiada macew. Teren jednak jest ogrodzony. Niewiele pozostało także z cmentarzy w Magnuszewie i Ryczywole, gdzie nawet zarys terenu na którym istniały jest nieczytelny. Pozostałości po cmentarzach żydowskich znajdziemy również na terenie Gniewoszowa i byłej miejscowości Granica – obecnie włączonej do Gniewoszowa. Funkcjonujące tam społeczności żydowskie miały swoje miejsca pochówku. Po II wojnie światowej ciężko było szukać śladów po tych miejscach. Dopiero 30 października 2014 roku Naczelny Rabin Polski Michael Schudrich, Ambasadorka Izraela Anna Azari oraz Aneta Friedman z Fundacji Koret upamiętnili dawny cmentarz żydowski w Gniewoszowie, zniszczony przez Niemców podczas drugiej wojny światowej. Został on na nowo otoczony murem, zbudowano bramę, ustawiono tablicę informacyjną. Cmentarz to właściwie pole z krótko przyciętą trawą.

Na uwagę zasługują specyficzne nekropolie jakimi są cmentarze choleryczne powstałe w czasie panujących epidemii, których ofiary były chowane w wyznaczonych miejscach, często w zbiorowych mogiłach. Jednym z zachowanych jest cmentarz choleryczny w Bąkowcu utworzony w 1874 r. z powodu epidemii cholery, jaka nawiedziła mieszkańców parafii Sieciechów w 1873 r. Jedyny ślad po cmentarzu stanowi kapliczka murowana zwieńczona krzyżem metalowym. Na cokole umieszczony jest napis: *Włościanie z wiosek Wola Klasztorna i Zalesie własnym kosztem wystawili tę figurę w dniu (nieczytelne) czer 1874 na cmentarzu cholerycznym na podziękowanie Bogu miłosiernemu za oddalenie cholery jaka w 1873 r. grasowała w parafii Sieciechów*. Pod cokolem znajduje się figura przedstawiająca czaszkę ze skrzyżowanymi piszczelami. Całość umieszczona jest na podstawie betonowej w kształcie kwadratu. Wysokość kapliczki wynosi 192 cm, a krzyża metalowego 80 cm. Stan zachowania obiektu wymaga podjęcia działań konserwatorskich i renowacyjnych. Natomiast pozostałością po cmentarzu cholerycznym znajdującym się w Sieciechowie jest pamiątkowy pomnik.

Inny cmentarz choleryczny znaleźć można na terenie gminy Kozienice - leży na terenie Nowin/Aleksandrówki. Jest to tzw. „Cholerna Górka”, gdzie znajduje się również cmentarz wojenny z I wojny światowej. Stojący tam krzyż i kopiec są świadectwem po zbiorowej mogile ludzi grzebanych w tym miejscu w czasach zarazy, która wybuchła pod koniec XIX stulecia.



Mauzoleum Legionistów w Żytkowicach, gm. Garbatka-Letnisko
Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury



Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Grabowie nad Pilicą
Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury



Cmentarz ewangelicki w Chinowie
Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

7.5.2. Zabytki ruchome

Największe zasoby zabytków ruchomych zostały zgromadzone przez Muzeum Regionalne im. prof. Tomasza Mikockiego w Kozienicach. Zbiory muzeum wynoszą przeszło cztery tysiące eksponatów, w większości darów od osób prywatnych związanych obecnie lub w przeszłości z Kozienicami. Dział kultury materialnej oraz sztuki ludowej dysponuje eksponatami etnograficznymi związanymi z zawodami wykonywanymi w regionie. Wśród nich znajduje się kolekcja uli o zróżnicowanej konstrukcji, narzędzia oraz wyposażenie warsztatów m.in. powroźniczych, bednarskich, tkackich czy młynarskich.

Zbiory sztuki ludowej gromadzą dzieła m.in. Leona Kudły, Stefana Ślażyńskiego i Stanisława Lenkiewicza, a wystawa poświęcona koronkarstwu – koronki wykonane wspólnie przez Władysławę Drachal.

Zgromadzone w muzeum zbiory historyczne związane są przede wszystkim z regionem. W ich zasób wchodzi dokumenty archiwalne, fotografie, widokówki, druki ulotne, mapy Polski Senexa i Schenicusa, grafiki, obrazy (T. Ajdukiewicza, W. Tracewskiego, E. Radzikowskiego, F. Klopfera) i rysunki (J. Fałat, K. Sichulski), wytwory rzemiosła artystycznego. Cenny zbiór stanowią numizmaty z XVII/XVIII w., a także militaria, dokumenty i przedmioty codziennego użytku polskie i niemieckie pochodzące z okresy II wojny światowej.

Znacząca ilość zabytków ruchomych stanowi wyposażenie obiektów sakralnych. W samym tylko kościele parafialnym pw. św. Bartłomieja w Brzózcie do rejestru zabytków zostało wpisanych 41 zabytków ruchomych wchodzących w skład jego wystroju i wyposażenia. Wśród nich znajdują się najcenniejsze drewniane płaskorzeźby autorstwa A. Götckena z 1635 r. ze scenami Chrystusowymi. Najwięcej obiektów pochodzi z czasów powstania kościoła: neogotycki ołtarz główny i boczny, rzeźby, chrzcielnica oraz złotnictwo. W kościele znajdują się tablice nagrobne K. hr. Ożarowskiego z 1873, E. hr. Ożarowskiej z 1860 r., A. hr. Ożarowskiego z 1889 r. oraz S. hr. Ożarowskiego z 1905 r.

W kościele parafialnym w Magnuszewie wśród 11 zewidencjonowanych obiektów ruchomych pochodzących z okresu XVIII-XIX w. znajdują się eklektyczne ołtarze i ambona. Na szczególną uwagę zasługuje chrzcielnica szafkowa z początku XIX wieku. Z tego samego okresu pochodzi 14 obiektów ruchomych znajdujących się na wyposażeniu kościoła pw. Narodzenia NMP w Roznieszewie. Wśród nich są naczynia liturgiczne, portrety trumienne, ornaty. Natomiast w kościele sieciechowskim pw. św. Wawrzyńca większość wyposażenia pochodzi z XVIII w. Tylko polichromia została wykonana w XIX w. W XIX-wiecznej dzwonnicy znajdują się dwa zabytkowe dzwony z 1459 i z 1869 roku.

Cenne elementy wyposażenia znajdują się również w kościele pw. św. Krzyża w Kozienicach. Należą do nich: drewniany rokokowy ołtarz główny i 4 ołtarze boczne wykonane w tym samym stylu, krzyż z rzeźbioną w drewnie figurą Chrystusa oraz obrazy olejne na płótnie w tym obraz św. Rocha, Matki Boskiej z Dzieciątkiem, św. Antoniego. W kościele znajduje się także zabytkowa monstrancja wieżyczkowa pochodząca z 1587 r., wczesnobarokowa puszka z I. połowy XVII w., trybularz barokowy oraz relikwiarz wykonany w 1784 r.

Na uwagę zasługuje ołtarz główny w kościele parafialnym w Brzeźnicy pochodzący z cerkwi prawosławnej w Kozienicach, a także drewniana ambona wykonana przez jednego z legionistów walczących pod Laskami. W jej górnej części znajduje się orzeł z mieczem w szponach, którego otaczają białe orły legionowe zrzucające łańcuchy. Natomiast w kościele w Ryczywole znajdowała się rokokowa rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego z 2 połowy XVIII wieku oraz barokowa puszka z czaszą i pokrywą z początków wieku XVIII.

W kościele pod wezwaniem św. Stanisława Biskupa w Oleksowie znajdują się liczne zabytki ruchome, w większości barokowe pochodzące z XVII i XVIII wieku. Są to naczynia liturgiczne, ornaty, ołtarze, kropielnica, chrzcielnica, ławy kościelne i kolatorskie, stalle oraz obrazy, w tym Matki Boskiej z Dzieciątkiem w kaplicy południowej i Ukrzyżowanie. Ogółem do rejestru zabytków zostało wpisane 29 obiektów.

W kościele w Wysokim Kole występuje bogate wyposażenie i wystrój przeważnie barokowy z którego 113 obiektów zostało wpisane do rejestru zabytków. Na ścianach zachowały się nieduże fragmenty barokowych polichromii, malowane epitafia oraz portrety fundatorów i zakonników. Zachował się portret Ludwiki Marii, margrabiny d' Arquier – fundatorki jednego z ołtarzy, rodzonej siostry królowej Marysienki Sobieskiej, a zarazem trzeciej żony Jana Wielopolskiego. W prawej kaplicy znajduje się obraz Matki Bożej Wysokolskiej, typu Hodegetria, namalowany został na wzór wizerunku z Częstochowy, z tą różnicą, że w prawej ręce Matka Boża trzyma różę. Obraz odbiera kult od 1684 r. Jest to wizerunek wykonany farbą olejną na desce lipowej. Czczony jest pod tytułami: Róża Duchowna, Królowa Różańca Świętego. Obecny obraz jest kopią oryginału, który spłonął pod koniec XIX w.

Nieodłącznym elementem krajobrazu powiatu są kapliczki i krzyże przydrożne. Te niewielkie budowle kultowe były wznoszone przy drogach lub rozdrożach w celach wotywnych, dziękczynnych lub obrzędowych. Lokalizowano je w miejscach objawień, a najczęściej w miejscach ważnych dla lokalnej społeczności wydarzeń. Wokół nich skupiało się życie religijne choć często były obiektem wielu ludowych zwyczajów. Fundowane były zbiorowo lub indywidualnie.

W gminnych ewidencjach zabytków powiatu znajduje się ponad 90 zabytkowych kapliczek i figur. Najczęściej są to obiekty murowane o charakterze słupowym i postumentowym, zakończone figurą lub krzyżem z podziałem na kilka kondygnacji. Na frontowej ścianie przeważnie umieszczone są napisy. Niektóre z nich posiadają zdobione boki. Najstarsze z nich pochodzą z 2 połowy XIX w. Tylko nieliczne są wcześniejszego pochodzenia. Jednak większość z nich powstała na przełomie wieków XIX i XX lub w pierwszych dekadach XX w. i nosi charakter maryjny lub na chwałę Bogu. Do najstarszych należy, wspomniana wcześniej, kapliczka w Boguszówce z 1847 r., a w gminie Kozienice kapliczki w Dąbrówkach „z ofiar włościan z Dąbrówek 1877 r.” i Holendrach „Boże błogosław nam 1872”.

Pomimo położenia powiatu w widłach Wisły i Pilicy i ciągłego zagrożenia powodziowego, wśród zachowanych kapliczek tylko cztery z nich poświęcone są św. Janowi Nepomucenowi, który jest patronem chroniącym m.in. przed powodzią, wzburzonymi wodami, zalewami pola i zasiewów jak i suszą, a także patronem mostów i przepraw.

Najstarsza z nich znajduje się w Magnuszewie. Okazała kamienna figura, pochodząca z 2. połowy XVIII w., umieszczona na skomplikowanym kilkuczłonowym baniastym cokole ujęła postać Jana Nepomucena w niewielkim kontrapoście w birecie, z krzyżem i palmą. Z tego samego okresu pochodzi figura Jan Nepomucena wpisana do rejestru zabytków, znajdująca się na polach pomiędzy Wysokim Kołem i Regowem Nowym. Figura kamienna w kontrapoście z umieszczonymi w dłoniach krzyżem i lilią ustawiona jest na masywnym ceglany cokole z wnęką. W Brzósie na rozstaju dróg do Głowaczowa i Ryczywołu znajduje się kamienna figura świętego w statycznej postaci z krzyżem, ustawiona na prostopadłościennym cokole. Obiekt powstał około 1860 r. W Zagrobach w gminie Magnuszew przy końcu wsi stoi murowana klasyczna, słupowa kapliczka w kształcie kolumny o okrągłym trzonie i kwadratowej głowicy wzniesiona na kwadratowej bazie. Na głowicy umieszczono nadbudowę, której frontowa i boczne ściany tworzą ślepą arkadę. Całość przykrywa dach namiotowy z umieszczonym w szczycie żelaznym krzyżem, z pasyjką nakrytą daszkiem. W kolumnie w niewielkiej niszy, półkoliście przesklepionej, umieszczono drewnianą figurę św. Jana Nepomucena.

Na szczególną uwagę, ze względu na unikatową formę i wartości kulturową, zasługuje drzewo pożegnalne „Choica” we wsi Stanisławice pod Kozienicami. Jest to bodajże jedyny pomnik sosny-kapliczki w Polsce usytuowany przy drodze, którą każdy mieszkaniec pokonywał po raz ostatni na kozienicki cmentarz. Obecnie zachowana część pnia z pasyjką pozostaje w formie pomnika.

W zasobach ewidencji gminnych znajduje się ponad 20 krzyży przydrożnych. Ich dokładne pochodzenie jest często trudne do ustalenia. Do najstarszych z nich należy krzyż powstańczy z 1863 r. w pobliżu Molend i krzyż z 1888 r. znajdujący się w Głowaczowie, ale większość pochodzi z początków XX w. Wiele z nich ustawiana w pierwotnym miejscu została wykonana w późniejszym okresie.



„Choica” w Stanisławicach, gm. Kozienice

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury



Figura św. Jana Nepomucena w Brzózce, gm. Głowaczów

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

7.6. Miejsca pamięci narodowej i dziedzictwo niematerialne

Bardzo ważną częścią dziedzictwa kulturowego oprócz zabytków, dzieł sztuki i cennych eksponatów jest także tradycja, żywe niematerialne dziedzictwo jako przejaw kultury odziedziczonej po przodkach i przekazywanej kolejnym pokoleniom. Jest ono niezmiernie ważne w procesie kształtowania tożsamości lokalnej społeczności. Ważnym jego elementem jest ochrona miejsc pamięci, której celem jest zachowanie wszelkich śladów i utrwalenie znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość Polski ze szczególnym uwzględnieniem celów wychowawczych i edukacyjnych, tak aby służyły popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków, stanowiły trwałe elementy tożsamości narodowej i składnik współczesnego życia.

Bogata przeszłość historyczna powiatu kozienickiego pozostawiła liczne ślady związane z ważnymi wydarzeniami z przeszłości, których miejsca zostały zaznaczone w różnej formie. Do najważniejszych z nich należy Skansen Bojowy I Armii Wojska Polskiego w Mniszewie. Znajduje się przy szosie nr 79 Warszawa-Kozienice, udostępniony jest do zwiedzania. Jest to miejsce dawnych pozycji obronnych z sierpnia 1944 roku, kiedy to rozgrywały się boje o przyczółek warecko-magnuszewski. W skansenie na stanowiskach obronnych ustawiono oryginalne uzbrojenie z pola walki: czołgi, działa przeciwpancerne, amfibie, wyrzutnie pocisków typu „Katiusza”. Przez wiele lat teren skansenu był zaniedbany, a brak opieki skutkowało rozkradaniem i niszczeniem ekspozycji.

Na przestrzeni ostatnich lat, od 2012 r. w trosce o przywrócenie świetności, zostało podjętych szereg inicjatyw, zmierzających do przywrócenia temu miejscu właściwego charakteru oraz przygotowania jego infrastruktury do potrzeb korzystających z niego turystów. Gmina Magnuszew korzystając z funduszy unijnych poczyniła wiele inwestycji, w tym wybudowano nowoczesny pawilon wystawienniczy - Centrum Kultury i Tradycji Historycznej, który swoją oryginalną i surową architekturą, przypomina wkomponowany w skarpę betonowy schron. „Centrum...” jest miejscem organizacji wystaw zbiorów z okresu II wojny światowej, historycznych prezentacji multimedialnych, uroczystości rocznicowych i okolicznościowych, prelekcji, konferencji i spotkań o charakterze edukacyjnym.

W Studziankach Pancernych znajduje się Pomnik-Mauzoleum upamiętniający bitwę o Studzianki z sierpnia 1944 r. na przyczółku warecko-magnuszewskim oraz mogiła zbiorowa. Rokrocznie na terenie mauzoleum odbywają się duże uroczystości patriotyczno-wojskowe upamiętniające walki na przyczółku.

Z tym samym okresem związany jest Kurhan Okurzałego w Zajezierzu usytuowany na lewym brzegu Wisły, ok. 0,5 km od zachodniego przyczółka mostu dęblińskiego. Jest on poświęcony żołnierzom I Armii Wojska Polskiego gen. Berlinga, którzy na przełomie lipca i sierpnia 1944 r. utrzymywali przez kilka dni przyczółek na lewym brzegu Wisły pod Głuścem i Zajezierzem. W zaciętych walkach zginęło wtedy kilkuset Polaków wśród nich kapral Michał Okurzały, który wykazał się niebywałą odwagą. Pomnik na szczycie kurhanu odsłonięto w 1969 r. Pomniki upamiętniające walki w końcowym okresie II wojny światowej na terenie powiatu kozienickiego znajdziemy ponadto w Czerwonce i Zakrzewie.

Z okresem II wojny światowej – walkami na przyczółku warecko-magnuszewskim, wojną obronną z września 1939 r. związana jest kwatera wojenna i Pomnik Orła Białego na cmentarzu w Magnuszewie. Znajdują się tam pochówki żołnierzy I Armii Wojska Polskiego z 1944 r. oraz żołnierzy 13, 19 i 20 Dywizji Piechoty, jak również Wileńskiej Brygady Kawalerii. Na skraju lasu i pól w Matyldzinie znajdziemy pomnik z mogiłą żołnierzy 76 pułku piechoty i 29 pułku artylerii lekkiej. Na cmentarzu parafialnym w Głowaczowie jest kwatera wojenna z mogiłami żołnierzy

września 1939 roku i żołnierzy poległych na przyczółku warecko-magnuszewskim w 1944 roku. Ponadto żołnierskie mogiły i pomniki, miejsca pamięci narodowej upamiętniające drugowojenne walki odnajdziemy na cmentarzach parafialnych w: Kozienicach, Grabowie nad Pilicą, Brzózcie, Brzeźnicy, Ryczywole, Garbatce-Letnisko, Oleksowie. Dwa miejsca – w Chodkowie i Łaszówce upamiętniają walki oddziału mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala” z Niemcami. Dwa związane są z walkami 31 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich i innych jednostek, w: Basinowie i Czterech Kopcach,

Świadectwem tragicznych wydarzeń narodu polskiego z okresu okupacji niemieckiej w okresie II wojny światowej są miejsca pamięci zbiorowych egzekucji, pacyfikacji czy walk patriotycznego podziemia z okupantem.

Jednym z nich jest pomnik ku czci zamordowanych 54 mieszkańców wsi Cecylówka w dniu 13 września 1939 r. W Głowaczowie na rynku przy Urzędzie Gminy znajduje się obelisk upamiętniający żołnierzy i mieszkańców Głowaczowa poległych podczas II wojny światowej. Ofiary pacyfikacji Garbatki-Letnisko w 1942 r. i Kępic w 1943 r. upamiętniają pomniki: „Ku czci ofiar Oświęcimia” powstały w 1969 r. i „Bojownikom o niepodległość, żołnierzom BCH i AK” z Gminy Sieciechów oraz upamiętnienie pacyfikacji wsi Kępice 12-XI-1943. W Molendach w miejscu stoczonej w kwietniu 1944 r. największej partyzanckiej bitwy w powiecie kozienickim pomiędzy oddziałami AK i BCh, a wojskami niemieckimi znajduje się cmentarz z pomnikiem poświęcony poległym partyzantom. Podobny obiekt znajduje się w kozienickim parku w miejscu stracenia żołnierzy BCh z oddziału dywersyjnego „Bilofa” Bolesława Krakowiaka w dniu 28 maja 1943 r.

Mogiły i miejsca pamięci narodowej poświęcone walczącym, poległym i zamordowanym żołnierzom, partyzantom polskim oraz ludności cywilnej znajdują się również w: Kociołkach - pomnik-mogiła por. Michała Gumińskiego „Cezara”, Kozienicach – tablice memoratywne w kościele pw. św. Krzyża, pomnik upamiętniający społeczność żydowską Kozienic, wymordowaną przez Niemców, Janikowie – pomnik zamordowanych i wywiezionych do obozów i na roboty przymusowe mieszkańców Janikowa, tablica upamiętniającego włoskiego oficera, członka oddziału BCh Francesco Manciniego „Franco”, Ryczywole – pomnik na rynku, Brzustowie – pomnik Benedykta Drózdza „Dzika” - „Żołnierza Wyklętego”, Garbatce-Letnisko – pomniki: Katyński, Ku Czi Pomordowanych Mieszkańców Molend, Ku Czi Ofiar Oświęcimia, Grabowie nad Pilicą – pomnik upamiętniający zrzut cichociemnych w kwietniu 1944 r., Zajezerze – pomnik 28 Pułku Artylerii Lekkiej, Stanisławice – pomnik przy kościele upamiętniający represję w stosunku do mieszkańców, Dziecinowie – krzyż upamiętniający bombardowania lotnictwa niemieckiego wobec ludności cywilnej, Czerwonce - pomnik upamiętniający pomordowanych mieszkańców gminy Grabów nad Pilicą podczas II wojny światowej.

Działania zbrojne okresu powstania styczniowego 1863-1864 upamiętnia pomnik w Anielinie w kształcie stylizowanego betonowego białego miecza. Zlokalizowany jest na leśnym wzgórzu w części Anielina nazywanego kiedyś Kępą Roznieszewską. Poświęcony jest powstańcom styczniowym walczącym pod dowództwem płk. Władysława Kononowicza. W pobliżu wsi Lipa przy polnej drodze do Helenowa znajduje się pomnik upamiętniający bitwę oddziału powstańczego „Dzieci Warszawskich” toczoną pod dowództwem por. Pawła Gąsowskiego 15 II 1864 r. z wojskami carskimi. Obok drewnianego krzyża postawionego w 1914 r., w 1961 r. wzniesiono pomnik wykonany z dwóch głazów granitowych, położonych na sobie. Górny głaz zwieńczony jest piką i dwoma kosami ustawionymi na sztorc. Na terenie cmentarza parafialnego w Roznieszewie znajduje się pomnik (obelisk) Orła Białego upamiętniający walkę powstańców styczniowych na tych terenach. W miejscowości tej znajduje się także kopiec, usypany w 1917 roku, upamiętniający setną rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki. Drugim tego typu obiektem jest usypany w Głowaczowie przez lokalną społeczność kopiec z górującym na nim krzyżem ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego. Zabytkowy

obiekt, usytuowany niedaleko Radomki na polance, powstał po śmierci Marszałka w 1935 r. i jest jeden z siedmiu istniejących w Polsce kopców Józefa Piłsudskiego.

Przy większości z wyżej wymienionych obiektach pamięci narodowej odbywają się rokrocznie uroczystości rocznicowe, patriotyczno-kombatanckie.

Ważnym elementem kształtującym krajobraz kulturowy w sferze materialnej opieki nad miejscami pamięci narodowej, jak i niematerialnej przejawiającej się w kultywowaniu pamięci o wydarzeniach i osobach są różnego rodzaju obchody rocznicowe, święta patriotyczne, kombatanckie i religijne. Dużą aktywność w tym zakresie oprócz lokalnego samorządu – Starostwa Powiatowego w Kozienicach

Na terenie powiatu kozienickiego rozwinięta jest działalność różnych stowarzyszeń utrzymujących, kultywujących i popularyzujących niematerialne i materialne dziedzictwo kulturowe powiatu kozienickiego. Organizacje te aktywnie współpracują z samorządami powiatowym i gminnymi, integrują lokalne społeczności. Zaliczamy do nich m.in.: koła gospodyń wiejskich, a także konkretne lokalne stowarzyszenia, czy oddziały ogólnopolskich stowarzyszeń. Do najbardziej aktywnych na terenie powiatu zaliczamy: Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienickiej, Stowarzyszenie Przyjaciół Garbatki, Klub Miłośników Ziemi Magnuszewskiej, Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Kozienicka” Stowarzyszenie „SŁOWIK”, Stowarzyszenie „GRABO”, Stowarzyszenie Kobiet Ziemi Kozienickiej, Stowarzyszenie Twórców Ludowych oddział Kozienice, Stowarzyszenie Klub Seniora „Radosna Jesień”, Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „Pokolenia” Rozniszew, Stowarzyszenie Grodzisko Leżeńskie, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Kociołki i Okolic, Klub Seniora „Złota Jesień” Kozienice, Stowarzyszenie „Pamięć i Przyszłość”, Stowarzyszenie Kawaleryjskie Imienia 22 Pułku Ułanów Podkarpackich, Związek Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Kozienicach, Związek Inwalidów Wojennych RP, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział w Kozienicach, Towarzystwo Pamięci Józefa Piłsudskiego w Głowaczowie, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej koło Kozienice, Kozienickie Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznych.

Ponadto warto wymienić grupy nieformalne i pasjonackie, takie jak: Grupa Twórcza „Vena” i Grupa Poetycka „Erato” przy Kozienickim DK, Klub Miłośników Robótek Ręcznych „Niteczka” przy Bibliotece Publicznej Gminy Ludowej. Ponad wyżej wymienione instytucje i grupy ważną rolę odgrywają również twórcy indywidualni – często będący członkami różnych grup i stowarzyszeń, lecz nierzadko pracujących i działających na rzecz dziedzictwa kulturowego powiatu kozienickiego samodzielnie.

Bogatym źródłem kultury niematerialnej powiatu kozienickiego jest dzieło Oskara Kolberga wydane pod koniec XIX w. pt.: „Lud”. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce”. W 20 i 21 tomie zatytułowanym „Radomskie” znajduje się przeszło 400 przysłów, 100 tekstów piosenek i melodii, liczne zagadki, ludowe widowiska pochodzące z okolic Kozienic i obecnego powiatu kozienickiego. Do cennych źródeł poznania dziedzictwa kulturowego powiatu należą także opisy obrzędów weselnych, opisy wierzeniowe. Znanym podaniem ustnym jest miejscowa legenda związana z przydrożną zabytkową kapliczką św. Nepomucena w Regowie Nowym o wójcie, zakonniku i skradzionym złocie. Oprócz tego dzieła, również i we współcześnie wydawanych książkach znajdziemy wiele ciekawych, interesujących informacji na temat zabytków, historii, dziedzictwa kulturowego i kultury niematerialnej. Wymienić tu można m.in. publikacje opracowywane i wydawane przez Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienickiej, Stowarzyszenie Przyjaciół Garbatki, Lokalną Grupę Działania „Puszcza Kozienicka”, Kozienickie Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznych czy poszczególne gminy powiatu kozienickiego.



Studzianki Pancerne - Pomnik Mauzoleum

Źródło: Starostwo Powiatowe w Koziencach, Wydz. Promocji i Kultury



Pomnik ku czci zamordowanych mieszkańców wsi Cęcyłówka, gm. Głowaczów

Źródło: Starostwo Powiatowe w Koziencach, Wydz. Promocji i Kultury



Pomnik Bitwy pod Molendami, gm. Garbatka-Letnisko

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

7.7. Stan utrzymania zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i gminnych ewidencji zabytków – najważniejsze problemy

Dość dobrze utrzymane na ogół są kościoły i obiekty zabytkowe znajdujące się w zasobach jednostek samorządów terytorialnych – w większości obiekty użyteczności publicznej. Właściciele tych obiektów przeznaczają w swoich budżetach kwoty na utrzymanie i renowację zabytków, jak również aktywnie starają się i zabiegają o fundusze na ten cel. Niektóre z nich wymagają jednak dalszych prac remontowych i konserwatorskich, jak również bieżącego dbania i utrzymywania dobrej kondycji.

W złym stanie są zabytki przemysłu, techniki. Obiekty te stają się nieprzydatnymi w swoich pierwotnych funkcjach, pozostają niezagospodarowane przez co niszczeją. Stan techniczny wielu z nich wymaga natychmiastowych prac remontowych, konserwatorskich lub znalezienia dla nich nowych funkcji w celu zahamowania procesu niszczenia i degradacji. Takimi obiektami są wpisane do rejestru MWKZ: zajazd w Magnuszewie, spichrz folwarczny w Brzózce, czy obiekty obiekty figurujące w gminnych ewidencjach zabytków: budynek gorzelni w Trzebieniu czy młyny w Magnuszewie, Zajezierzu i Gniewoszowie. Niektóre z nich poprzez niewłaściwie pojętą rewitalizację i konserwację utraciły swoje walory historyczne i zabytkowe.

Zastrzeżenia budzi stan niektórych zespołów dworsko-pałacowych, a szczególnie układy przestrzenne założeń parkowych i stan zabytkowej zieleni wpisane do rejestru MWKZ – park w Janikowie, park w Grabowie na Pilicą, park w Regowie Starym, park w Boguszwówce, park w Brzózce, które pozostając bez zagospodarowania stają się coraz bardziej nieczytelne i wymagają działań rewaloryzacyjnych lub zmiany sposobu zagospodarowania.

Również zabytki techniki wojskowej i obronnej na terenie powiatu: Fort V w Borku, Fort VI w Głuscu, Fort kolejowy w Nagórniku, pozostają bez podstawowej opieki i planu zagospodarowania.

Znalezienie nowej funkcji dla tych obiektów z pewnością przyczyniło by się do poprawy ich wizerunku i stanu.

7.8. Zasoby środowiska naturalnego

Środowisko naturalne powiatu jest zdominowane przez Puszcze Kozienicką i Stromiecką, których unikalne, bogate walory przyrodnicze podlegają ochronie. Uzupełnieniem północno-zachodnich obszarów leśnych jest Puszcza Stromiecka, co sprawia że lesistość powiatu wynosi prawie 30% jego powierzchni. Drugim charakterystycznym obszarem środowiska naturalnego są tereny doliny Wisły i Pilicy. Bogactwo i różnorodność środowiska przyrodniczego oraz form ukształtowania terenu stanowią jeden z komponentów dziedzictwa kulturowego powiatu. W trosce o jego zachowanie najcenniejsze obszary zostały objęte ochroną prawną.

Ochrona wartości kulturowych i historycznych jest uwzględniana przy tworzeniu form ochrony na podstawie ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880). Na jej podstawie formami ochrony przyrody są m.in.: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe wraz z ich otulinami, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, pomniki przyrody i użytki ekologiczne. Poza tym niektóre obszary należą do krajowej sieci ekologicznej ECUNET- Polska i CORINE- biotopes. Na szczególną uwagę zasługuje ochrona wielkoobszarowa w postaci parku krajobrazowego.

Zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania i popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Na obszarze powiatu kozienickiego obszary wyróżniające się szczególnymi walorami przyrodniczymi zostały objęte niżej wymienionymi formami ochrony,

Tabela 1. Obszary prawnie chronione na terenie powiatu kozienickiego

Forma ochrony	Powierzchnia ogólna w ha na terenie powiatu	% powierzchni powiatu
Kozienicki Park Krajobrazowy	7 518,02	8,2
Otulina KPK	(ogółem 26 233,83)	
Natura 2000:	17 976,38	19,6
	(ogółem 36 009,62)	
-Ostoja kozienicka	b.d.	
-Puszcza Kozienicka	b.d.	
-Dolina Środkowej Wisły	b.d.	
-Dolina Pilicy	b.d.	
-Dolina Dolnej Pilicy	b.d.	
-Łękawica	1 468,9	
Rezerваты przyrody	461,42	0,

Obszary Chronionego Krajobrazu	2 863,00	3,1
Użytki ekologiczne	183,64	0,2
Pomniki przyrody (szt.)	58	-
Obszary prawnie chronione ogółem (z dostępnych danych)	30 471,36	33,26

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Starostwa Powiatowego w Kozienicach



Fragment Doliny Środkowej Wisły

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

7.8.1. Parki krajobrazowe

Powierzchnia Kozienickiego Parku Krajobrazowego (należy do Ostoje Kozienickiej i Puszczy Kozienickiej) wynosi 26 233,83 ha (część Puszczy Kozienickiej), wraz z Otuliną KPK 36 010ha. Ochroną objęto najcenniejsze i najbardziej naturalne ekosystemy leśne, często z około 200 letnimi drzewostanami (rezerwaty przyrody), które łącznie zajmują powierzchnię 62 243,45 ha, z czego około 25 494,4 ha w granicach powiatu kozienickiego. Na terenie KPK znajduje się 108 użytków ekologicznych (45 w granicach powiatu), na które składają się leśne bagna, oczka wodne i torfowiska. Ochroną pomnikową objęto łącznie 209 obiektów (58 szt. w granicach powiatu), na które składa się 597 drzew rosnących pojedynczo, w alejach, grupach (200-300 letnie dęby) oraz pomniki przyrody nieożywionej. Lasy, zbiorniki wodne i łąki w obrębie parku i otuliny w dolinach rzek są miejscem lęgów i przelotów wielu gatunków ptaków, m.in. orlika krzykliwego, rybołowa, bataliona, kraski i bociana czarnego. Na terenie parku występuje 16 gatunków nietoperzy, w tym mroczek posrebrzany, nocek wąsaty i mopek. Występuje tu dużo gatunków chronionych i rzadkich roślin oraz zwierząt. Pełna lista nie jest dokładnie znana. Gatunki chronione to: rośliny naczyniowe w ilości 41, płazy – 13, gady – 6, ptaki – 226, ssaki – 32. Gatunki zapisane w czerwonej księdze: porosty – 71, rośliny naczyniowe – 11, gady – 1, ptaki – 36, ssaki – 10.

7.8.2. Rezerwaty przyrody

Rezerwat „Zagożdżon” - rezerwat leśny, częściowy, o pow. 66,58 ha, utworzony w celu ochrony naturalnych zbiorowisk leśnych (mieszanych) typowych dla Puszczy Kozienickiej tj. bory

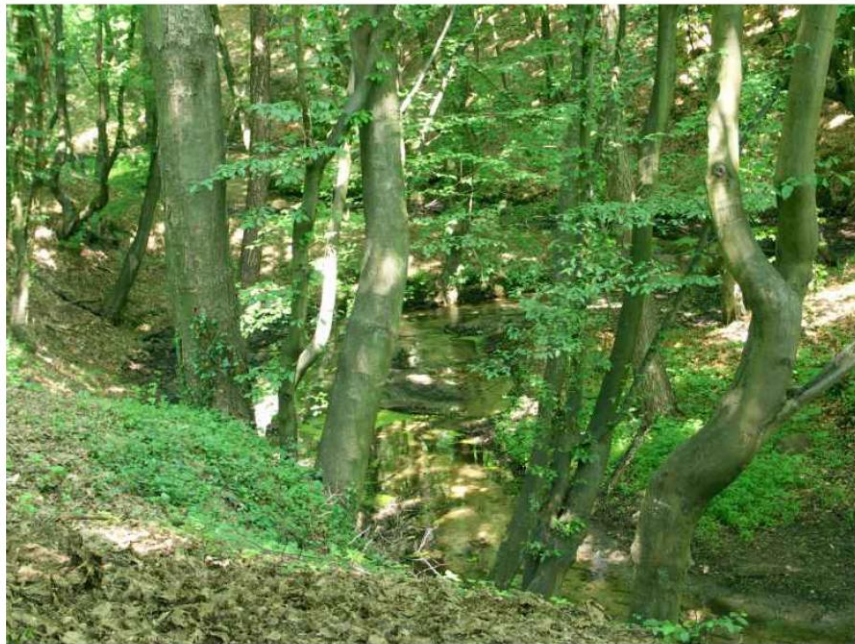
jodłowe, grądy i bór mieszany wilgotny. Na terenie rezerwatu zlokalizowano dąb szypułkowy w wieku około 350 lat – pomnik przyrody zwany „Zygmunt August”.



Flora Rezerwatu Zagożdżon

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

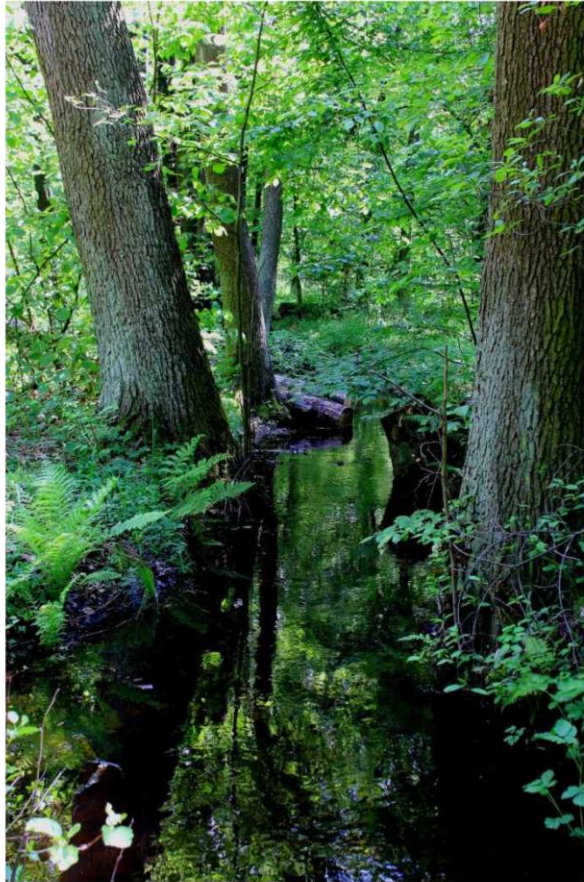
Rezerwat „Krępiec” – rezerwat krajobrazowy, częściowy o pow. 278,96 ha, utworzony w celu zachowania w stanie możliwie najmniej zmienionym urozmaiconego krajobrazowo fragmentu Puszczy Kozienickiej z dużą ilością starych drzewostanów o bogatym składzie gatunkowym 200-300 letnie dęby, 100-letnie klony i 160-letnie sosny, ciekawą roślinnością na zboczach potoków Brzeźniczki i Krępca.



Rezerwat „Krępiec” – przełom rzeki Brzeźniczki

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Rezerwat „Olszyny” (gm. Magnuszew) pow. 28,79 ha, utworzony w celu zachowania fragmentu naturalnego silnie podmokłego lasu łągowego, miejscami olsu.



Fragment Rezerwatu „Olszyny”

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

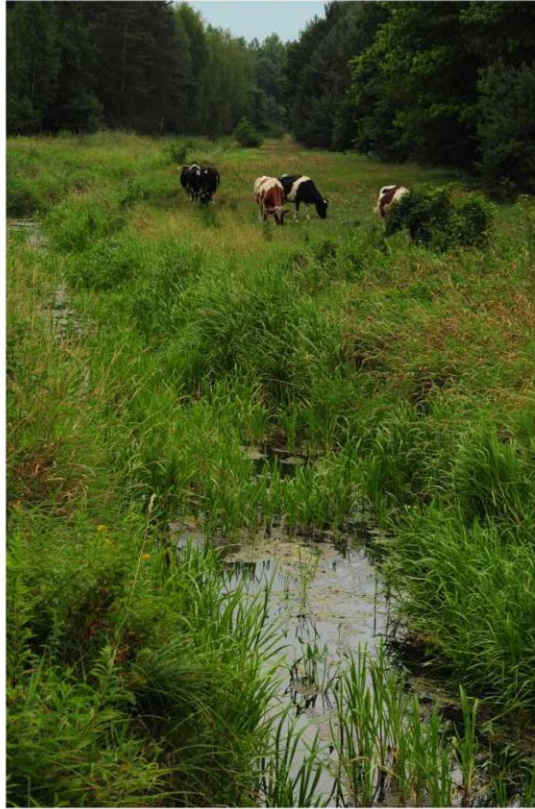
Rezerwat „Guść” (gm. Kozienice) o pow. około 87,09 ha – rezerwat leśny; obejmuje urozmaicony geomorfologicznie obszar z wydмами i terenami podmokłymi pokrytymi łągami - celem utworzenia jest ochrona siedlisk o charakterze świeżych borów sosnowych, borów mieszanych wilgotnych oraz odtworzenie łągów olszowo-jesionowych.

Rezerwat „Dęby Biesiadne im. Mariana Pulkowskiego” o pow. 17,20 ha, utworzony w celu zachowania naturalnych grądów typowych.

7.8.3. Obszary chronionego krajobrazu

Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki (istniejący obszar Natura 2000- Dolina Pilicy i Dolina Dolnej Pilicy) o pow. 70.380 ha, obejmujący doliny rzek Pilicy i Drzewiczki (Dolina Drzewiczki stanowi ważny naturalny korytarz ekologiczny o znaczeniu krajowym, łączący obszary węzłów ekologicznych o znaczeniu międzynarodowym) z dużymi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi, cenną roślinnością łąkową oraz fragmentami lasów oraz różnorodnością gatunkową roślin i zwierząt.

Uzupełnieniem wielkoobszarowych form ochrony przyrody są: użytki ekologiczne o łącznej powierzchni 183,64 ha, przeważnie o charakterze śródleśnych bagien lub łąk oraz 58 pomników przyrody żywej.



Obszar Natura 2000

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

7.8.4. Pomniki przyrody

Tabela 2. Pomniki przyrody żywej

Lp.	Nazwa gminy	Pomniki przyrody żywej
1.	gm. Kozienice	21 pomników przyrody z czego 20 w obszarze KPK, a jeden na posesji prywatnej (dęby szypułkowe, lipy, świerki, buk zwyczajny)
2.	gm. Grabów nad Pilicą	4 dęby w Łękawicy i dąb w Grabowie (200-350 letnie)
3.	gm. Głowaczów	Aleja lipowa – 373 szt. lip na odcinku Brzoza-Sewerynów Jałowiec pospolity - Maciejowice Dęby szypułkowe Las za stawami Grondy – jesion wyniosły Klon jawor - Ursynów Razem 18 pomników przyrody
4.	gm. Garbatka-Letnisko	13 szt. drzew: wiąz szypułkowy, dąb szypułkowy, lipa drobno listna, jałowiec szypułkowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Starostwa Powiatowego w Kozienicach

7.8.5. Użytki ekologiczne

Tabela 1. Użytki ekologiczne

1.	gm. Kozienice, Nadleśnictwo Kozienice, obręb Kozienice	24 użytki o łącznej pow. 55,36 ha
2.	gm. Kozienice, obręb Zagożdżon	11 użytków o łącznej pow. 12,02 ha
3.	gm. Kozienice, Nadleśnictwo Zwoleń, obręb Garbatka	11 użytków o pow. 107,98 ha
4.	gm. Garbatka-Letnisko, Nadleśnictwo Zwoleń, obręb Garbatka	4 użytki o pow. 4,37 ha
5.	Gm. Głowaczów, Nadleśnictwo Kozienice	1 użytek o pow. 3,91 ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Starostwa Powiatowego w Kozienicach

7.9. Turystyka

Możliwości rozwoju turystyki i rekreacji na obszarze powiatu kozienickiego są związane przede wszystkim z przyrodniczym bogactwem regionu. Kozienicki Parki Krajobrazowy z całą pewnością jest zielonym sercem terenu obfitującego w liczne atrakcje turystyczne. Cenne obiekty przyrodnicze i urozmaicony krajobraz podkreślają wyjątkowość kompleksów leśnych i wodnych terenu. Stwarzają korzystne warunki do rozwoju rekreacji, uprawiania pieszej i rowerowej turystyki. Swoisty mikroklimat, o którym mówią sami turyści stanowi chyba najlepszą reklamę aktywnego trybu życia.

Najpopularniejszą formą aktywności jest turystyka przyjazdowa, rowerowa i pobytowa. Ta ostatnia w ośrodkach wypoczynkowych i gospodarstwach agroturystycznych. Wiele miejscowości posiada wspaniałe walory krajobrazowe i wiele cennych tradycji historycznych jeszcze niedocenionych i niewykorzystanych. Powiat Kozienicki posiada dobre warunki do rozwoju funkcji turystycznej.

Kozienicki Park Krajobrazowy poprzez swe malownicze ukształtowanie i liczne rezerваты (np. Źródło Królewskie, Zagożdżon, Krępiec) przyciąga turystów, na których czekają liczne szlaki, zarówno piesze, jak i rowerowe. Łączna długość dziewięciu pieszych szlaków wynosi 186 km. W 2006 roku powstała nowa sieć szlaków rowerowych o łącznej długości 355 km. Są one dokładnie oznakowane tablicami informacyjnymi, a na ich trasie znajduje się wiele parkingów leśnych i miejsc wypoczynkowych. Szczególną popularnością cieszą się także ścieżki dydaktyczne. Z myślą o tych, którzy chcą pogłębić wiedzę o przyrodzie wytyczono 9 ścieżek dydaktycznych o łącznej długości 24 km.

Na uwagę zasługują także liczne akweny wodne i odkryte kąpieliska. W Kozienicach, nad Jeziorem Kozienickim, w sosnowym lesie, zlokalizowany jest Ośrodek Rekreacji i Turystyki Kozienickiego Centrum Rekreacji i Sportu, który posiada bazę turystyczną, sportową i miejsca noclegowe o dobrym standardzie. W ośrodku organizowane są konferencje, spotkania, zgrupowania, obozy sportowe, kolonie oraz wczasy rodzinne. Poza tym w mieście znajduje się Kryta Pływalnia „Delfin” oraz stadnina koni.



Kąpielisko nad Jeziorem Kozienickim

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Podobny charakter posiada Gminny Ośrodek Wypoczynkowy „Polanka” w Garbatce-Letnisko dysponujący zapleczem wypoczynkowo-rekreacyjnym nad zalewem wodnym w rezerwacie Krępiec oraz bazą gastronomiczną i noclegową.

Organizowane są spływy kajakowe po malowniczo meandrującej rzece Radomce i Pilicy.

W ostatnim okresie coraz większym zainteresowaniem turystów cieszy się wypoczynek nad brzegami Wisły, choć trzeba zwrócić uwagę, że kąpiel w niestrzeżonej Wiśle jest niebezpieczna! Można także wypoczywać nad jeziorami w Janikowie oraz Jeziorem Czaple w Sieciechowie.



Jeziro sieciechowskie „Czaple”

Źródło: Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Wydz. Promocji i Kultury

Dobre warunki klimatyczne, czyste ekologiczne środowisko sprzyjają rozwojowi agroturystyki. W powiecie kozienickim funkcjonuje wiele gospodarstw agroturystycznych, gdzie urlopowicze mogą aktywnie spędzić swój wolny czas. Zróżnicowany portfel atrakcji turystycznych sprawia, że ta forma wypoczynku przyciąga coraz więcej turystów.

8. Realizacja działań podejmowanych w zakresie Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienickim na lata 2013-2016

Podczas obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienickim na lata 2013-2016 udało się zrealizować wiele działań w zakresie programowych kierunków działań wytyczonych w dokumencie. Programowe kierunki działania wyznaczone w Programie podzielone zostały na 2 cele strategiczne, a te z kolei na cele operacyjne i cele szczegółowe. W latach 2013-2016 Program realizowano poprzez poniżej przedstawione działania

I. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej powiatu poprzez wyeksponowanie zabytków i jego walorów przestrzenno-krajobrazowych.

W ramach powyższego realizowano cel: I.1.1. Popularyzacja i upowszechnienie wiedzy o zabytkach i ich ochronie – Oznakowanie zabytków. Starostwo Powiatowe w Kozienicach przeprowadziło szereg działań i uzgodnień wielostronnych w ramach akcji "Znakujemy zabytki powiatu kozienickiego", którą zapoczątkowano w połowie 2014. W ramach akcji oznakowano większość zabytków tabliczką „Zabytek chroniony prawem”

Cel I.1.2. Wypracowanie form przekazywania i popularyzacji wiedzy o zabytkach lokalnej społeczności. Powiat Kozienicki na podstawie zawartej z Uniwersytetem Warszawskim umowy o współpracy badawczo-dydaktycznej w dziedzinie archeologii na terenie powiatu kozienickiego, ze szczególnym uwzględnieniem badań archeologicznych i popularyzacji archeologii wśród szkół ponadgimnazjalnych, popularyzował wiedzę m.in. na temat zabytkowego pobenedyktynskiego zespołu klasztorowego w Opactwie. Prace te były punktem wyjściowym dla kolejnych wizyt naukowców i dalszych badań. Dodatkowo na początku 2015 r. Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu i Muzeum Regionalne w Kozienicach zwróciły się o pomoc podczas prac archeologicznych na stanowisku Żelazna Stara gm. Magnuszew. Powiat wraz z Uniwersytetem wspierali prace misji archeologicznej prowadzone od połowy 2015 r. na tym stanowisku. Działania te wpisywały się w realizację celów **I.1.2. oraz I.1.3. a także I.2.1 Zapobieganie degradacji i odnowa obiektów zabytkowych i obszarów przyrodniczych.**

Cel I.1.3. Promocja dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu – realizowany na bieżąco poprzez opracowywanie, aktualizowanie i udostępnienie bazy danych o zabytkach jak i dziedzictwie niematerialnym powiatu. Służą temu programy telewizyjne w telewizji Nasz Powiat oraz artykuły zamieszczane w Biuletynie Informacyjnym Nasz Powiat", a także informacje umieszczane na stronie www.kozienicepowiat.pl. W zakładce <http://www.kozienicepowiat.pl/dziedzictwo-kulturowe/zabytki.html> znajdziemy m.in. opis każdego zabytku znajdującego się na terenie powiatu kozienickiego, natomiast w zakładce <http://kozienicepowiat.pl/tv-nasz-powiat.html>, w aktualnych i archiwalnych wydaniach programu "Nasz Powiat" znajdziemy m.in. cykl programów telewizyjnych "Śladami historii" na temat zabytków i miejsc dziedzictwa kulturowego, a także cykl „Zwyczajnie o niezwykłych” o artystach promujących lokalne zasoby kulturowe. W ramach tego celu Powiat Kozienicki angażuje się również w promowanie kulturowych i odtwarzanych tradycyjnych obrzędów, ceremonii, czy zwyczajów poprzez organizację lub wsparcie przedsięwzięć kulturalnych np. Dożynki – święto plonów, widowiska folklorystyczne "Nasze kozienickie wesele", "Rykowisko" (pasowanie na uczniów szkoły leśnej w Garbatce-Letnisko), "Dni ogórka", "Dni Puszczy

Kozienskiej", konkursy np. "Ziemia kozienska w uczniowskim obiektywie" i wiele innych. Ważnym wydarzeniem jest również organizacja wspólnie z Mazowieckim Instytutem Kultury cyklu muzycznych wieczorów w zabytkach architektury mazowieckiej pt. "Mazowsze w Koronie". Każdy z koncertów poprzedzany jest komentarzem muzycznym, który wprowadza słuchaczy w tajniki teorii muzycznej i historii muzyki europejskiej oraz ułatwia słuchanie programu. Koncerty tego cyklu, pozostające zawsze na wysokim poziomie artystycznym, wzbogacają ofertę kulturalną, a jednocześnie promują na całe Mazowsze zabytkowe obiekty i dziedzictwo kulturowe powiatu kozienskiego.

Ważnym działaniem było organizowanie widowisk historycznych na terenie powiatu kozienskiego. Przedsięwzięcia te łączą w sobie realizację kilku celów Programu. Mogą one być specyficznym i atrakcyjnym produktem turystycznym, który przyciąga rzesze widzów – mieszkańców powiatu i turystów z innych zakątków Polski. Dodatkowo – jako żywe lekcje historii – przybliżają one uczestnikom wiedzę o przeszłych czasach, miejscach bitew i miejscach pamięci narodowej. Wyróżnić tu możemy działania realizowane w latach przeszłych – widowiska historyczne w Ryczywole (II wojna światowa), Paprotni (II wojna światowa), w Żytkowicach i Brzustowie (I wojna światowa).

Cel I.1.4. Tworzenie tras i produktów turystycznych w oparciu o zabytki architektury i pasma przyrodniczo-kulturowe - cel realizowany na bieżąco, zgodnie z wytycznymi i sugestiami założeń Programu. Kontynuowane jest wytyczanie nowych tras i ich promocję poprzez organizację Powiatowego Rajdu Rowerowego "Śladami historii". W latach 2013-2016 zorganizowano 4 takie rajdy, których trasa wiodła przez miejsca o wyjątkowych walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych powiatu kozienskiego. Uczestnicy odwiedzili w tym czasie większość zabytków znajdujących się na terenie powiatu kozienskiego, w tym zabytki wpisane do rejestru MWKZ i zabytki figurujące w Gminnych Ewidencjach Zabytków, jak również pomniki upamiętniające ważne wydarzenia historyczne. W ramach organizacji Powiatowego Rajdu Rowerowego "Śladami historii" Wydział Promocji i Kultury opracuje trasę rajdu, folder promocyjny z opisem, zdjęciami i mapą rajdu, przygotowane były również konkursy na temat odwiedzanych miejsc na trasie. Wytyczona trasa rajdu wraz z opisem opublikowane były w Biuletynie "Nasz Powiat", relacja z przebiegu rajdu wraz z atrakcjami zostały zamieszczona w Biuletynie "Nasz Powiat" oraz Telewizji "Nasz Powiat".

W ramach celu I.2. Ochrona krajobrazu kulturowo-przyrodniczego

I.2.1. Zapobieganie degradacji i odnowa obiektów zabytkowych i obszarów przyrodniczych na bieżąco jest również realizowanych wiele inicjatyw. Wyróżnić tu można wpisywanie kolejnych obiektów do rejestru Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, co w znacznym stopniu przyczyniło się do zachowania od degradacji danych obiektów, zwiększyła się również świadomość lokalnego społeczeństwa na temat miejsc, obiektów zabytkowych w najbliższym otoczeniu. W okresie obowiązywania Programu 2013-2016 do rejestru MWKZ wpisano: najstarszą część cmentarza rzymsko-katolickiego w Głowaczowie, pomnik upamiętniający narodziny Zygmunta Starego, I poł. XVI w. na terenie zespołu pałacowo-parkowego w Kozienskich, otoczenie budynku dawnego zajazdu w Magnuszewie.

Ponadto cel ten jest realizowany poprzez podejmowane prace restauratorsko-budowlane przy poszczególnych zabytkach na terenie powiatu kozienskiego. Wyróżnić tu można prace w kościele pw. św. Krzyża w Kozienskich, a także w kościołach: pw. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda w Brzeźnicy, pw. św. Katarzyny w Ryczywole, pw. św. Bartłomieja w Brzozie, pw. św. Jana w Magnuszewie, zespole kościelnym pw. Narodzenia NMP w Roznieszewie, pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Wysokim Kole, przy zespole pałacowo-parkowym w Kozienskich, przy zespole pałacowym w Trzebieniu, ponadto prace związane z badaniami archeologicznymi w Opactwie, jak również przy cmentarzu rodziny Denów w Kozienskich. Istotnym działaniem była także organizowana przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienskiej doroczna kwesta na rzecz ratowania zabytkowych nagrobków na kozienskim cmentarzu. Dzięki tej akcji TMZK w latach 2013-2016 odrestaurowało kilka pomników na zabytkowym cmentarzu.

Należy również wspomnieć o inicjatywach budowania pomników i miejsc pamięci narodowej odwołujących się do lokalnego dziedzictwa kulturowego. Pod koniec 2014 r. takie obiekty powstały staraniem Kozienskiego Stowarzyszenia Rekonstrukcji Historycznych na rynku w Ryczywole –

pomnik upamiętniający walki obronne we wrześniu 1939 r., a także staraniem Towarzystwa Miłośników Ziemi Kozienickiej przy kwaterze Legionów Polskich na cmentarzu w Kozienicach – stela upamiętniająca żołnierzy Legionów Polskich. W 2016 r. staraniem TMZK ustawiono również pomnik upamiętniający społeczność żydowska – mieszkańców Kozienic, zamordowanych przez Niemców podczas II wojny światowej. Ważnym działaniem była również odnowa cmentarza żydowskiego w Gniewoszowie. Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego wybudowała ogrodzenie i bramę cmentarza oraz tablicę upamiętniającą gniewoszowskich żydów.

II. Stymulowanie rozwoju gospodarczego i życia społeczno-kulturowego powiatu w oparciu o jego dziedzictwo kulturowe realizowano poszczególne cele operacyjne i szczegółowe.

W jego ramach wyróżniono cele operacyjne:

II.1. Budowa tożsamości mieszkańców powiatu w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe; II.2 Opracowanie oferty wsparcia inicjatyw społecznych i gospodarczych wykorzystujących elementy dziedzictwa kulturowego.

W ramach tego celu strategicznego wyróżniono cele szczegółowe:

II.1.1. Wspieranie inicjatyw kreujących tożsamość regionu. Punkt realizowany poprzez liczne wydarzenia i przedsięwzięcia organizowane tak przez Starostwo Powiatowe w Kozienicach, jak i poszczególne gminy, szkoły, stowarzyszenia, grupy rekonstrukcyjne. Wyróżnić tu można uroczystości rocznicowe upamiętniające wydarzenia sprzed lat, z czasów I i II wojny światowej, takie jak uroczystości upamiętniające walczących i poległych polskich żołnierzy oraz członków polskiego państwa podziemnego z Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich. Wydarzenia te przyczyniają się do zachowania własnej kultury i jej trwanie poprzez przekaz dziedzictwa kulturowego. Relacje z tych wydarzeń publikowane są w lokalnych źródłach masowego przekazu – prasa, telewizja, internet, dzięki czemu informacje i wiadomości o lokalnym dziedzictwie kulturowym mogą dotrzeć do szerszego grona odbiorców.

9. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza SWOT

Silne strony	Słabe strony
<p>Atrakcyjne położenie pod względem krajobrazowym</p> <p>Liczne obiekty zabytkowe i miejsca pamięci narodowej</p> <p>Bogate walory turystyczno-przyrodnicze szczególnie Kozienickiego Parku Krajobrazowego oraz Doliny Środkowej Wisły</p> <p>Duża ilość szlaków pieszych i rowerowych</p> <p>Znaczne rozpoznanie dziedzictwa kulturowego powiatu i jego promocja</p>	<p>Duże rozproszenie zabytków</p> <p>Krótki sezon turystyczny</p> <p>Znaczne przekształcenia obiektów zabytkowych,</p> <p>Brak wypracowanych działań na poziomie samorządów powiatu na rzecz dofinansowania prac remontowych, konserwatorskich czy renowacyjnych przy zabytkach,</p> <p>Brak działań w celu pozyskania środków Unii Europejskiej na ochronę zabytków.</p> <p>Brak aktualnych gminnych planów zagospodarowania</p>
Szanse	Zagrożenia
<p>Wzrastająca świadomość tożsamości kulturowej społeczeństwa</p> <p>Rozwój turystyki i agroturystyki</p> <p>Poszerzenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe</p> <p>Wykorzystanie obszarów i obiektów o wartościach historycznych i kulturowych</p> <p>Pozyskiwanie funduszy na prace remontowe, restauratorskie i konserwatorskie przy zabytkach ze środków UE</p>	<p>Samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich</p> <p>Niestabilna sytuacja finansowa państwa</p> <p>Zagrożenie zniekształcenia układów ruralistycznych i urbanistycznych</p> <p>Brak gotowych projektów obiektów budowlanych nawiązujących do miejscowej tradycji</p>

10. Cele Programu opieki nad zabytkami powiatu kozienickiego

Zagadnienia związane z opieką nad zabytkami stanowią dla samorządu powiatowego istotny obszar działania ze względu na zasób obiektów zabytkowych i jego znaczenie budujące tożsamość oraz prestiż powiatu. Znalazło to odzwierciedlenie przy zdefiniowaniu programowych kierunków działania, celów strategicznych, szczegółowych i operacyjnych. W świetle celów określonych w ustawie i po przeprowadzonej analizie przyjmuje się, że cele powiatowego programu zostaną realizowane w oparciu o sformułowaną wizję.

Wizja

Zabytki i krajobraz kulturowy stanowiące o tożsamości lokalnej - ważnym elementem zrównoważonego rozwoju gospodarczego, społeczno-kulturowego i turystycznego powiatu kozienickiego

11. Programowe kierunki działania

Cele strategiczne

I. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej powiatu poprzez wyeksponowanie zabytków i jego walorów przestrzenno-krajobrazowych.

Cele operacyjne

I.1. Popularyzacja i upowszechnianie wiedzy o zabytkach i ich ochronie.

Cele szczegółowe

I.1.1. Oznakowanie zabytków

Opis zadania			
Działanie będzie polegać na oznakowaniu, odnowie i uzupełnieniu znaków zabytków prawnie chronionych. Opracowane zostaną także procedury wprowadzenia i opracowania jednolitego systemu tablic informacyjnych, dotyczącego zasobów dziedzictwa kulturowego i najcenniejszych zabytków powiatu wpisanych do gminnych ewidencji zabytków.			
Institucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury Wojewódzki Mazowiecki Konservator Zabytków	Samorządy z terenu powiatu Organizacje pozarządowe Osoby fizyczne i prawne Związki wyznaniowe	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Budżet państwa Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

I.1.2. Wypracowanie form przekazywania i popularyzacji wiedzy o zabytkach lokalnej społeczności

Opis zadania			
<p>Przekazywanie i popularyzacja wiedzy o zabytkach lokalnej społeczności wymaga odpowiedniego doboru form, metod i treści. Skuteczną formą będzie wprowadzenie i wzmocnienie tematyki ochrony dziedzictwa do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć na rzecz integracji ze środowiskiem kulturowym swoich miejscowości i powiatu. W tym celu należy wykorzystać obiekty zabytkowe jako miejsca edukacji pozaszkolnej, wyjazdów studyjnych, warsztatów naukowo-edukacyjnych i wystaw tematycznych.</p> <p>Samorządy powinny zorganizować cykle szkoleń i spotkań informujących o formach ochrony zabytków, prawnymi aspektami zarządzania nimi i korzystania z nich. Placówki kulturalno-oświatowe powinny organizować i dostosować formy wystaw umożliwiające popularyzację wiedzy o zabytkach jak najszerszemu kręgowi odbiorców. Dla dorosłych można by organizować zajęcia w ramach np. Akademii Dziedzictwa, a dla dzieci i młodzieży prowadzenie obserwacji zmian zachodzących na przestrzeni wieków w oparciu o lokalne zabytki.</p>			
Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury	Placówki kulturalno-oświatowe Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Gminy powiatu	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

I.1.3. Promocja dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu

Opis zadania			
<p>Promocja dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu jest stałym elementem w środkach masowego przekazu prowadzonych przez powiat oraz licznych wydawnictw ukazujących się pod jego patronatem i z jego inicjatywy. Tematyką tą zajmują się również placówki kulturalne z terenu powiatu oraz organizacje pozarządowe w tym grupy rekonstrukcji historycznej. Należy kontynuować dotychczasowe sprawdzone formy działania włączając do nich aktywniej środowiska lokalne i związki wyznaniowe, a w szczególności parafie rzymskokatolickie, które są w posiadaniu zabytkowych obiektów z ich wyposażeniem.</p> <p>Owoce tych działań powinno być opracowanie mapy zabytków powiatu, jako atrakcyjnej graficznie formy reklamy, ułatwiającej dotarcie do wszystkich historycznych zakątków powiatu, co umożliwi popularyzację zasobów kulturowych. Należy również opracować, aktualizować i udostępniać bazę danych zarówno o zabytkach, jak i dziedzictwie niematerialnym powiatu. Szczególną uwagę należy zwrócić na promowanie kultywowanych i odtwarzanych tradycyjnych obrzędów, ceremonii czy zwyczajów.</p> <p>Najlepsze działania na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu powinny być uhonorowane dorocznie ustanowioną nagrodą Starosty Kozienickiego.</p>			
Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Wydział Promocji i Kultury	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Środki masowego przekazu	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Środki organizacji

	Związki wyznaniowe Szkoły i placówki kulturalno-oświatowe Osoby prywatne		pozarządowych Środki zewnętrzne
--	--	--	------------------------------------

I.1.4. Tworzenie tras i produktów turystycznych w oparciu o zabytki architektury i pasma przyrodniczo-kulturowe

Opis zadania			
<p>Pomimo że przez teren powiatu przebiegają liczne szlaki rowerowe i piesze należy opracować i udoskonalić oznakowanie tras turystycznych i ciągów spacerowych umożliwiających wędrowanie pozwalające na zapoznanie się z walorami przyrodniczymi i kulturowymi powiatu. Szczególny akcent powinien być położony na opracowanie produktu turystyki pieszej, rowerowej i spływów kajakowych w oparciu o wyeksponowanie unikalnych wartości krajobrazowo-kulturowych, nie występujących w innych regionach kraju ekosystemów i zabytków. Należy kontynuować wytyczenie nowych tras i ich promocję poprzez cykliczną organizację Powiatowego Rajdu Rowerowego „Śladami historii” oraz udoskonalać formułę tego przedsięwzięcia. W jej ramy należy włączyć oddolne inicjatywy społeczne m. in. takie jak, wytyczenie historycznego szlaku bojowego 31. Pułku Strzelców Kaniowskich. Pożądanym jest opracowanie tematycznych szlaków turystycznych wykorzystujących miejsca pamięci narodowej.</p>			
Instytucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Wydział Promocji i Kultury Starostwo Powiatowe	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Osoby Prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Środki organizacji Środki zewnętrznego

I.2. Ochrona krajobrazu kulturowo-przyrodniczego

I.2.1 Zapobieganie degradacji i odnowa obiektów zabytkowych i obszarów przyrodniczych

Opis zadania
<p>Zahamowanie procesów degradacji zabytków powinno następować poprzez sukcesywną konserwację i rewaloryzację obiektów stanowiących własność powiatu, gmin oraz wdrożenie instrumentów finansowych wspierających działania właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych w zakresie prowadzenia prac remontowych przy tego typu obiektach. Należy określić również warunki współpracy z właścicielami zabytków, eliminując sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.</p> <p>Poprawa stanu wiedzy na temat roli i potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego wymaga opracowania cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do przedstawicieli lokalnych społeczności mających na celu zaprezentowanie właściwych metod rewaloryzacji i sposobów remontowania obiektów zabytkowych, także sprawnym ich zarządzaniem i możliwościami pozyskiwania funduszy.</p> <p>Należy wspierać działania władz samorządów gminnych, które zamierzają utworzyć na swoich terenach parki kulturowe.</p> <p>Dobre przykłady ochrony i rewaloryzacji obiektów zabytkowych występujących na terenie powiatu należy upublicznić i uhonorować poprzez ustanowienie dorocznej nagrody Starosty Kozienickiego za najlepsze działania na rzecz ochrony i ratowania dziedzictwa kulturowego.</p>

Institucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków Osoby prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Budżet państwa Środki organizacji pozarządowych Środki prywatne Środki zewnętrzne

I.2.2 Promowanie wzorów regionalnej architektury i budownictwa

Opis zadania			
W celu zachowania zanikających form architektonicznych regionu, należałoby dokonać merytorycznej analizy oraz wypracować i upowszechnić syntetyczny wzorzec budownictwa, który nawiązywałby do charakterystycznych cech krajobrazu kulturowego regionu. Dla inwestorów realizujących zatwierdzone projekty powinny być opracowane przez samorządy procedury ulg finansowych oraz promocja powstających obiektów.			
Institucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Stowarzyszenie Architektów RP Biura projektowe WMKZ	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Środki organizacji pozarządowych Środki prywatne Środki zewnętrzne

I.2.3 Koordynowanie kształtowania ładu przestrzennego powiatu

Opis zadania			
W celu zachowania pozostałych układów urbanistycznych i ruralistycznych, a także zachowania krajobrazu kulturowego, należy uwzględnić w planach zagospodarowania przestrzennego elementy zabytkowe i obszary o wysokich walorach przyrodniczych. Umożliwi to kreowanie wizerunku powiatu poprzez zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni. Należy opracować procedury koordynacji kreowania ładu przestrzennego gmin szczególnie przy opracowywaniu planów zagospodarowania przestrzennego oraz przestrzegania realizacji zapisów studium uwarunkowań i kierunki rozwoju.			
Institucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe	Gminy powiatu Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska Mazowiecki Zespół Parków Krajobrazowych MWKZ	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Środki zewnętrzne

II. Stymulowanie rozwoju gospodarczego i życia społeczno-kulturowego powiatu w oparciu o jego dziedzictwo kulturowe.

Cele operacyjne

II. 1. Budowa tożsamości mieszkańców powiatu w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe.

Cele szczegółowe

II.1.1. Wspieranie inicjatyw kreujących tożsamości regionu

Opis zadania			
<p>Zasadniczym warunkiem zachowania własnej kultury i jej trwania jest przekaz dziedzictwa kulturowego dlatego należy wspierać inicjatyw lokalnych środowisk w promowaniu zasobów kulturowych i walorów środowiska naturalnego. Dużą rolę w kreowaniu tożsamości regionu odgrywają coraz częściej inicjatywy oddolne, wyrażające aktywność lokalnej społeczności. Należą do nich stowarzyszenia, grupy rekonstrukcji historycznej czy też organizacje turystyczne i grupy nieformalne. W celu osiągnięcia efektu synergii Powiat powinien spełniać rolę stymulującą i koordynującą te inicjatywy, włączając i angażując je w ramy szerszych przedsięwzięć. Umiejętne wykorzystanie kreatywności inicjatyw umożliwi wypracowanie nowych formuł odkrywania własnej tożsamości.</p>			
Institucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Szkoły i placówki kulturalno-oświatowe Osoby prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

II. 1.2 Ustanowienie Społecznych Opiekunów Zabytków i utworzenie Powiatowej Społecznej Rady Opieki nad Zabytkami i Miejscami Pamięci Walk i Męczeństwa

Opis zadania
<p>Uzupełnieniem działań specjalistycznych służb w wykonywaniu ich zadań w terenie mogą stanowić Społeczni Opiekunowie Zabytków. Osoby wywodzące się z regionu, posiadający odpowiednią wiedzę i znający doskonale lokalne zasoby kulturowe poprzez swoją działalność profilaktyczną, ochronną i interwencyjną przyczynią się do większej dbałości o zachowanie zabytkowej substancji powiatu. Ich działania pozwolą na upowszechnianie wiedzy o zabytkach, a także umożliwią identyfikację i wskazanie obiektów wymagających ochrony prawnej lub możliwości ich promowania.</p> <p>W celu monitorowania i koordynacji licznych uroczystości i imprez masowych odbywających się na terenie powiatu związanych z obiektami zabytkowymi i miejscami pamięci walk i męczeństwa pomocnym byłoby powołanie Powiatowej Społecznej Rady Opieki nad Zabytkami i Miejscami Pamięci Walk i Męczeństwa. Będąc organem doradczym i opiniotwórczym dla Zarządu Powiatu i Starosty ciało to usprawniłoby koordynację działań ogólnopowiatowych i gminnych oraz ich propagowanie i promocję. Przedstawianie przez nią stanu zachowania miejsc pamięci walk i męczeństwa oraz propozycje wykorzystania dziedzictwa niematerialnego posłuży do inicjowania działań władz powiatu w tym zakresie.</p>

Institucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Szkoły i placówki kulturalno-oświatowe Rada Ochrony Miejsc Pamięci i Męczeństwa MWKZ	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

Cel operacyjny

II.2 Opracowanie oferty wsparcia inicjatyw społecznych i gospodarczych wykorzystujących elementy dziedzictwa kulturowego

Cele szczegółowe

II.2.1. Pomoc merytoryczna i medialna nowo powstającym podmiotom zajmujących się ochroną, opieką i promocją dziedzictwa kulturowego

Opis zadania			
Powstające nowe podmioty powinny mieć możliwość merytorycznego i medialnego wsparcia w okresie planowania i we wstępnej fazie realizacji swojej działalności. Celowym byłoby organizowanie zintegrowanych szkoleń z zakresu obowiązujących przepisów prawnych, organizacyjnych i możliwości finansowania przedsięwzięć. W tym celu Powiat wraz z gminami mógłby wesprzeć działanie poprzez zaangażowanie w zadanie swoich merytorycznych jednostek organizacyjnych, udostępnienie własnej bazy lokalowej na cele szkoleniowe, bezpłatną kampanię medialną w swoich środkach przekazu, i udzielenie, w miarę możliwości, wsparcia finansowego.			
Institucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe Powiatowy Urząd Pracy	Gminy powiatu Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Szkoły i placówki kulturalno-oświatowe Osoby prawne i fizyczne	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

II.2.2. Wsparcie w pozyskiwaniu źródeł finansowania przedsięwzięć w upowszechnianiu produktów zbudowanych na bazie dziedzictwa lokalnego

Opis zadania			
Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wykreowania produktów zbudowanych na jego bazie wymaga zaangażowania środków finansowych. Zadania tego mogą podjąć się różne podmioty Po nawiązaniu współpracy z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, fundacjami i in. organizacjami pożytku publicznego będzie można stworzyć wspólny projekt finansowania planowanych zadań. Opracowanie znaku graficznego identyfikującego dany podmiot i jego produkt ułatwi konkurowanie na rynku i umożliwi jego promocję, co powinno zaowocować utworzeniem nowych miejsc pracy i zwiększeniem zatrudnienia w tym sektorze.			

Institucja koordynująca	Partnerzy	Okres realizacji	Źródła finansowania
Starostwo Powiatowe	Gminy powiatu Organizacje pozarządowe Związki wyznaniowe Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego Podmioty gospodarcze	Działanie ciągłe	Budżet powiatu Budżety gmin Środki organizacji pozarządowych Środki zewnętrzne

12. Instrumenty wdrażania

Wdrożenie celów określonych w programowych kierunkach działania Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienskim na lata 2017-2020 odbywać się będzie przy pomocy:

- instrumentów prawnych wynikających z przepisów ustawowych w szczególności wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- instrumentów finansowych obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych, udzielanie dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- instrumentów koordynacji obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa mazowieckiego, gmin powiatu, strategii rozwoju powiatu kozienskiego oraz gminnych planów opieki nad zabytkami;
- instrumentów społecznych obejmujących między innymi działania edukacyjne, promocyjne oraz pozyskanie społeczeństwa do współdziałania z organizacjami pozarządowymi i społecznymi;
- instrumentów kontrolnych obejmujących stałe monitorowanie stanu środowiska kulturowego.

13. Źródła finansowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m.in. z następujących źródeł:

- z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. Mecenat są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie wyższe, organizacje pozarządowe, oraz podmioty gospodarcze. Możliwość ubiegania się o datacje na realizację zadań z zakresu

- ochrony zabytków określona jest przez podprogramy, priorytety i działania, realizowane w corocznie ogłaszanych programach MKiDN;
- 2) z budżetu Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
 - 3) z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r.
 - 4) z budżetu gmin i powiatu kozienickiego - finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy i powiatu lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, jak również w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.; dofinansowanie (prac zaplanowanych do wykonania w roku udzielenia dotacji) na zasadach określonych w uchwałach podjętych przez te jednostki,
 - 5) z dotacji unijnych w ramach realizacji aktualnych programów
 - 6) ze środków prywatnych
 - 7) ze środków instytucji pozarządowych (np. Lokalna Grupa Działania „Puszcza Kozienicka”, fundusze własne i pozyskane przez organizacje pozarządowe działające w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego)

14. Zasady oceny realizacji

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za monitorowanie realizacji powiatowego programu ochrony nad zabytkami odpowiada Zarząd Powiatu. Co dwa lata sporządza on stosowne sprawozdanie i przedstawia je Radzie Powiatu. Niezwłocznie po przyjęcie przez Radę Powiatu Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienickim na lata 2017-2020 powołany zostanie zespół, który zajmie się monitoringiem realizacji programu. Zespół ten zostanie powołany uchwałą Zarządu Powiatu. W okresach dwuletnich dokonywana będzie przez Zarząd Powiatu ocena realizacji programu i przedkładana Radzie Powiatu. Ocena ta będzie udostępniana na stronie internetowej powiatu. Zmiany w programie wymagają uchwały Rady Powiatu Kozienickiego po uprzednim zaopiniowaniu przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Prace nad kolejnym programem opieki nad zabytkami powinny być zainicjowane na 3 miesiące przed zakończeniem okresu 4 letniego zakończenia programu.

Załącznik Nr 2 do Uchwały Nr XXXIII/205/2017
Rady Powiatu Kozienskiego
z dnia 30 sierpnia 2017 r.

LISTA OBIEKTÓW WPISANYCH DO GMINNYCH EWIDENCJI ZABYTKÓW POSZCZEGÓLNYCH GMIN POWIATU KOZIENICKIEGO

LP	GMINA	MIJESCOWOŚĆ	ULICA/NUMER	NAZWA/RODZAJ OBIEKTU	UWAGI
1	Garbatka Letnisko	Molendy		Cmentarz wojenny 1914-1915 (I)	
2	Garbatka Letnisko	Molendy		Cmentarz wojenny 1914-1915 (II)	
3	Garbatka Letnisko	Bąkowiec		cmentarz wojenny 1914-1915	
4	Garbatka Letnisko	Żytkowice		Pomnik - mauzoleum Legionistów	
5	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.		mogila zbiorowa żołnierzy poległych w kampanii wrześniowej 1939 r.	
6	Garbatka Letnisko	Molendy		Cmentarz - pomnik partyzantów BCH i AK wraz z pomnikiem upamiętniającym bitwę	
7	Garbatka Letnisko	Brzustów		Cmentarz wojenny 1914	
8	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.		mogila 2 nieznanach oficerów polskich poległych w kampanii wrześniowej	
9	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.		mogila indywidualna nieznanego żołnierza polskiego, poległego w kampanii wrześniowej	
10	Garbatka Letnisko	Bąkowiec		cmentarz choleryczny	
11	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.		mogila indywidualna nieznanego żołnierza polskiego	
12	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.		pomnik ku czci ofiar Oświęcimia	
13	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.		pomnik - kamień upamiętniający wymarsz I Kadrowej	
14	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.		pomnik ku czci rozstrzelanego kpt. Romana Bielawskiego	
15	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.		pomnik Katyński	
16	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.		pomnik ofiar Oświęcimia	
17	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.		pomnik ku czci pomordowanych mieszkańców Molend	
18	Garbatka Letnisko	Garbarka Let.	Kolejowa	Dworzec PKP	
19	Garbatka Letnisko	Garbarka Let.	Zofii Sztobryn	studnia o obudowie wykonanej w stylu zakopiańskim	
20	Garbatka Letnisko	Bogucin	46	dom drewniany	
21	Garbatka Letnisko	Bąkowiec	51	dom drewniany	
22	Garbatka Letnisko	Bąkowiec	80	dom drewniany	
23	Garbatka Letnisko	Bąkowiec	92	dom drewniany	
24	Garbatka Letnisko	Brzustów	39	dom drewniany	
25	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Gwardii Ludowej 2	dom drewniany	
26	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 116	dom drewniany	
27	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 121	dom drewniany	wył. z GEZ w 25.04.2013
28	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 152	dom drewniany	
29	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 195	dom drewniany	
30	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 206	dom drewniany	
31	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Reja 1	dom drewniany	
32	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 149	dom drewniany	

33	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Zofii Nałkowskiej 9	willa Marysia	
34	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 22	dom drewniany	
35	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 34	dom drewniany	
36	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 52	dom drewniany	
37	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 56	dom drewniany	
38	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 60	dom drewniany	
39	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego 81	dom drewniany	
40	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Mickiewicza 54	dom drewniany	
41	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Mickiewicza 13	dom drewniany	
42	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Sienkiewicza 54	dom drewniany	
43	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kościuszki 2	dom drewniany	
44	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Partyzantów 7	dom drewniany	
45	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Krasickiego 2	willa nadleśnictwa	rej.A-1008,11.02.2011
46	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kolejowa 16	willa Słoneczna	
47	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Krasickiego 3	willa Róż	
48	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Partyzantów 7	willa Zofiówka	
49	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Kochanowskiego	plebania	
50	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Jaworskiego 2	willa	
51	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Jaworskiego 3	willa	
52	Garbatka Letnisko	Garbatka Let.	Jaworskiego 5	dom drewniany	
53	Garbatka Letnisko	Molendy		krzyż powstańców styczniowych 1863	
54	Garbatka Letnisko	Ponikwa		kapliczka	
55	Garbatka Letnisko	Molendy		kapliczka	
56	Garbatka Letnisko	Garbatka Zbyszyn		krzyż przydrożny	
57	Garbatka Letnisko	Garbatka Długa	66	kapliczka	
58	Garbatka Letnisko	Garbatka Długa		kapliczka	
59	Garbatka Letnisko	Garbatka Nowa		kapliczka	
60	Garbatka Letnisko	Garbatka Długa		kapliczka	
61	Garbatka Letnisko	Garbatka Dziewiątka		kapliczka	
62	Garbatka Letnisko	Bogucin	7	kapliczka	
63	Garbatka Letnisko	Bąkowiec		kapliczka	
64	Garbatka Letnisko	Bąkowiec		kapliczka	
65	Garbatka Letnisko	Molendy		kapliczka	
66	Garbatka Letnisko	Bąkowiec		krzyż przydrożny	
67	Garbatka Letnisko	Bąkowiec		kapliczka	

68	Garbatka Letnisko	Bogucin		kapliczka
69	Garbatka Letnisko	Garbatka Letnisko	Kochanowskiego	kapliczka
70	Głowaczów	Brzóza	Ryczywolska 1a	figura św. Jana Nepomucena
71	Głowaczów	Brzóza		kapliczka murowana przydrożna
72	Głowaczów	Brzóza	35	dom mieszkalny
73	Głowaczów	Cecylówka-Brzózka	27	dom drewniany
74	Głowaczów	Cecylówka-Brzózka	36	dom drewniany
75	Głowaczów	Cecylówka-Brzózka	41	dom drewniany
76	Głowaczów	Cecylówka-Brzózka	43	dom drewniany otynkowany
77	Głowaczów	Cecylówka-Brzózka	43	dom drewniany
78	Głowaczów	Głowaczów	Kozienicka 10	dom drewniany otynkowany
79	Głowaczów	Głowaczów	Kozienicka 12	dom murowany
80	Głowaczów	Głowaczów	Kozienicka 49	dom drewniany
81	Głowaczów	Głowaczów	Długa 20	krzyż przydrożny
82	Głowaczów	Kosyny	10	dom drewniany
83	Głowaczów	Stanisławów	9	dom drewniany
84	Głowaczów	Stanisławów	27	dom drewniany
85	Głowaczów	Stanisławów	37	dom drewniany
86	Głowaczów	Studnie		krzyż przydrożny murowany
87	Głowaczów	Studzianki Pancerne		kapliczka przydrożna
88	Głowaczów	Ursynów		krzyż przydrożny murowany
89	Głowaczów	Ursynów	32	dom drewniany
90	Głowaczów	Ursynów	58	dom drewniany
91	Głowaczów	Ursynów	70	dom drewniany
92	Głowaczów	Brzóza		kościół parafialny pw. św. Bartłomieja
93	Głowaczów	Brzóza		dzwonnica
94	Głowaczów	Brzóza		spichlerz murowany
95	Głowaczów	Brzóza		figura Matki Boskiej
96	Głowaczów	Brzóza		park pałacowy
97	Głowaczów	Brzóza		dom rządcy
98	Głowaczów	Brzóza	Rynek	pomnik misyjny
99	Głowaczów	Grądy		park
100	Głowaczów	Głowaczów		cmentarz rzymskokatolicki
101	Głowaczów	Głowaczów		kirkut
102	Głowaczów	Brzóza		cmentarz rzymskokatolicki
103	Głowaczów	Brzóza	Radomska	skarbczyk, ob. Kaplica

wył. z GEZ w 2016 r.

104	Głowaczów	Brzóza		kapliczka	
105	Gniewoszków	Boguszówka		Dwór	
106	Gniewoszków	Boguszówka		park dworski	304/A/85
107	Gniewoszków	Boguszówka		krzyż kamienny	
108	Gniewoszków	Borek		fort V twierdzy Dęblin	3/A/79
109	Gniewoszków	Gniewoszków		krzyż przydrożny (murowany)	
110	Gniewoszków	Gniewoszków	Oleksowska 10	krzyż przydrożny (murowany)	
111	Gniewoszków	Gniewoszków	Oleksowska 3	dom drewniany	
112	Gniewoszków	Gniewoszków	Oleksowska 7	dom drewniany	
113	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 18	dom murowany	
114	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 13	dom drewniany	
115	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 5	dom murowany	
116	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 6	dom murowany	
117	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 7	dom murowany	
118	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 1	dom murowany	
119	Gniewoszków	Gniewoszków	Kozienicka 12	dom murowany	
120	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 39	dom drewniany	
121	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 41	dom murowany	
122	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 37	dom drewniany	
123	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 38	dom drewniany	
124	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 43	dom drewniany	
125	Gniewoszków	Gniewoszków	Rynek 17	dom murowany	
126	Gniewoszków	Gniewoszków	Lubelska 8	budynek murowany (dawna manufaktura obuwnicza)	
127	Gniewoszków	Gniewoszków	Lubelska 7	dom drewniany	
128	Gniewoszków	Gniewoszków	Lubelska 14	dom drewniany	
129	Gniewoszków	Gniewoszków	Lubelska 17	dom murowany	
130	Gniewoszków	Gniewoszków	Lubelska 23	dom murowany	
131	Gniewoszków	Gniewoszków	Zielona 4	dom murowany	
132	Gniewoszków	Gniewoszków	Kozienicka	młyn murowany	
133	Gniewoszków	Gniewoszków		kirkut	
134	Gniewoszków	Gniewoszków		kirkut	
135	Gniewoszków	Gniewoszków		układ urbanistyczny	
136	Gniewoszków	Oleksów		cmentarz rzymskokatolicki	
137	Gniewoszków	Oleksów		brama cmentarna	
138	Gniewoszków	Oleksów		kapliczka murowana	

139	Gniewoszków	Oleksów		kapliczka murowana	
140	Gniewoszków	Oleksów		krzyż przydrożny (murowany)	
141	Gniewoszków	Oleksów	60	kościół parafialny p.w. św. Stanisława bpa	95/A/81
142	Gniewoszków	Oleksów	60	dzwonnica przykościelna	
143	Gniewoszków	Oleksów	10	dom drewniany	
144	Gniewoszków	Oleksów	10	obora murowana	
145	Gniewoszków	Regów Nowy		krzyż przydrożny, murowany	
146	Gniewoszków	Regów Nowy		kapliczka z krzyżem metalowym	
147	Gniewoszków	Regów Nowy		cmentarz przykościelny	
148	Gniewoszków	Regów Stary		krzyż murowany	
149	Gniewoszków	Regów Stary		park	305/A/85
150	Gniewoszków	Regów Stary		kapliczka z krzyżem metalowym	
151	Gniewoszków	Sławczyn	22	dom drewniany	
152	Gniewoszków	Sławczyn	24	dom drewniany	
153	Gniewoszków	Sławczyn		krzyż przydrożny (krzyż stalowy na murowanym cokole)	
154	Gniewoszków	Wysokie Koło		krzyż przydrożny (krzyż stalowy na murowanym cokole)	
155	Gniewoszków	Wysokie Koło	23	kościół pw. NMP Królowej Różańca Świętego, Krzyża	319/A/67; 179/A/82
156	Gniewoszków	Wysokie Koło	23	nagrobek	
157	Gniewoszków	Wysokie Koło	23	kaplica przykościelna	
158	Gniewoszków	Wysokie Koło	23	południowe skrzydło klasztoru - obecnie plebania	319/A/67; 179/A/82
159	Gniewoszków	Wysokie Koło	23	mur ceglany kościelno-klasztorny	
160	Gniewoszków	Wysokie Koło		cmentarz rzymskokatolicki	
161	Gniewoszków	Wysokie Koło		figura św. Jana Nepomucena	
162	Gniewoszków	Wysokie Koło	23	figura Matki Bożej	
163	Gniewoszków	Wysokie Koło	23	figura Chrystusa z krzyżem	
164	Gniewoszków	Zalesie	32	dom drewniany	
165	Gniewoszków	Zalesie	4	dom drewniany	
166	Gniewoszków	Zalesie		krzyż przydrożny na cokole, murowany	
167	Grabów na Pilicą	Augustów		kapliczka murowana	
168	Grabów na Pilicą	Augustów		kapliczka murowana obok przejazdu kolejowego	
169	Grabów na Pilicą	Budy Augustowskie		kapliczka przydrożna, murowana	
170	Grabów na Pilicą	Celinów	8	dom drewniany	
171	Grabów na Pilicą	Dąbrówki		kapliczka murowana	
172	Grabów na Pilicą	Dziecinów		kapliczka murowana	
173	Grabów na Pilicą	Grabów nad Pilicą		cmentarz rzymskokatolicki	

174	Grabów na Pilicą	Grabów nad Pilicą		cmentarz wojenny z I wojny światowej	401/A/89
175	Grabów na Pilicą	Grabów nad Pilicą	Parkowa 4	park	765/A/57
176	Grabów na Pilicą	Grabów nad Pilicą	Pułaskiego 51	strażnica graniczna	434/A/90
177	Grabów na Pilicą	Grabów Nowy		kapliczka murowana (d. w Małęczynie)	
178	Grabów na Pilicą	Grabów Nowy		kapliczka murowana	
179	Grabów na Pilicą	Koziółek		kapliczka murowana	
180	Grabów na Pilicą	Lipinki		10 dom drewniany	
181	Grabów na Pilicą	Lipinki		kapliczka murowana	
182	Grabów na Pilicą	Lipinki		kapliczka murowana	
183	Grabów na Pilicą	Łękawica		stara szkoła	
184	Grabów na Pilicą	Paprotnia		23 dom drewniany	
185	Grabów na Pilicą	Paprotnia		kapliczka przydrożna, murowana	
186	Grabów na Pilicą	Strzyżyna		22 dom murowany	
187	Grabów na Pilicą	Strzyżyna		kapliczka murowana	
188	Grabów na Pilicą	Strzyżyna		krzyż murowany	
189	Grabów na Pilicą	Utniki		6 dom drewniany	
190	Grabów na Pilicą	Utniki		10 dom drewniany	
191	Grabów na Pilicą	Wyborów		17 kapliczka murowana - pomnik wojen szwedzkich	
192	Kozienice	Janów		kapliczka	
193	Kozienice	Majdany		11 dom mieszkalny	
194	Kozienice	Nowa Wieś		86 dom	
195	Kozienice	Piotrkowice		6 dom mieszkalny	
196	Kozienice	Piotrkowice		16 dom mieszkalny	
197	Kozienice	Piotrkowice		17 dom mieszkalny	
198	Kozienice	Piotrkowice		35 dom	
199	Kozienice	Piotrkowice		30 dom mieszkalny	
200	Kozienice	Piotrkowice		34 kamienie z wiatraka (koźlaka)	
201	Kozienice	Ryczywół		kościół pw. św. Katarzyny	439/A/90
202	Kozienice	Ryczywół		dzwonnica	439/A/90
203	Kozienice	Ryczywół		plebania	wył. z GEZ w 2015 r.
204	Kozienice	Samwodzie		35 dom mieszkalny	
205	Kozienice	Stanisławice		2 dom mieszkalny	
206	Kozienice	Stanisławice		28 dom mieszkalny	wył. z GEZ w 2015 r.
207	Kozienice	Staszów		2 dom mieszkalny	
208	Kozienice	Staszów		3 dom mieszkalny	
209	Kozienice	Staszów		5 dom mieszkalny	

210	Kozienice	Staszów		8 dom mieszkalny	
211	Kozienice	Staszów		dom mieszkalny (d. szkoła)	wył. z GEZ w 2015 r.
212	Kozienice	Staszów		kapliczka	
213	Kozienice	Świerże Górne		dzwonnica przy kościele pw. św. Jakuba Apostoła	851/A/59; 318/A/67; 159/A/82
214	Kozienice	Wola Chodkowska		85 dom mieszkalny	
215	Kozienice	Cudów		16 dom mieszkalny	
216	Kozienice	Dąbrówki		kapliczka	
217	Kozienice	Holendry Kozienickie		6 dom	
218	Kozienice	Holendry Kozienickie		65 dom mieszkalny	wył. z GEZ w 2015 r.
219	Kozienice	Holendry Piotrkowskie		krzyż przydrożny	
220	Kozienice	Holendry Piotrkowsk		1 dom mieszkalny	
221	Kozienice	Holendry Piotrkowsk		3 dom mieszkalny	
222	Kozienice	Janików		72 dom	
223	Kozienice	Janików		wodny młyn elektryczny	wył. z GEZ w 2015 r.
224	Kozienice	Brzeźnica		kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusowego	282/A/85
225	Kozienice	Brzeźnica		plebania	
226	Kozienice	Brzeźnica		71 budynek poczty	
227	Kozienice	Brzeźnica		kapliczka (Jezus Frasobliwy)	
228	Kozienice	Cudów		9 dom mieszkalny	
229	Kozienice	Cudów		10 dom mieszkalny	
230	Kozienice	Wójtostwo		kapliczka przydrożna	
231	Kozienice	Wólka Tyrzyńska		szkoła podstawowa	wył. z GEZ w 2015 r.
232	Kozienice	Wólka Tyrzyńska		13 dom mieszkalny	wył. z GEZ w 2015 r.
233	Kozienice	Wólka Tyrzyńska		33 dom mieszkalny	
234	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja	figura św. Józefa	
235	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja	kaplica Zgromadzenia Bezhabitowego SS. Franciszkanek	
236	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja 37	budynek ZOZ w zespole klasztoru Zgromadzenia Bezhabit. SS. Franciszkanek	
237	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja	budynek gospodarczy Zgromadzenia Bezhabit. SS. Franciszkanek	
238	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja	brama i mur klasztoru Bezhab. SS. Franciszkanek	
239	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja	figura św. Antoniego	
240	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja	figura Matki Boskiej	
241	Kozienice	Kozienice	1 Maja 10	dworek	531/A/92
242	Kozienice	Kozienice	Batalionów Chłopskich 9	dom mieszkalny	wył. z GEZ w 2015 r.
243	Kozienice	Kozienice	Batalionów Chłopskich 11	dom (obecnie przedszkole)	
244	Kozienice	Kozienice	Batalionów Chłopskich 17	dom	
245	Kozienice	Kozienice	Batalionów Chłopskich 26	dom	

246	Kozienice	Kozienice	Batalionów Chłopskich 24	dom	
247	Kozienice	Kozienice	Batalionów Chłopskich 32/34	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
248	Kozienice	Kozienice	Bohaterów Getta 13	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
249	Kozienice	Kozienice	Bohaterów Getta 14	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
250	Kozienice	Kozienice	Bohaterów Studzianek 20	dom	
251	Kozienice	Kozienice	Hamernicka 9a	dom	
252	Kozienice	Kozienice	Hamernicka 27	dom	
253	Kozienice	Kozienice	Hamernicka 43	budynek hamerni	
254	Kozienice	Kozienice	Hamernicka	kapliczka przydrożna	
255	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego	kościół pw. św. Krzyża	277/A/84
256	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 2	dworek	
257	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 4	dom mieszkalny	
258	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 14	dom	
259	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 16	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
260	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 22	willa, obecnie biblioteka	340/A/86
261	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 24	dom	
262	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 29	dom	
263	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 36	dom	
264	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 42	dom	
265	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 44	dom mieszkalny	
266	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 48	dom mieszkalny	
267	Kozienice	Kozienice	Kochanowskiego 50	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
268	Kozienice	Kozienice	Kościuszki 2	dom mieszkalny	
269	Kozienice	Kozienice	Kościuszki 3	dom	
270	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja 13	dom	
271	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja 18	dom	
272	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja 45a	dom	
273	Kozienice	Kozienice	Lubelska	kaplica	627/A/71; 830/A/59
274	Kozienice	Kozienice	Lubelska 1	dom	
275	Kozienice	Kozienice	Lubelska 2	dom	
276	Kozienice	Kozienice	Lubelska 3	dom	
277	Kozienice	Kozienice	Lubelska 4	dom	
278	Kozienice	Kozienice	Lubelska 5	dom	
279	Kozienice	Kozienice	Lubelska 13	dom mieszkalny	
280	Kozienice	Kozienice	Lubelska 18	dom mieszkalny	wył. z GEZ w 2015 r.
281	Kozienice	Kozienice	Lubelska 18	młyn	
282	Kozienice	Kozienice	Lubelska 20	dom	

283	Kozienice	Kozienice	Lubelska 22	dom	
284	Kozienice	Kozienice	Lubelska 26	dom	
285	Kozienice	Kozienice	Lubelska 30	dom	
286	Kozienice	Kozienice	Lubelska 38	dom mieszkalny	
287	Kozienice	Kozienice	Lubelska 54	dom mieszkalny	
288	Kozienice	Kozienice	Lubelska 53	dom mieszkalny	
289	Kozienice	Kozienice	Lubelska 75	dom mieszkalny	
290	Kozienice	Kozienice	Lubelska 97	dom mieszkalny	
291	Kozienice	Kozienice	Maciejowicka 2	dom	
292	Kozienice	Kozienice	Maciejowicka 6	dom mieszkalny	
293	Kozienice	Kozienice	Maciejowicka 8	dom mieszkalny	wył. z GEZ w 2015 r.
294	Kozienice	Kozienice	Młyńska 30	spichlerz	wył. z GEZ w 2015 r.
295	Kozienice	Kozienice	Młyńska 30	obora	
296	Kozienice	Kozienice	Młyńska 30	dom mieszkalny	
297	Kozienice	Kozienice	Młyńska 43	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
298	Kozienice	Kozienice	Młyńska	dawny młyn	
299	Kozienice	Kozienice	1 Maja 3	dom mieszkalny	
300	Kozienice	Kozienice	1 Maja 5	dom mieszkalny	
301	Kozienice	Kozienice	1 Maja 9	dom mieszkalny	
302	Kozienice	Kozienice	1 Maja 12	dom	
303	Kozienice	Kozienice	Miodowa 8	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
304	Kozienice	Kozienice	Parkowa 3b	dom z wieżą w zespole parkowo-pałacowym	315/A/67; 98/A/81
305	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	pałac	315/A/67; 98/A/82
306	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	budynek gospodarczy	315/A/67; 98/A/83
307	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	oficyna kuchenna pałacu	315/A/67; 98/A/84
308	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	łącznik w zespole pałacowym	315/A/67; 98/A/85
309	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	stajnia w zespole pałacowym	315/A/67; 98/A/86
310	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	kolumna w zespole pałacowym	315/A/67; 98/A/87
311	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	kolumna pamiątkowa w zespole pałacowym	315/A/67; 98/A/88
312	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	dzielnice pałacowy	315/A/67; 98/A/89
313	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	park pałacowy	315/A/67; 98/A/90
314	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	brama wjazdowa w zespole pałacowym	
315	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	żeliwne ogrodzenie mauzoleum Dehnów	523/A/92
316	Kozienice	Kozienice	Parkowa 5	mauzoleum Dehnów	523/A/92
317	Kozienice	Kozienice	Piękna 38	dom	
318	Kozienice	Kozienice	pl 15 Stycznia 2	dom	
319	Kozienice	Kozienice	pl 15 Stycznia	kramy	246/A/85

320	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja 39	dom	
321	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja 43	dom mieszkalny	wył. z GEZ w 2015 r.
322	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja 47	dom	
323	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja 53	dom	
324	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja 63	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
325	Kozienice	Kozienice	Konstytucji 3 Maja 65	dom mieszkalny	
326	Kozienice	Kozienice	Pusta 27	dom	
327	Kozienice	Kozienice	Radomska, narożnik Lubelskiej	dom mieszkalny	
328	Kozienice	Kozienice	Radomska, narożnik Rynku	dom	
329	Kozienice	Kozienice	Radomska 8/9/12	dom mieszkalny	
330	Kozienice	Kozienice	Radomska 18	dom	
331	Kozienice	Kozienice	Radomska 19	dom	
332	Kozienice	Kozienice	Radomska 20	dom	
333	Kozienice	Kozienice	Radomska 21	dom	
334	Kozienice	Kozienice	Radomska 25	dom	
335	Kozienice	Kozienice	Radomska 27	dom	
336	Kozienice	Kozienice	Radomska 29	dom	
337	Kozienice	Kozienice	Radomska 31	dom	
338	Kozienice	Kozienice	Radomska 32	dom	
339	Kozienice	Kozienice	Radomska 40	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
340	Kozienice	Kozienice	Radomska 44/46	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
341	Kozienice	Kozienice	Radomska 50	dom	
342	Kozienice	Kozienice	Radomska 51	dom	
343	Kozienice	Kozienice	Radomska 52	dom	
344	Kozienice	Kozienice	Radomska 54	dom	
345	Kozienice	Kozienice	Radomska 57	dom	
346	Kozienice	Kozienice	Radomska 59	dom	
347	Kozienice	Kozienice	Sienkiewicza 1	dom	
348	Kozienice	Kozienice	Sienkiewicza 21	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
349	Kozienice	Kozienice	Sienkiewicza 32	dom	
350	Kozienice	Kozienice	Sosnowa 5	dom	
351	Kozienice	Kozienice	Sosnowa 8	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
352	Kozienice	Kozienice	Świerczewskiego 2	dom	
353	Kozienice	Kozienice	Świerczewskiego 6	dom	
354	Kozienice	Kozienice	Świerczewskiego 8	dom	
355	Kozienice	Kozienice	Świerczewskiego 10	dom	
356	Kozienice	Kozienice	Świerczewskiego 22	dom	

357	Kozienice	Kozienice	Topolowa 13	dom mieszkalny	
358	Kozienice	Kozienice	Warszawska	kapliczka	
359	Kozienice	Kozienice	Warszawska 1	dom	
360	Kozienice	Kozienice	Warszawska 3	dom	
361	Kozienice	Kozienice	Warszawska 4	dom (d. wozownia, hipodrom)	
362	Kozienice	Kozienice	Warszawska 5	dom	
363	Kozienice	Kozienice	Warszawska 15	dom	
364	Kozienice	Kozienice	Warszawska 27	dom mieszkalny	
365	Kozienice	Kozienice	Warszawska 37	dom	wył. z GEZ w 2015 r.
366	Kozienice	Kozienice	Wiślana 10	dom	
367	Kozienice	Kozienice		Państwowa Stadnina Koni budynek administracyjny	
368	Kozienice	Kozienice		Państwowa Stadnina Koni (stajnia czółowa)	
369	Kozienice	Kozienice		Państwowa Stadnina Koni (stajnia matek)	
370	Kozienice	Kozienice		Państwowa Stadnina Koni (stajnia roczniaków)	
371	Kozienice	Kozienice	Lubelska	figura Matki Boskiej	
372	Kozienice	Aleksandrówka		cmentarz	
373	Kozienice	Brzeźnica		cmentarz wojenny w obrębie cmentarza rzymskokatolickiego	
374	Kozienice	Chinów		cmentarz ewangelicko-augsburski	
375	Kozienice	Holandry Kuźmińskie		25 cmentarz	
376	Kozienice	Kozienice	Cmentarna	cmentarz rzymskokatolicki	
377	Kozienice	Kozienice		cmentarz żydowski	
378	Kozienice	Kociołki		cmentarz wojenny	
379	Kozienice	Ryczywół		cmentarz rzymskokatolicki	
380	Kozienice	Stanisławice		cmentarz wojenny	
381	Kozienice	Świerże Górne		cmentarz wojenny z I wojny światowej	
382	Magnuszew	Gruszczyn		kapliczka słupowa z latarnią	
383	Magnuszew	Magnuszew		układ urbanistyczno-przestrzenny	
384	Magnuszew	Magnuszew	Saperów	kościół rzymskokatolicki pw. św. Jana Chrzciciela	86/A/81
385	Magnuszew	Magnuszew	Saperów	brama kościelna	
386	Magnuszew	Magnuszew	Saperów	dzwonnica	1906/A/05
387	Magnuszew	Magnuszew	I Armii WP	dawny zajazd	
388	Magnuszew	Magnuszew	I Armii WP	figura św. Jana Nepomucena	
389	Magnuszew	Magnuszew	Partyzantów 5	budynek mieszkalny drewniany (dawny sąd)	
390	Magnuszew	Magnuszew	I Armii WP	młyn gospodarczy, murowany	
391	Magnuszew	Magnuszew	Bohaterów Września	brama cmentarna	
392	Magnuszew	Magnuszew	Bohaterów Września	cmentarz rzymskokatolicki	

393	Magnuszew	Magnuszew	Bohaterów Września	kirkut	
394	Magnuszew	Magnuszew	I Armii WP 47	dom murowany	
395	Magnuszew	Magnuszew	I Armii WP 50	dom murowany	
396	Magnuszew	Magnuszew	I Armii WP 48	dom murowany	
397	Magnuszew	Magnuszew	I Armii WP	kapliczka - krzyż na cokole	
398	Magnuszew	Magnuszew		kapliczka - z figurą MB	
399	Magnuszew	Mniszew		cmentarz rzymskokatolicki	
400	Magnuszew	Przewóz Tarnowski		kapliczka z figurą MB	
401	Magnuszew	Rozniszew	33	kościół rzymskokatolicki pw. Narodzenia NMP	897/A/10
402	Magnuszew	Rozniszew	33	dzwonnica	897/A/11
403	Magnuszew	Rozniszew	33	brama kościelna wraz z ogrodzeniem	897/A/12
404	Magnuszew	Rozniszew	33	dawna plebania	
405	Magnuszew	Rozniszew		kapliczka - krzyż na cokole	
406	Magnuszew	Rozniszew		kapliczka z figurą MB	
407	Magnuszew	Rozniszew		kapliczka - krzyż na cokole	
408	Magnuszew	Rozniszew		cmentarz rzymskokatolicki	
409	Magnuszew	Trzebień	2	pałac	217/A/83
410	Magnuszew	Trzebień	2	park	217/A/83
411	Magnuszew	Trzebień	2a	oficyna pałacowa	217/A/83
412	Magnuszew	Trzebień	80	dworek (dawna szkoła)	
413	Magnuszew	Trzebień	85	fabryka	
414	Magnuszew	Trzebień		dom murowany	
415	Magnuszew	Trzebień		kapliczka z figurą MB	
416	Magnuszew	Zagroby		kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena	
417	Magnuszew	Zagroby		kapliczka - krzyż na cokole	
418	Magnuszew	Zagroby		kapliczka - krzyż na cokole	
419	Sieciechów	Łoje	5	budynek gospodarczy	
420	Sieciechów	Łoje	15	dom mieszkalny	
421	Sieciechów	Łoje	18	dom mieszkalny	
422	Sieciechów	Łoje		krzyż drewniany	
423	Sieciechów	Łoje		krzyż przydrożny	
424	Sieciechów	Nagórnik		krzyż	
425	Sieciechów	Nagórnik	3	dom mieszkalny	
426	Sieciechów	Nagórnik	2	dom mieszkalny	
427	Sieciechów	Nagórnik	16	dom mieszkalny	

428	Sieciechów	Nagórnik		krzyż przydrożny	
429	Sieciechów	Wólka Wojcieszkows		dom mieszkalny	
430	Sieciechów	Wólka Wojcieszkows		kapliczka przydrożna	
431	Sieciechów	Wólka Wojcieszkows	12	dom mieszkalny	
432	Sieciechów	Wola Klasztorna	62	dom mieszkalny	
433	Sieciechów	Wola Klasztorna		kapliczka przydrożna	
434	Sieciechów	Wola Klasztorna	50	remiza OSP	
435	Sieciechów	Opactwo		kapliczka św. Jana	
436	Sieciechów	Opactwo	50	dom mieszkalny	
437	Sieciechów	Zajezerze	Piłsudskiego 25	dom mieszkalny	
438	Sieciechów	Zajezerze	Piłsudskiego 38	młyn	
439	Sieciechów	Występ		krzyż przydrożny	
440	Sieciechów	Głusiec		krzyż przydrożny	
441	Sieciechów	Mozolice Małe		kapliczka przydrożna	
442	Sieciechów	Mozolice Duże		kapliczka	
443	Sieciechów	Słowiki		kapliczka	
444	Sieciechów	Mozolice Duże		kapliczka	
445	Sieciechów	Mozolice Duże		kapliczka przydrożna	
446	Sieciechów	Mozolice Duże	9	dom mieszkalny	
447	Sieciechów	Sieciechów		cmentarz katolicki	
448	Sieciechów	Opactwo		zespół klasztorny - klasztor (częściowo w ruinie)	314/A/67; 146/A/82
449	Sieciechów	Opactwo		jw. - dawny przeorat (obecnie plebania)	314/A/67; 146/A/82
450	Sieciechów	Opactwo		jw. - budynek gospodarczy	314/A/67; 146/A/82
451	Sieciechów	Opactwo		jw. - pałac opatów (obecnie szkoła)	314/A/67; 146/A/82
452	Sieciechów	Opactwo		kapliczka przydrożna	
453	Sieciechów	Opactwo		zespół klasztorny benedyktynów - dzwonnica	314/A/67; 146/A/82
454	Sieciechów	Opactwo		jw. - mur klasztorny z 4 kapliczkami	314/A/67; 146/A/82
455	Sieciechów	Opactwo		jw. - kościół pw. Wniebowzięcia NMP	314/A/67; 146/A/82
456	Sieciechów	Opactwo		jw. - figura Matki Boskiej na dziedzińcu kościelnym	
457	Sieciechów	Opactwo		kapliczka	
458	Sieciechów	Sieciechów	Rynek 19	dom mieszkalny	
459	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 1	dom mieszkalny	
460	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 4	dom mieszkalny/sklep odzieżowy	
461	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 6	dom mieszkalny/sklep spożywczy	
462	Sieciechów	Sieciechów		kapliczka	
463	Sieciechów	Sieciechów	Paryż	kościół pw. św. Wawrzyńca	628/A/71; 145/A/82

464	Sieciechów	Sieciechów		dzwonnica	
465	Sieciechów	Sieciechów		ogrodzenie kościoła	
466	Sieciechów	Sieciechów		cmentarz katolicki	
467	Sieciechów	Sieciechów	Wiślana 1	stodoła	
468	Sieciechów	Wola Klasztorna		kapliczka przydrożna	
469	Sieciechów	Wola Klasztorna		dom mieszkalny	
470	Sieciechów	Wola Klasztorna		70 dom mieszkalny	
471	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 140	dom mieszkalny	
472	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 130	dom mieszkalny	wył. z GEZ 23.03.2016 r.
473	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 126	dom mieszkalny	
474	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 122	dom mieszkalny	
475	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 94	dom mieszkalny	
476	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 70	dom mieszkalny	
477	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 68	dom mieszkalny	
478	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 52	dom mieszkalny	
479	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 38a	dom mieszkalny	
480	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 38	dom mieszkalny	
481	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 34	dom mieszkalny	
482	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 30	dom mieszkalny	
483	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 22	dom mieszkalny	
484	Sieciechów	Sieciechów	12 Listopada 20	dom mieszkalny	
485	Sieciechów	Sieciechów	Ojców Benedyktynów 2	dom mieszkalny	
486	Sieciechów	Sieciechów	Ojców Benedyktynów 1	dom mieszkalny	
487	Sieciechów	Opactwo		cmentarz	
488	Sieciechów	Kępice	24	dom mieszkalny	
489	Sieciechów	Kępice		dom mieszkalny - dawna szkoła	
490	Sieciechów	Opactwo	87	dom mieszkalny	
491	Sieciechów	Opactwo	91	dom mieszkalny	
492	Sieciechów	Opactwo		figura Chrystusa	
493	Sieciechów	Nagórnik		fort kolejowy "Wannowski"	1/A/79
494	Sieciechów	Opactwo	57	dom mieszkalny	
495	Sieciechów	Nagórnik		kapliczka	
496	Sieciechów	Nagórnik	29	dom mieszkalny	
497	Sieciechów	Zajezerze	Wiślana 7	kapliczka	
498	Sieciechów	Zajezerze	Wiślana 18	dawne koszary	
499	Sieciechów	Zajezerze		dworzec kolejowy	

500	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 13	dom mieszkalny	
501	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 11	dom mieszkalny	
502	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 3	dom mieszkalny	
503	Sieciechów	Sieciechów	11 Listopada 2	budynek GOPS i biblioteki	
504	Sieciechów	Sieciechów	Rynek 20	dom mieszkalny	
505	Sieciechów	Sieciechów	Rynek 26	dom mieszkalny	
506	Sieciechów	Sieciechów		kapliczka	
507	Sieciechów	Sieciechów	Rynek 28	dom mieszkalny	
508	Sieciechów	Sieciechów	Rynek 32	dom mieszkalny	
509	Sieciechów	Sieciechów	Rynek 40	dom mieszkalny	
510	Sieciechów	Sieciechów	Rynek 41	dom mieszkalny	
511	Sieciechów	Sieciechów	Rynek 42	dom mieszkalny	
512	Sieciechów	Sieciechów		kapliczka	
513	Sieciechów	Sieciechów	Rynek	tablica pamiątkowa	
514	Sieciechów	Sieciechów	Rynek 1	dom mieszkalny	
515	Sieciechów	Sieciechów		cmentarz choleryczny	
516	Sieciechów	Sieciechów	Paryż 1	plebania	wył. z GEZ 30.11.2015 r.
517	Sieciechów	Sieciechów	Paryż 12	dom mieszkalny	
518	Sieciechów	Sieciechów	Paryż 9	dom mieszkalny	
519	Sieciechów	Sieciechów	Paryż 11	dom mieszkalny (właściciel p. Stachurska)	
520	Sieciechów	Sieciechów	Paryż 22	dom mieszkalny	
521	Sieciechów	Sieciechów	Paryż 22	kapliczka przydrożna	
522	Sieciechów	Sieciechów	Kozienicka	kapliczka	
523	Sieciechów	Sieciechów	Szkolna 1	szkoła	
524	Sieciechów	Sieciechów	Kozienicka 24	dom mieszkalny	
525	Sieciechów	Sieciechów	Kozienicka 28	dom mieszkalny	
526	Sieciechów	Sieciechów	Kozienicka 19	dom mieszkalny	
527	Sieciechów	Sieciechów	Kozienicka 25	dom mieszkalny	
528	Sieciechów	Sieciechów	Kozienicka 40	dom mieszkalny	
529	Sieciechów	Sieciechów	Kozienicka 42	dom mieszkalny	
530	Sieciechów	Słowiki		cmentarz żołnierzy armii austro-węgierskiej, niemieckiej i Legionów Polskich	
531	Sieciechów	Sieciechów	Kozienicka 66	dom mieszkalny	
532	Sieciechów	Opactwo		słup graniczny	
533	Sieciechów	Głusiec		słup graniczny	
534	Sieciechów	Zajezierze		słup graniczny	
535	Sieciechów	Zbuczyn		słup graniczny	
536	Sieciechów	Głusiec		fort VI "Głusiec"	